

LA PERSECUCIÓ DELS REPUBLICANS A SANT FELIU DE CODINES

La Causa General a Sant Feliu de Codines i els processos judicials que en van derivar

Font: Elaboració pròpia

XAVIER LONGÁS BOSCH

Tutora: Mª CARMEN GÓMEZ VALLECILLOS

Jesuïtes Gràcia - Col·legi Kostka

Octubre de 2015

“Hay que sembrar el terror... hay que dejar la sensación de dominio eliminando sin escrúpulos ni vacilación a todos los que no piensen como nosotros”.

General Mola, dirigent franquista, 19 de juliol de 1936

“(...) Yo veo a mi padre en las filas contrarias y lo fusilo”.

General Mola, dirigent franquista, 24 de juny de 1936

ÍNDEX

I. INTRODUCCIÓ	5
1.-MOTIVACIÓ	5
2.-OBJECTIUS	6
3.-METODOLOGIA	6
II. MARC TEÒRIC	7
1.-EL RÈGIM FRANQUISTA	7
1.1.-Ideologia	7
1.2.-La llavor del mal	8
1.3.-Arribada al poder	10
1.3.1.-Cop d'Estat de 1936	10
1.3.2.-La Guerra Civil	11
1.3.3.-Causes que precipiten la victòria del bàndol rebel	13
1.4.-Etapas del franquisme	14
1.4.1.-Primer Franquisme	14
1.4.2.-Segon Franquisme	15
2.-LA REPRESSIÓ FRANQUISTA	18
2.1.-La <i>Justícia de Franco</i> i la cacera de republicans	18
2.2.-Sistema repressiu i institucions repressives	19
2.2.1.-Estat	20
2.2.2.-Església	22
2.2.3.-Mitjans de Comunicació	22
2.3.-Sistema legal franquista per a la repressió	23
2.4.-Sistema Penitenciari Franquista	26
2.5.-Formes de Repressió	29
2.5.1.-Reclusió en un centre del Sistema Penitenciari	29
2.5.2.-Execucions	33
2.5.3.-Repressió a les famílies dels republicans	33
2.5.4.-Repressió indirecta	34
2.6.-Funcionament del procés repressiu	34
2.6.1.-La Causa General	36
2.6.2.-Celebració del Consell de Guerra	36
III. TREBALL DE CAMP	37
1.-OBJECTIUS	37
2.-METODOLOGIA I DISSENY DE LA INVESTIGACIÓ	38
3.-RESULTATS	40
3.1.-Causa General	40
3.1.1.-Delacions per delictes d'assassinat	40
3.1.2.-Delacions per delictes de saqueig i destrucció de béns i propietats	44
3.1.3.-Valoració de la Causa General	46
3.2.-Processos judicials	47
3.2.1.-Processos	47
3.2.2.-Perfil sociocultural dels acusats	50
3.2.3.-Desenvolupament i desenllaç dels processos judicials	52

3.2.4.-Valoració de les irregularitats en la justícia	61
3.3.-Història de les víctimes	63
3.3.1.-Els processats	63
3.3.2.-Els denunciats a la C. G. que no van ser processats	89
3.4.-Causa General i repressió	94
4.-CONCLUSIONS	96
4.1.-Continuació de la investigació	98
IV. BIBLIOGRAFIA	100
1.-OBRES DE CARÀCTER GENERAL	100
2.-DOCUMENTS D'ARXIU	100
3.-WEBGRAFIA	101
V. AGRAÏMENTS	102

I.INTRODUCCIÓ

Aquest treball estudia com es va exercir la repressió franquista en un poble del Vallès Oriental, Sant Feliu de Codines. La investigació focalitza en la justícia franquista, l'òrgan vital del sistema repressiu, a través del seguiment de diversos casos de veïns de Sant Feliu.

1.-MOTIVACIÓ

Aquesta investigació s'ha emprès a través de la matèria de Treball de Recerca, fomentada per la Conselleria d'Educació. El meu gran interès per la història ha estat el que m'ha motivat a elegir aquest tipus de recerca. Ja de ben petit el meu avi m'ensenyava els seus llibres d'història il·lustrats, quasi centenaris, i des de llavors la meva fascinació no ha parat de créixer.

Aquest projecte ha estat la ocasió perfecta per aprofundir en la història recent d'Espanya a través d'un tema transcendental com la repressió exercida pel règim franquista durant i després de la Guerra Civil, que ha marcat tant profundament aquest país; i també per a treballar amb fonts històriques primàries i poder treure les meves pròpies conclusions sense el condicionament d'altres. La meva tutora ha estat qui m'ha orientat cap a aquesta temàtica i m'ha ajudat a desenvolupar-la i concretar-la.

La finalitat de la investigació és contribuir a la recuperació de la memòria històrica que va ser negada durant quaranta anys pel franquisme i que s'està recuperant molt lentament degut a la falta de compromís dels nous governs democràtics. Lluitar per la justícia històrica suposa buscar sempre la veritat i no conformar-se amb la història que se'ns ha explicat, tenir set de saber. Aquesta tasca resulta molt complexa en una societat a qui des del començament li ha estat imposada la versió del vencedor i tot tipus de traves legals, institucionals i socials. Molts cops la veritat autèntica no es troba en cap de les dues versions, i molts cops és tant complexa que no es pot arribar a explicar amb tots els seus matisos.

La meva família ha estiuat a Sant Feliu des d'abans de la guerra. La meva àvia i els seus germans junt amb els seus pares van fugir de Barcelona i van venir aquí poc després de començar el conflicte i les històries que m'explicava la meva àvia m'han motivat a elegir aquesta localitat com a mostra d'estudi.

2.-OBJECTIUS

Els objectius generals del treball s'exposen a continuació:

- 1.-Conèixer el context històric de la Repressió franquista
- 2.-Conèixer el funcionament general del Sistema Repressiu Franquista
- 3.-Localitzar i analitzar les denúncies de la Causa General de Sant Feliu de Codines.
- 4.-Analitzar els processos judicials contra els veïns de Sant Feliu de Codines denunciats a la Causa General i trobar perfils i semblances entre el grup dels denunciants i entre el grup dels denunciats.
- 5.-Conèixer la situació dels veïns de Sant Feliu de Codines després de ser denunciats a la Causa General.
- 6.-Identificar indicis sobre l'ús arbitrari de la Causa General com a eina de repressió ideològica del franquisme.

A l'apartat "Objectius" del Treball de Camp s'expliquen detalladament la consecució dels objectius 3, 4, 5 i 6.

3.-METODOLOGIA

La metodologia emprada és la recerca qualitativa i quantitativa dels fets històrics a través de la lectura i anàlisi de fonts històriques primàries i secundàries. l'elaboració de taules de dades, la creació de gràfics a partir d'aquestes, i l'extracció de conclusions.

El treball està format per dues parts, el marc teòric i el treball de camp. El marc teòric és una recerca d'informació a partir de fonts secundàries qualificades que permet contextualitzar la repressió franquista i conèixer-ne el funcionament i els agents repressius que l'exercien. Amb aquestes fonts s'ha realitzat una síntesi teòrica a partir de la qual s'ha reelaborat la informació. El treball de camp comprèn l'anàlisi detallat de fonts històriques primàries: la Causa General de Sant Feliu de Codines i diversos expedients judicials procedents de l'Arxiu del *Tribunal Militar Territorial Tercero*. A partir d'aquestes fonts s'han elaborat taules de dades, gràfics descriptius d'aquestes i s'han extret conclusions.

La metodologia utilitzada en el Treball de Camp s'explica més concretament a l'apartat "Metodologia i disseny de la investigació" dins de l'apartat "Treball de Camp"¹.

---

¹ Veure pàgina 40

II. MARC TEÒRIC

1.- EL RÈGIM FRANQUISTA

1.1.- IDEOLOGIA

Avui dia a molts llocs d'Espanya encara hi ha partidaris del franquisme i dels seus ideals i són presents sentiments i pensaments, com l'odi cap a l'àvara Catalunya, que són fills de la ideologia franquista. Davant de tot cal recordar que el Règim Franquista va ser un règim feixista, condemnat per la ONU el 1946, i que no respectava les llibertats i els drets humans.

Els seus principis ideològics estaven recollits a la *Ley de Principios Fundamentales* de 1958. Els punts més importants d'aquesta llei s'expliquen a continuació.

- **L'obediència absoluta a l'autoritat**, és a dir al "caudillo". Aquest principi propiciava l'establiment d'un estat autoritari a l'estil feixista, on el poble s'havia de sotmetre a la voluntat del poder, encapçalat pel dictador. En un fragment es deixava clar que l'interès del col·lectiu s'imposava a l'interès individual. Aquest col·lectiu es referia evidentment al col·lectiu que estava a favor del franquisme (que no representava una majoria de la població) i l'interès individual era un eufemisme de les llibertats individuals. D'aquesta manera, el fragment significava que aquell que anés contra els interessos del franquisme i els seus seguidors seria privat de les seves llibertats i drets. Aquest principi és comú a tots els règims autoritaris però a Espanya destaca la magnitud amb que es va aplicar. La repressió, de fet, respon a aquest principi de suprimir els contraris a l'autoritat. El franquisme no tolerava cap ideologia oposada a la seva i per tant o els seus opositors abraçaven les seves idees o eren eliminats. Aquest principi fonamental derivava en la reducció de les llibertats d'expressió, associació i reunió que passaven a estar regulades per l'estat².
- **L'Estat centralitzat**, de manera que es suprimien tots els estatuts d'autonomia o esbossos d'estatut aprovats (Catalunya, Biscaia i Galícia). La supressió dels sentiments nacionalistes també era un dels objectius del franquisme, que volia projectar tot el poder en la figura de Franco, concentrant així tota la importància a Madrid. En un estat centralitzat era molt més fàcil controlar els ciutadans i exercir el poder.
- **L'Exaltació de la Religió Catòlica**, que era potser l'element més diferenciador del franquisme respecte als altres règims feixistes. Es va anul·lar la laïcitat de l'estat proclamada durant la República i es va donar a l'Església un paper protagonista en la vida pública. Els Nacionals es van definir des del començament com a defensors de la institució religiosa, que va participar també en la repressió. L'extremisme en alguns principis cristians tradicionals va portar a una guerra oculta per la cristianització, la croada franquista. Es va intentar catequitzar a tota la població influint en la vida dels habitants, des de l'horari laboral fins a l'educació dels seus fills. Aquesta croada va comportar la condemna total del divorci i l'homosexualitat i va recrear el concepte de

---

² Article de la Ley de Principios Fundamentales de 1958

família: l'home mantenia la família i treballava i la dona es quedava a casa a tenir cura dels fills. D'aquesta manera, moltes dones republicanes que havien treballat en els anys anteriors es veien forçades a romandre a casa, esclaves dels fills i les feines de la llar, i obligades moralment a servir i obeir el marit. Aquestes normes consten escrites en decrets franquistes. Tots els règims feixistes han considerat la dona com a inferior entenent que és la dona qui s'ha d'ocupar de la llar i les feines secundàries per a que els homes puguin fer les seves feines importants i aixecar el país.

1.2.- LA LLAVOR DEL MAL

La Guerra Civil va ser la conseqüència d'un llarg procés de transformació de l'Estat Espanyol. L'Espanya conservadora i agrícola, reticent al canvi, contra la Nova Espanya del progrés, industrial i obrera. Aquest conflicte entre els que s'aferraven a les tradicions i els que optaven pel progrés social i econòmic s'ha evidenciat en les Guerres Carlines, els grans conflictes obrers i finalment en aquest últim enfrontament. Els bàndols de la Guerra Civil van quedar definits en un que es pronunciava defensor de la religió catòlica i la tradició, que integrava també als nous carlistes³, mentre que l'altre agrupava els partidaris de la democràcia, el pensament liberal, la laïcitat i l'ateisme. Així doncs, es pot dir que les tensions entre republicans i franquistes són part d'un problema major, que deriva de la fi de l'Antic Règim a Espanya. La irrupció de les idees liberals i el moviment obrer al Regne Espanyol durant el segle XIX, que inicien el procés de transformació de l'estat són la causa primera.

No obstant això, cal remarcar unes causes molt més immediates i properes en el temps, que s'expliquen a continuació.

- **Les reformes progressistes que es van fer durant el Bienni Reformista** que es centraven en quatre punts:

La Reforma Agrària: promovia la tecnificació de l'agricultura i un repartiment més just de les terres. Així, preveia l'expropiació dels grans latifundis sense compensacions i una recolonització pagesa de la zona. Això amenaçava les propietats de la vella aristocràcia espanyola, així que els antics grans propietaris es van organitzar en l'Associació de Propietaris i van promoure el complot contra la llei i la República.

La Reforma Religiosa: establia la laïcitat de l'Estat (suprimint així assignacions estatals a l'Església, com el salari a tots els capellans), la llibertat de cultes, la secularització dels cementiris i, a més, legalitzava el divorci i el matrimoni civil. Inclouïa la "Llei de congregacions religioses" (1933) que posava límits a la possessió de béns per part dels ordes religiosos i preveia la possibilitat que fossin dissolts en cas que comportessin algun perill per a l'Estat. Aquesta reforma va impulsar gran part de la societat eclesiàstica a pronunciar-se en contra de la República, a través d'entitats com *Acción Católica* o la *Confederación Católico-Agraria*. A més també va indignar als sectors més

---

³ A principis del segle XX es crea l'organització paramilitar carlina d'extrema dreta, anomenada popularment "els Requetès", que augmenta la seva activitat amb la proclamació de la II República i aporta 60.000 efectius al bàndol franquista.

conservadors que veien com es legalitzaven fets tant contraris a la seva ideologia com el divorci.

La Reforma Militar: volia minvar el pes de l'exèrcit en la vida pública espanyola per a evitar possibles amenaces a la República, reduir els costos militars, i modernitzar l'organització dels cossos. Així doncs reduïa els efectius, actualitzava els estudis que donaven accés a l'oficialitat i reduïa els desorbitats pressupostos en defensa. A més obligava els militars a jurar fidelitat a la República o a retirar-se mantenint el salari íntegre. Aquesta reforma va posar en contra de la República als sectors més conservadors de l'exèrcit, fins al punt que van organitzar un intent de cop d'Estat l'any 1932, però van ser ràpidament neutralitzats. Més tard es demostrà la ineficàcia d'aquesta reforma ja que a l'aixecament militar de 1936 es van sumar oficials que havien jurat fidelitat a la República, com Franco mateix.

La Reforma Autonòmica: dotava d'un Estatut d'Autonomia a Catalunya, que va ser elaborat a partir dels fragments no retallats de l'Estatut de Núria, aprovat en referèndum pel poble català. Aquesta reforma deixava la porta oberta a altres peticions d'autonomia com l'Estatut d'Estella al País Basc, que finalment es va aprovar l'any 1936, i el text estatuari gallec, també aprovat el 1936. Aquest conjunt de lleis i estatuts dotava d'autonomia a territoris que havien estat històricament reprimits pel seu sentiment nacionalista, i això era inconcebible pels sectors més tradicionals, ja que hi veien el pas previ al trencament d'Espanya.

- **La desfeta del partit moderat de Lerroux** va deixar Espanya sense cap gran partit de centre, de manera que l'electorat es va radicalitzar. De fet, a les eleccions de 1936, dels dos blocs que es van presentar no hi havia cap que fos centrista. Així la població s'havia de decantar per dretes o esquerres, que s'havien anat radicalitzant, fins al punt que les primeres, liderades per José Calvo Sotelo i agrupades en el Front Nacional, proposaven en el seu programa electoral la creació d'un nou estat totalitari.

Les reformes del Bienni Conservador van irritar els sectors més monàrquics i tradicionals, que veien com desapareixia l'estructura que els havia dotat de tants privilegis. Emparats sota el paraigües de la CEDA i la Falange, eren totalment contraris a la república. Aquest sentiment antirepublicà va unir col·lectius radicals de l'Església, l'exèrcit i l'antiga aristocràcia i grans propietaris, que conjuntament van començar a traçar els plans per a desestabilitzar la República i instaurar un nou règim conservador. Aquests grups van formar l'esquelet del primer franquisme.

Ja el 1932, es van poder veure els primers símptomes d'aquest perill que es cernia sobre la república. L'agost de 1932 es va produir un aixecament militar contra la República, liderat pel general Sanjurjo, amb focus a Madrid i Sevilla. Tot i que va ser controlat ràpidament, era una mostra del descontent d'alguns sectors de l'exèrcit, i va alertar els dirigents republicans del que s'estava gestant a les entranyes de les dretes.

1.3.- ARRIBADA AL PODER

Se sol dir que la democràcia és el menys dolent dels règims; enlloc de remarcar les seves virtuts tendim a remarcar els seus defectes. I és per això que quan es té la fe perduda en la democràcia sorgeixen noves ideologies contràries a ella. A vegades, una gran part de la població es deixa seduir pel seu discurs persuasiu, sense saber que defensant això s'està reprimint els seus propis drets.

1.3.1.- COP D'ESTAT DE 1936

L'organització de complots contra la República va ser constant entre les dretes; fins i tot es va admetre un complot obertament per les forces polítiques dretanes ja que com s'ha dit anteriorment el programa del Front Nacional per a les eleccions de 1936 proposava la creació d'un nou estat autoritari. Es té constància també de petits boicots a les reformes del Bienni Reformista com els promoguts per l'Associació de Propietaris i *Acción Católica*. No obstant això, no representaven una amenaça real contra la república fins el 16 de Febrer de 1936. Aquell dia, el Front Popular va guanyar les eleccions generals retornant el govern d'Espanya a les esquerres. Això va produir l'acostament definitiu entre els sectors polítics de dretes més radicals, com la Falange i la *Unión Militar Española*. Ràpidament es va començar a preparar una conspiració⁴ militar i civil que culminaria amb el Cop d'Estat de 1936. La operació tenia la seu a Pamplona i era dirigida des de l'ombra pel general Emilio Mola al qui coneixen com el *Director*. En la trama del cop d'estat es va involucrar també a civils (membres de les organitzacions catòliques i agraristes castellanes, membres de les organitzacions tradicionals navarreses i membres de la Falange i la CEDA). El pla de Mola consistia a donar un cop d'Estat ràpid i molt violent, que decapités les cúpules dels partits d'esquerres, i així es poguessin fer amb el poder ràpidament.

No obstant el secretisme de l'operació, el Govern Republicà coneixia les maquinacions dels militars, tot i que no les va considerar un perill fins que va ser massa tard. Des de l'administració republicana es va creure que controlant les casernes principals i allunyant els caps més visibles del complot s'arreglaria la situació. A més es va incrementar el pressupost del temible exèrcit colonial de Marroc per a guanyar-se el seu favor.

Tanmateix, l'assassinat del líder de la CEDA, José Calvo Sotelo, el 13 de Juliol de 1936, va precipitar l'aixecament. El dia 17, s'iniciava la rebel·lió a Canàries de les tropes manades pel general Francisco Franco. Aquell mateix dia, amb Canàries ja sota domini dels insurrectes, Franco es va traslladar amb un vol privat fins al Marroc Espanyol. Un cop allà l'exèrcit colonial es va traslladar a la península. Durant els dies 18 i 19 de Juliol es van produir els aixecaments a les guarnicions peninsulars, tot i que no van triomfar a les grans ciutats. Així doncs, el ràpid atac sobre la república planejat per Mola va fracassar deixant a Espanya dividida en dues grans zones: la Zona Republicana que englobava el sud, el Llevant, Catalunya, Menorca i les quatre principals ciutats Barcelona, Madrid i València, i que tenia al seu servei la Guàrdia Civil, els carabiners,

---

⁴ PRADA RODRÍGUEZ Julio, *La España Masacrada*, pg. 90,95,103

gran part de les tropes de guarnició, l'armada i l'aviació; per una altra banda estava la Zona Nacional s'estenia pel nord (amb excepció d'Astúries i Cantàbria), Castella la Vella i Navarra, la Conca del Guadalquivir, Canàries, Mallorca i Eivissa, el Marroc Espanyol, i més de la meitat de les capitals de província (com Sevilla, Granada i Saragossa) ,que a més comptava amb els efectius de l'exèrcit colonial.

1.3.2.- LA GUERRA CIVIL

Tot i les negociacions desesperades del govern republicà per evitar el conflicte, finalment va començar una cruenta Guerra Civil que es va allargar més de tres anys (17 de Juny de 1936 – 1 d'Abril de 1939) i es va saldar amb 500.000 morts.

La Guerra es va gestar en diverses fases que s'expliquen a continuació.

• Conquesta de l'Estret Gibraltar i batalles inicials (1936)

Durant els primers dies d'insurrecció els rebels es van fer fàcilment amb el control de l'estret de Gibraltar i van ampliar el seu domini a la Conca del Guadalquivir. D'aquesta manera s'asseguraven poder transportar al complet l'exèrcit colonial a la península. L'oposició republicana en aquests fronts va ser molt dèbil. El 14 d'Agost es va marxar sobre Badajoz per a connectar les forces colonials, liderades per Franco, amb les forces del nord, liderades per Mola. D'aquesta manera les tropes franquistes es podien centrar en l'ofensiva a Madrid. El Setembre de 1936 els rebels es van fer amb el control de la zona de San Sebastià i Irún, aïllant la Zona Industrial del Nord. Es va constituir a Burgos la cúpula dirigent de la Zona Nacional, la *Junta de Defensa Nacional* que es va afanyar a modificar la legalitat republicana a la Zona Nacional. En aquests territoris va ser on es va provar el sistema repressiu que més tard s'aplicaria a tot l'estat. Van ser aquestes zones les que van patir una repressió més forta, que amb l'aprovació de la Junta Militar, adquiria uns graus de brutalitat i crueltat esfereïdors. A la Zona Republicana, diversos grups extremistes desvinculats del govern van portar a terme una repressió molt violenta contra gent considerada de dretes i l'Església. El govern Republicà va dissoldre gran part de l'exèrcit regular per por a que els oficials fossin insurrectes i es van organitzar milícies de voluntaris, afiliats a sindicats i partits polítics, per a combatre els rebels. La preparació militar d'aquests voluntaris era molt inferior a la dels nacionals però no obstant això van oferir una resistència heroica en diversos fronts que va impressionar la comunitat internacional.

• Batalla de Madrid i Front d'Aragó (1936-1937)

El següent objectiu de les tropes franquistes era conquerir la capital, de manera que van llançar diversos atacs sobre Madrid i els territoris republicans a Aragó i Guadalajara. També van llançar atacs simultanis a Màlaga que van permetre'ls fer-se amb el control de la ciutat. Aquest conjunt d'ofensives va ser anomenat "Guerra de Columnes". Els rebels van ser refusats a Madrid i el front es va establir a pocs metres de la ciutat que va resistir els atacs continuats dels franquistes fins al final de la guerra. El front d'Aragó va ser un focus de combat molt actiu i va variar diverses vegades en favor dels dos bàndols. La Guerra Civil es va convertir en una guerra de

desgast, molt costosa en vides i en diners per als dos bàndols. La República va gastar totes les reserves del Banc d'Espanya a canvi de l'ajuda interessada de la Unió Soviètica.

• **Operacions durant l'any 1937: Front Nord i contraatac de la República**

El 8 de Març de 1937 l'exèrcit franquista va ocupar la província de Guadalajara per atacar Madrid des d'un altre front. Havia de ser l'atac definitiu sobre la capital; de fet els oficials franquistes estaven tant convençuts de que prendrien Madrid que portaven un camió amb la música que posarien quan entressin a Madrid (es té constància d'aquest fet gràcies a pilots de l'aviació republicana que van destruir l'anomenat camió i en van deixar constància). El mal temps va encallar l'exèrcit franquista en un tram de carretera a prop de Guadalajara i impedia que rebés suport aeri perquè els camps d'aviació nacionals van quedar inutilitzats. Tres divisions republicanes amb suport de dues de les brigades internacionals van atacar la comitiva a la vegada que un esquadró d'avions republicans bombardejava la columna nacional tallant-li el subministrament. L'aclaparadora victòria va alleugerir la pressió sobre Madrid i va fer que els franquistes posessin la vista en el nord d'Espanya i Catalunya. Durant els següents mesos, les operacions nacionals es van centrar doncs en el nord, primer a la part del País Basc, i en caure aquest en Cantàbria i Astúries. La sagnant guerra de desgast de l'aviació alemanya (amb especial èmfasi a Gernika) i el gran nombre d'unitats mobilitzades van permetre al bàndol nacional ocupar tota la zona del nord, on no obstant hi va haver una forta resistència duta a terme pels maquis⁵ fins a mitjans dels anys quaranta. La victòria al nord va deixar un sol front obert, el que s'estenia des de Múrcia fins a Catalunya, passant per Madrid i Aragó. Tot i la desfeta del nord, l'exèrcit republicà va llançar una sèrie de contraofensives a finals de 1937 que van permetre recuperar Terol i una extensa zona de la província de Saragossa. Però a aquelles alçades de la guerra, el número d'efectius i de material bèl·lic del bàndol franquista era ja molt superior al republicà motiu que donava peu a les primeres especulacions sobre la derrota de la República. A més durant el 1937 va augmentar la crisi del govern republicà culminant en violentes confrontacions entre anarquistes comunistes, socialistes i altres grups d'esquerres. L'administració era incapaç d'aturar l'onada de violència promoguda per alguns extremistes d'esquerres, i diversos partits van desafiar l'autoritat del govern enfrontant-se a les forces de seguretat i promovent les col·lectivitzacions massives.

• **Avanç sobre el Mediterrani i desgast del Front d'Aragó (1938)**

Durant el 1938 l'aviació nacional formada per unitats de l'aviació nazi i l'aviació de la Itàlia feixista va bombardejar constantment la Zona Republicana, amb especial violència a Madrid i Barcelona. L'objectiu era inutilitzar els mecanismes de defensa republicans i facilitar la invasió de Catalunya. Va ser durant aquest any que els franquistes es van imposar en el Front d'Aragó i es van obrir pas fins al Mediterrani tallant la comunicació entre Catalunya i la zona de Llevant i Madrid. El govern republicà es va quedar a Barcelona. Un cop aïllada Catalunya, el pas següent era la invasió.

---

⁵ Guerrilla de resistència antifranquista durant la postguerra (*definició de la RAE*).

• **La Batalla de l'Ebre i la caiguda de Catalunya**

Les tropes rebels van ocupar Lleida l'Abril de 1939 i Franco va emetre una llei que suprimia l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. L'exèrcit republicà va llançar una ofensiva a la desesperada per a trencar el front que havia avançat fins l'Ebre. La nit del 25 de Juliol de 1938, centenars de barcasses carregades de soldats republicans van creuar el riu i van agafar per sorpresa les tropes nacionals que es van haver de retirar. Franco va ordenar la mobilització de gran part dels efectius a aquella zona, arribant-ne a reunir més de 300.000. L'aviació italiana va bombardejar ininterrompudament les posicions republicanes i es van obrir les comportes dels grans embassaments de l'Ebre per a inundar les zones baixes i incomunicar els republicans. A mitjans d'Octubre la situació ja estava clarament decidida a favor dels rebels franquistes i el president de la República, Negrín, va ordenar la marxa dels combatents de les Brigades Internacionals. L'exèrcit republicà va tornar a creuar l'Ebre pressionat pels franquistes. La derrota ja es veia inevitable. L'exèrcit republicà va comptabilitzar 20.000 morts i 50.000 ferits mentre que el nacional va comptabilitzar 10.000 morts i 50.000 ferits. L'atac final sobre Catalunya va començar el 23 de desembre de 1938, i va estar reforçat novament per l'aviació que es va encarregar de destruir els últims punts de defensa republicans. Mentrestant es produïa un exili massiu a França i Amèrica de soldats i civils comptabilitzats en unes de 360.000 persones. El dia 26 de gener de 1939 els rebels van entrar a Barcelona i el 9 de Febrer van arribar a la frontera francesa pel Pertús.

• **Final de la guerra**

Amb la caiguda de Catalunya a la República tan sols li quedaven el Llevant i Madrid. L'alt comandament republicà va quedar dividit en dues posicions: la favorable a la rendició i la favorable a continuar lluitant, recolzada pel govern republicà. Aquesta segona opció es fomentava en la creença de que les potències democràtiques internacionals, a punt d'entrar en guerra amb l'Alemanya nazi, els donarien suport, i per tant s'havia de resistir fins que esclatés aquest altre conflicte. A Madrid aquest confrontament de plans va acabar en enfrontaments entre els partidaris de resistir i els de rendir-se. Al principi es van imposar els primers però el desgast que van sofrir ambdues parts i la llunyania del govern, que es va traslladar a França i de nou a la zona de Llevant, va decantar la balança per aquells que volien rendir-se i acabar el conflicte. Així doncs, l'1 d'Abril de 1939 les tropes franquistes entraven a Madrid i dirigents del bàndol republicà anunciaven la rendició. Aquesta decisió va sobtar els combatents del front de Llevant que s'estaven preparant per resistir fins a l'esclat del conflicte internacional. Cinc mesos més tard Alemanya envaïa Polònia i començava la II Guerra Mundial.

1.3.3.- CAUSES QUE PRECIPITEN LA VICTÒRIA DEL BÀNDOL REBEL

No intervenció internacional: la República no va rebre cap tipus de suport per part de les potències democràtiques, que van firmar un pacte de no intervenció per a evitar tensions amb els règims feixistes que simpatitzaven amb els franquistes. Tan sols va arribar l'ajut interessat de la Unió Soviètica, que va obligar el govern a gastar totes les

reserves del Banc d'Espanya, i dels combatents voluntaris de les Brigades internacionals

- **Ajut feixista:** els franquistes van rebre ajut constant de l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista. Els primers van enviar combatents i suport aeri, la Legió Còndor, que va practicar la guerra de desgast sobretot al Front del Nord (Gernika). Molts experts coincideixen en que la Guerra Civil Espanyola va ser l'escenari escollit per Hitler per a provar l'armament bèl·lic que utilitzaria en la Segona Guerra Mundial. Mussolini per la seva banda va enviar forces aèries que van bombardejar constantment la Zona Republicana des de 1937, amb especial violència a Barcelona.

- **Divisions internes republicanes:** durant el conflicte el bàndol republicà es va anar desintegrant en lluites internes. Mentre que els nacionals seguien una mateixa ideologia i buscaven uns objectius concrets, els republicans només estaven units en la defensa de les llibertats i la democràcia; el bàndol democràtic incloïa a grups de diverses posicions socials i visions polítiques bastant distants. Destaquen els aldarulls dels Fets de Maig del 1937, a Barcelona, que van enfrontar els partidaris de promoure una revolució social de caire comunista (la CNT-FAI i el POUM) i els partidaris de restaurar l'ordre i crear un exèrcit regular per intentar vèncer la guerra (posició defensada per l'UGT, ERC i el PSUC). També cal destacar els enfrontaments a Madrid, durant l'últim mes de la guerra entre partidaris de la rendició i partidaris de la resistència.

- **Poca preparació de l'exèrcit republicà:** mentre que l'exèrcit franquista estava format majoritàriament per militars experts, provinents de l'exèrcit colonial i part de l'exèrcit regular, les forces republicanes es nodrien de voluntaris, sovint afiliats a partits polítics d'esquerres. A més l'exèrcit franquista comptava amb material bèl·lic més modern, subministrat en una part per Alemanya i Itàlia.

1.4.- ETAPES DEL FRANQUISME

Després de la Guerra Civil Franco va estendre a tot l'estat un nou sistema d'organització, creant un règim autoritari. El sistema franquista va ser el sistema dels vencedors de la guerra. Un sistema que enlloc de perdonar castigava els seus enemics. Com tota dictadura, el franquisme començà amb un atemptat contra les llibertats i els drets de la ciutadania.

El règim franquista va aguantar en el poder més de quaranta anys. La progressiva acceptació internacional del règim i la falta d'una oposició interna poderosa són els factors que el van mantenir en peu tant de temps. En paraules de Magda Oranich: "Franco va morir al llit, això no s'ha d'oblidar", la població no es va mobilitzar per acabar amb la dictadura.

1.4.1.- PRIMER FRANQUISME (1939-1959)

El primer franquisme es comprèn entre 1939 i 1953. Van ser uns anys molt durs que es recorden amb molt patiment. El país estava devastat per la guerra i no hi havia

recursos per a eradicar la pobresa que s'havia apoderat de la població. El govern republicà s'havia endeutat molt per a pagar els costos de la guerra. La compra d'armes a la Unió Soviètica a canvi d'or espanyol va reduir les reserves d'or del Banc d'Espanya.

Els primers anys de franquisme van ser els més intensos en repressió política. Les autoritats feixistes van muntar un extens i poderós sistema repressiu en molt pocs anys. Es van crear lleis que restringien directament la vida privada. I a banda d'això es va muntar un poderós sistema propagandístic que volia eliminar les idees republicanes. L'objectiu de tot això era sotmetre Espanya a una neteja profunda de republicans a través de la qual el règim es podria assentar en el poder amb estabilitat. En els anys de guerra les tropes d'ambdós bàndols, però especialment el franquista, van exercir una repressió lliure i brutal contra la població civil que consideraven enemics. Un cop acabada la guerra el franquisme va formalitzar aquesta repressió. Així doncs, es van iniciar accions legals contra tots els simpatitzants de la república que no s'havien exiliat encara. Les presons estaven a vessar de presos; a la Model de Barcelona s'executava a set persones cada dia.

La col·laboració entre l'Espanya franquista i els països de l'Eix feixista durant la Segona Guerra Mundial va ser bastant estreta. Les policies d'aquests països, especialment les SS alemanyes a la França ocupada, van cooperar en la captura de molts exiliats republicans, com va ser el cas de Lluís Companys. Encoberts per les potències feixistes i emparats en l'escut de la religió i la unitat, els franquistes van instaurar un règim del terror a Espanya. La por que va quedar en la població va ser de tal magnitud que moltes famílies van renunciar als seus ideals i no es parlava mai de la guerra. D'aquesta manera molt poques persones qüestionaven la dictadura.

En acabar la Segona Guerra Mundial el franquisme estava en una situació molt complicada. S'havien quedat sense amics poderosos, Alemanya i Itàlia, perquè aquests havien estat derrotats pels aliats. El règim era l'últim vestigi del feixisme i per això i per la cruel repressió que estava exercint contra els republicans, estava en el punt de mira de les potències vencedores de la guerra. Es van arribar a planejar operacions conjuntes entre combatents republicans i francesos per a reconquistar Espanya. De fet es va dur a terme una frustrada invasió de la Vall d'Aran⁶ que va enfrontar 4.000 guerrillers a 50.000 soldats franquistes, que va acabar amb una clara victòria dels segons.

1.4.2.- SEGON FRANQUISME (1959-1975)

El Segon Franquisme comença el 1953 i acaba el 1975 amb la mort de Franco. Durant aquestes dues dècades es va produir un "boom econòmic" empès pel turisme i la construcció massiva, a la vegada que l'obertura del règim al món. La població vivia amb normalitat i va aparèixer una gran classe mitjana. Encara que la dictadura seguia sent poderosa, quedava encoberta per la quotidianitat. Les detencions i les execucions es van reduir, les segones només es donaven en fets puntuals per a alligonar l'opinió pública.

---

⁶ SILVA Emilio i MACÍAS Santiago, *Las fosas de Franco: los republicanos que el dictador dejó en la cuneta*, pg.239

A finals dels quaranta i principis dels cinquanta Franco es va anar acostant als Estats Units, la gran democràcia mundial. Els nord-americans volien incrementar la seva presència a Europa per a combatre la influència creixent de la URSS i el Règim Franquista que era profundament anticomunista podia ser un bon aliat. A canvi, el règim va cedir bases militars als estatunidencs en territori espanyol i va haver de modificar superficialment la seva estructura per a ser acceptat internacionalment. Franco va inventar una falsa democràcia on l'únic partit legal era la Falange, i va inventar un fals sindicalisme on l'únic sindicat acceptat era la "Organización Sindical Española".

Durant els anys 60 es va dur a terme una liberalització de les polítiques econòmiques que va permetre un boom de l'economia espanyola, que va aprofitar la recuperació econòmica dels països europeus. Els nous motors de l'economia van ser el turisme, la construcció i la indústria de l'automòbil. El PIB per càpita es va gairebé triplicar en 10 anys i es va desenvolupar la nova societat de consum. Junt amb aquest gran creixement van reaparèixer les veus dissidents del règim i es van començar a gestar moviments en contra d'aquest, com el Moviment Universitari. Paral·lelament va aparèixer el grup terrorista basc ETA que va perpetrar el seu primer atemptat el 1968 assassinant el guàrdia civil José Pardines Arcay.

El 1966 el règim va aturar les reformes aperturistes i es van crear tensions en la cúpula del règim que va quedar dividida entre aperturistes i immobilistes⁷. Els primers eren minoria i defensaven continuar l'obertura progressiva al món per a donar continuïtat a l'obsolet franquisme i els segons defensaven el model vigent de dictadura. El 1969 Franco va nomenar com a successor seu al príncep Joan Carles de Borbó i el polític immobilista Carrero Blanco es va erigir com a successor de Franco al capdavant de govern franquista.

El de 1973 ETA va assassinar Carrero Blanco fent explotar en un túnel que s'havia excavat sota el carrer que solia recórrer el polític amb cotxe. Degut a l'explosió el cotxe va enlairar-se fins a l'altura de 5 pisos. Amb la mort de Carrero Blanco morien totes les esperances de continuïtat del règim.

Durant el 1975 Franco va ingressar diverses vegades a l'hospital i molts veien imminent el final del dictador. El 27 de setembre de 1975 es van realitzar 5 execucions simultànies, entre les quals la de Salvador Puig Antich que va ser acusat d'anarquista. El règim no executava ningú des de 1963 i això va provocar una gran onada de protestes dins i fora d'Espanya. El règim havia començat amb sang i acabava amb sang. El dia 1 d'octubre d'aquell any Franco va fer la seva última aparició pública des del balcó del Palacio de Oriente, a Madrid, on va culpar de tota l'agitació fruit de les execucions al "*complot judeomasónico contra España y la subversión comunista-terrorista*"⁸. El 15 d'octubre el dictador pateix un infart. El 22 i el 24 d'octubre pateix dos infarts més i s'improvisa un quiròfan al *Palacio del Pardo*. La situació del dictador s'agreuja progressivament donant lloc a una llarga agonia. Els seus familiars intenten

⁷ CASANOVA Julián, DE RIQUER Borja i altres, *40 años con Franco*, pg.115

⁸ Fragment del *discurs de Franco del dia 1 d'octubre de 1975* a la Plaza de Oriente, Madrid.

mantenir-lo amb vida fins al 26 de novembre, dia en que es renovaria el mandat d'Alejandro Rodríguez de Valcárcel com a president de les Corts i així es podria garantir una persona "fiable" per a influir en l'elecció del nou president del Consell de Ministres. Aprofitant la incertesa a Madrid, el rei de Marroc Hassan II ordena la invasió del Sàhara Espanyol amb la Marxa Verda. Franco mor la matinada del 20 de novembre.

El 22 de novembre de 1975 era coronat el rei Joan Carles i s'obria el període de transició cap a la democràcia.

2.-LA REPRESSIÓ FRANQUISTA

S'ha dit moltes vegades que després de la Guerra Civil no va venir la Pau sinó la Victòria. La Victoria va ser l'eliminació massiva i despietada de l'enemic. Els franquistes van empresonar i executar, van escombrar les restes del bàndol republicà. Les restes eren els familiars de republicans o els republicans passius, ja que tant els líders democràtics i persones influents com aquells que llurs crims eren condemnables ja havien fugit a França en major part.

La repressió franquista no és equiparable a la Repressió Nazi en quantitat però sí en crueltat. Amb gairebé 200.000 víctimes mortals⁹ és la purga més gran de la història contemporània d'Espanya. La manipulació de la justícia per a encobrir legalment l'eliminació d'adversaris, "holocaust" en paraules de Paul Preston¹⁰, va deixar desemparats aquells que creien fermament en la seva innocència. Homes, dones, nens i vells sense distinció eren detinguts.

Aquesta purga va deixar una gran ferida en la societat espanyola; una ferida que ha quedat desfigurada i ocultada al llarg dels anys. Fins ara els espanyols s'han vist privats del dret a conèixer els fets reals que van marcar aquesta etapa tant fosca de la nostra història.

2.1.- LA JUSTÍCIA DE FRANCO I LA CAÇA DE REPUBLICANS

El Règim Franquista va dissenyar un sofisticat sistema per a netejar la *Nueva España* de "*rojos e izquierdistas*"¹¹. Aquesta denominació incloïa en la pràctica a qualsevol persona relacionada activament o passiva amb la República; és a dir que a més de líders republicans i sindicalistes, persones obertament contràries als nacionals i militars o milicians, també s'incloïa a persones emparentades amb aquests primers, persones (en molts casos suposadament) d'idees més liberals i fins i tot persones que van participar en activitats totalment independents de la política com donar sang a soldats de l'exèrcit republicà. La Repressió es va encabir sota el nom de *Justícia de Franco*

El General Franco, en acabar el conflicte, va proclamar que aquells que no haguessin fet res no tenien res a témer; era un gran engany per a evitar la fuga de més republicans a França i fer tornar als que havien fugit i així poder-los eliminar. Aquest últim cas és el del futbolista del RCD Espanyol Carlos Ibáñez García, explicat per Enric Canals en el seu llibre "Delators, La Justícia de Franco", que creient en la seva innocència per no haver comès cap delictes de sang va retornar de França a la Espanya franquista i va ser empresonat i executat. Quan els nacionals van irrompre a Catalunya, els republicans més actius (soldats, militants de base dels partits, càrrecs institucionals i líders polítics) juntament amb gran part dels autors d'accions il·legals (perfectament identificables) ja havien fugit; es calcula que es van exiliar més de

---

⁹ PRESTON Paul, El Holocausto Español

¹⁰ Ídem

¹¹ CUEVAS Tomasa, Cárcel de Mujeres (1939-1943)

500.000 persones. Tota la fúria de la Repressió doncs, es va descarregar contra moltes persones que no havien fet res il·legal.

Durant i després de la guerra la cúpula franquista va ordenar una constant "caça de bruixes" contra els republicans. Per a capturar a les seves preses els nacionals van activar un importantíssim sistema propagandístic que animava al ciutadà a delatar a tots aquells que havien comès actes delictius (segons la legalitat franquista) durant la *dominación anarco comunista*, referint-se al domini de la II República en temps de guerra. El Règim recompensava amb la qualificació de "*adicto a la Causa Nacional*"¹² a tots aquells que delatessin a qualsevol sospitós de ser republicà o simpatitzant, i a la llarga això podia comportar un ascens social i tractes de favor per part de les autoritats.

La por a ser reprimits i la necessitat de semblar simpatitzants de la Causa Nacional va portar a molta gent a delatar coneguts, veïns i amics. A més d'aquest motiu hi havia molta gent que delatava per a venjar-se per vells conflictes. Moltes d'aquestes delacions estaven basades en rumors i suposicions a les quals la Fiscalia de Guerra s'aferrava com si fossin fets. D'aquesta manera molts innocents van ser detinguts i condemnats.

Un cas molt xocant és el de Vicenta Rafel també esmentat al llibre "Delators, La Justícia de Franco" d'Enric Canals. Vicenta Rafel va ser denunciada i condemnada a vuit anys de presó per posseir un carnet de donant de sang de *Sanidad del Ejército de la República*.

2.2.- SISTEMA REPRESSIU I INSTITUCIONS REPRESSIVES

Les autoritats franquistes ja havien dissenyat el sistema repressiu quan es van llançar a la croada contra la República. Existien dos tipus de repressió: la repressió directa encoberta per la llei (que començava amb la detenció del sospitós, el qual podia ser executat o internat a algun centre del sistema penitenciari), i la repressió indirecta a través del sofisticat sistema propagandístic del règim i altres institucions com l'església i els Mitjans de Comunicació. Lligades a la Repressió encoberta per la llei hi havia tota mena de tortures.

La Repressió Indirecta era molt efectiva i les autoritats ho sabien. Amb la propaganda del règim es culpava a la República de tota la devastació de la guerra i el caos previ a aquesta, de manera que legitimava la presa del poder. En segon lloc, promovia un sentiment de rebuig cap a la República i tots aquells que hi eren afins, de manera que tots aquells que ho eren enterraven les seves idees o s'auto-condemnaven a la marginació social o a l'exili. De fet, seguir sent republicà suposava resignar-se a ocupar el lloc més baix en la societat de l'època. Constantment es feia tota mena d'humiliacions contra els *rojos* i les seves famílies. Per posar un exemple d'aquesta crueltat, en alguns llocs a les dones dels republicans se'ls rapava el cabell i se les

---

¹² CANALS Enric, *Op. cit.*, pàgina 36

obligava a desfilars en públic, havent begut oli de ricí que produïa una brutal descomposició.

Durant la guerra es va provar l'eficàcia del sistema repressiu a la Zona Nacional, que va ser la que patí la repressió més violenta. Les províncies més afectades van ser les de Granada i Còrdova. Segons Prada Rodríguez¹³ es calcula que únicament amb execucions es van eliminar 56.671 persones en terres andaluses. 56.671 cadàvers a les terres andaluses, dels 141.951 executats pels franquistes que es descomponien per tota Espanya.

La superestructura repressiva que va construir el Règim tenia els seus pilars en les següents institucions que s'estenia més enllà de la institució estatal, des de l'església als mitjans de comunicació.

2.2.1.- ESTAT:

L'estat va emprar diverses eines per a exercir la repressió, com la manipulació del sistema legal i va crear diverses institucions i òrgans jurídics afins al règim i destinats a purgar el país de *desafectos*.

• Institucions Legislatives: la Junta de Defensa Nacional i les Corts Franquistes

els legisladors franquistes van adaptar tot el sistema legal per a poder exercir la repressió amb impunitat. Aquest canvi de la legalitat va ser clau en els primers anys de la dictadura per a eliminar els principals enemics del règim.

Durant la Guerra les lleis eren proposades i aprovades per la *Junta de Defensa Nacional* amb seu a Burgos, que era l'òrgan de govern de la Zona Nacional. Es va establir el 29 de juliol de 1936. Estava formada per set membres, tots militars. El 17 de Setembre es van afegir oficialment tres membres més, entre els quals hi era el general Franco. La *Junta* concentrava els tres poders de l'estat, legislatiu, judicial i executiu, de manera que l'aplicació de les lleis era molt ràpida, i per tant l'aplicació del sistema repressiu també ho era. Cada membre tenia dret de veu i vot. Qualsevol ordre o proposta de llei havia de rebre quatre vots a favor abans de la incorporació dels tres últims membres i sis vots a favor, després de l'ampliació.

El 31 de gener de 1938, Franco constitueix el seu primer govern, on hi ha representació de l'exèrcit, els monàrquics, la Falange nova i la Falange vella, cada sector amb un o més ministeris. L'última paraula sempre la tenia Franco, que de seguida va animar al govern a adoptar mesures repressives.

Amb la Llei Constitutiva de les Corts de 1942, es creaven les Corts Franquistes que tenien una funció merament representativa. Les Corts podien proposar lleis i votar-les però qui tenia la última paraula era sempre el cap d'estat, Franco, a més, el dictador es reservava el dret d'elegir una gran part dels parlamentaris (procuradors). Aquesta

---

¹³ PRADA RODRÍGUEZ Julio, *La España Masacrada*, pg.436

institució es va crear per a continuar amb la tradició parlamentària espanyola de l'últim segle.

• Sistema Penitenciari

El sistema penitenciari va ser l'eina clau per a exercir la repressió en els primers anys de dictadura. Per a poder fer la purga de republicans a gran escala es va haver d'ampliar i reformar el sistema penitenciari. A finals de la guerra ja s'havia establert un complex entramat de destins per als presos. Aquesta macroestructura estava organitzada i gestionada per diversos organismes estatals: la *Dirección General de Prisiones*, la *Jefatura de Campos de Concentración* i el *Patronato para la Redención de Penas*.

• Sistema Jurídic

Es van crear diverses institucions, formades per juristes professionals afins al règim i militars que jutjaven els delictes polítics. Franco desconfiava dels jutges de carrera, per això situava a alts comandaments de l'exèrcit i a juristes afins al règim en aquest tipus de judicis. Un cop establerta definitivament la justícia franquista, les audiències a presos no afins al franquisme es podien fer des de dos òrgans, el *Tribunal de Orden Público* o els Consells de Guerra.

T.O.P. (Tribunal de Orden Público)

Van ser instaurats els 1963, amb l'única finalitat de jutjar els delictes polítics. Des d'aquell moment la repressió va recaure en el T.O.P. Els magistrats eren jutges de carrera declarats afectes al franquisme. Es presentaven centenars d'acusats cada dia, i les absolucions o les penes lleus eren les sentències més comunes. Quan es cometia un acte greu contra el Règim es passava a la via militar.

CONSELLS DE GUERRA (Tribunals Militars)

Van ser la primera institució utilitzada en la repressió. Anteriorment, els consells de guerra s'utilitzaven per a jutjar delictes militars o delictes en ple temps de guerra. Durant el franquisme es van mantenir els judicis a civils per motius polítics a través d'aquest òrgan militar. Quan es cometia un delictes polític de gravetat, com el de *Traición y Sedición*¹⁴, es declarava un estat d'excepció i la funció repressiva passava del T.O.P. a l'exèrcit. Els Consells de Guerra tenien potestat per dictar penes de mort; les últimes firmades daten del 1975. Els Consells de Guerra estaven formats per cinc oficials, un dels quals havia de ser jurista de carrera que ocupava el càrrec de *Jurídico Militar* i era qui dictava la pena. Per a que s'aprovés una sentència havia d'obtenir tres dels cinc vots.

Hi va haver altres òrgans judicials encarregats de la repressió, com el *Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo*, que va ser el predecessor del T.O.P. Aquest tipus de tribunal es va instaurar el 1940 amb la *Ley Represión de la*

---

¹⁴ Inclou tots aquells actes que anessin explícitament en contra del cap de govern (Franco), el sistema establert i l'ordre legal (franquista, no constitucional).

Masonería y el Comunismo. La seva funció era perseguir activitats polítiques contràries al franquisme posteriors a la guerra.

2.2.2.- ESGLÉSIA:

Des del primer moment, l'església catòlica espanyola es va posicionar a favor del franquisme, amb la Carta Pastoral Col·lectiva, signada per gran part dels bisbes. Encara que molts simpatitzants del catolicisme convencional també ho eren del franquisme, després d'aquest fet es va ampliar de manera oficial la unió entre règim franquista i església. La religió cristiana catòlica va ser declarada l'única i oficial de l'estat. Es va concebre la doctrina del nacionalsocialisme que lligava els objectius de l'església catòlica als del règim; tots els règims autoritaris han buscat suport en la religió i les creences de la població per establir-se en el poder.

De seguida es va concebre la cristianització la societat com una manera de purgar les idees republicanes i guanyar simpatitzants pel règim. Així doncs es van organitzar actes multitudinaris com comunions massives i grans processons, on es forçava a la gent a assistir-hi. A més l'església va participar en molts judicis a presos polítics en qualitat de testimoni irrefutable; els informes dels capellans podien ser molt influents a favor o en contra dels sospitosos de tenir idees polítiques contràries al règim. Fins i tot els presos polítics havien de passar un examen de religió per a ser excarcerats.

A part d'això molts eclesiàstics van estar relacionats i involucrats en política; diversos bisbes formaven part d'institucions com les Corts Generals.

El paper de la religió en l'ensenyament va ser clau. Es volia adoctrinar les generacions futures en els valors franquistes a través del cristianisme. Religió era una matèria obligatòria tant a les escoles públiques com a les privades. Amb aquest sistema educatiu, fins i tot els fills dels republicans eren educats en contra dels ideals que els seus defensaven, secretament.

2.2.3.- MITJANS DE COMUNICACIÓ:

Els mitjans de comunicació eren sotmesos a una censura hermètica que havia de permetre la difusió dels missatges i idees desitjats pel règim entre la població. Tret d'algunes excepcions, com la cèlebre *Radio España Independiente*¹⁵, també coneguda com "*La Pirenaica*", els mitjans mostraven allò que el règim volia mostrar, de manera que la població obtenia una visió manipulada de la realitat. Aquesta manipulació de la realitat era utilitzada en contra de les idees republicanes.

---

¹⁵ Radio España Independiente va ser una emissora radiofònica creada per membres de l'antic Partit Comunista Espanyol com una via clandestina de propaganda i informació diferent a la del règim. Inicialment tenia la seu a Moscó (tot i que es va acabar establint a Bucarest) i va ser anomenada la Pirenaica per a eliminar la sensació de llunyania amb els oients.

2.3.-SISTEMA LEGAL FRANQUISTA PER A LA REPRESSIÓ

Les autoritats franquistes van aprovar una sèrie de lleis i decrets¹⁶ que asseguressin la neteja completa de simpatitzants de la República; de fet, tots els articles legals promulgats entre el Juliol de 1936 i els primers mesos després de la guerra estan orientats a l'eliminació de l'enemic.

El 28 de Juliol de 1936 la Junta Militar, l'organisme que governava l'Espanya Nacional durant la guerra, va decretar que tots els delictes militars i civils havien de ser jutjats segons el Codi de Justícia Militar de manera que s'anul·lava la legalitat vigent durant el període republicà. Aquest decret i la *Ley de Responsabilidades Políticas*¹⁷ aprovada el 9 de febrer de 1939 van ser les bases legals de la Repressió.

LA LEY DE RESPONSABILIDADES POLÍTICAS

Quan es publica? Es va publicar el 9 de febrer de 1939.

Què diu? Declarava la responsabilitat i per tant la culpabilitat de tots aquells que s'haguessin oposat al Moviment Nacional, a través d' *actos concretos o pasividad grave*¹⁸, i aquells que haguessin contribuït a *crear o agravar la subversión del orden entre el 1 de Octubre de 1934 i el 18 de Julio de 1936*¹⁹, referint-se evidentment a tots aquells grups d'esquerres que van alterar l'ordre (no s'especifica de quina manera) i no pas als grups radicals de dretes que també ho van fer. D'aquesta manera els indiferents tampoc podien sentir-se segurs doncs podien ser acusats per "*pasividad grave*". Amb aquesta llei, per tant, es declaraven il·legals alguns actes comesos entre 1934 i 1936 que aleshores eren legals. Els actes considerats il·legals ho eren des d'un punt de vista molt subjectiu. Es van redactar fins a disset punts especificant la causa de la responsabilitat. En la pràctica es castigaven accions com la militància i l'ocupació de càrrecs de poder i representació en organitzacions declarades fora de la llei; és a dir aquelles que integraven el Front Popular, les "organizaciones separatistas"²⁰, aquelles que s'havien oposat a l'alçament (podien ser empreses, com la Hispano Suïza). També s'inclouïa a organitzacions afins a aquestes primeres. A part també es condemnava els que s'havien pronunciat públicament a favor o havien contribuït econòmicament amb el Front Popular. Es podia castigar a persones físiques i jurídiques.

Sanció: Els expedients de responsabilitats polítiques eren emesos pels *Tribunales Regionales de Responsabilidades políticas*, la Guardia Civil o per iniciativa de les autoritats civils, militars i policials. Les sancions podien afectar la llibertat de residència (es contemplava la deportació a Àfrica i fins i tot la pèrdua de la nacionalitat), l'activitat (s'aplicaven suspensions en l'activitat laboral) i l'economia (es podia embargar total o parcialment els béns dels infractors, o es podia obligar al pagament de multes); en cap cas es contemplava la condemna a presó segons aquesta llei, tot i que l'expedient de responsabilitat política podia ser utilitzat com a prova en altres tipus de delictes.

A qui afecta? Com s'ha dit en aquest apartat, dos paràgrafs més enrere, aquesta llei castigava tots aquells que havien comès accions com la militància i l'ocupació de

¹⁶ CASSANAS YMBERT Jordi i altres, *Història Zon de Batxillerat*, ed. Santillana, pg. 250

¹⁷ PRADA RODRÍGUEZ Julio, *La España Masacrada*, pg.289

¹⁸ CANALS Enric, *Delators La Justícia de Franco*, Barcelona 2007, pàgina 34

¹⁹ Ídem.

²⁰ PRADA RODRÍGUEZ Julio, *La España masacrada*, Madrid 2010, pàgina 291

càrrecs de poder i representació en organitzacions declarades fora de la llei; és a dir aquelles que integraven el Front Popular, les "organizaciones separatistas"²¹, aquelles que s'havien oposat a l'alçament (podien ser empreses, com la Hispano Suiza a qui el govern va embargar una gran part dels beneficis). També s'inclouïa a organitzacions afins a aquestes primeres. A part també es condemnava els que s'havien pronunciat públicament a favor o havien contribuït econòmicament amb el Front Popular. Es podia castigar a persones físiques i jurídiques.

LA LEY DE DEPURACIÓN DE FUNCIONARIOS.

Quan es publica? El 10 de Febrer de 1939 es va publicar la *Ley de Depuración de Funcionarios*.

Què diu? Aquesta llei obligava als funcionaris a sotmetre's a un procés de depuració (un eufemisme per a referir-se a l'eliminació dels funcionaris afins a la República). Es passava un qüestionari en el qual es preguntava la filiació, el lloc de treball que ocupaven abans de la guerra, si van unir-se al govern republicà i en cas afirmatiu si ho van fer voluntàriament o per coacció, les destinacions, els ascensos, si havien contribuït a la Causa Nacional i si havien estat afiliats a algun partit o sindicat. Uns instructors del ministeri comprovaven la veracitat dels fets. En el temut vuitè apartat, s'animava al funcionari a dir qui eren *los más destacados izquierdistas*²² del seu departament i tot el que se sabés de les seves actuacions

Sanció: Quan un funcionari era declarat desafecte era jutjat pels Tribunals de Responsabilitat Política o l'Audiència de Guerra. Les penes podien anar des de sancions, trasllats forçosos i inhabilitacions. En el pitjor dels casos la qualificació de desafecte al règim permetia obrir un altre procés judicial que podia acabar en l'empresonament o l'execució. Un cas impactant referent a la depuració de funcionaris és el de Miquel Pla i Coll, secretari a l'ajuntament del Vendrell. Pla i Coll va rebre avals molt favorables en l'informe de depuració de funcionaris passat a l'ajuntament del Vendrell perquè quan es disposava una operació contra persones de dretes ell les avisava a temps. Desafortunadament el 19 de febrer de 1939 va ser reconegut per un veí del seu poble natal, Sant Pere Pescador, a l'Estació de França. Aquest veí, afí al moviment nacional, el va detenir amb l'ajut d'un guàrdia d'assalt. El va acusar de "*significado extremista e individuo propagandista y que coaccionaba cuando las elecciones para que votaran por los federales; envenenó de tal forma el personal que la vida de los de orden se hizo imposible*"²³. Quan es va presentar l'acusació, l'ajuntament del Vendrell va modificar la seva versió dient que tot i ser de tendència d'esquerres i estar afiliat a la UGT, no era perillós per a la Causa Nacional ja que estava d'acord amb persones de dretes a les quals posava al corrent d'elles decisions de l'administració republicana. Aquesta suavització dels avals i la gravetat de l'acusació, que Pla i Coll va negar rotundament, van fer que se'l sentenciés a mort; va ser afusellat.

A qui afecta? Aquesta llei va afectar a tots els funcionaris públics, que eren obligats a passar per la depuració si volien seguir exercint.

²¹ PRADA RODRÍGUEZ Julio, *La España masacrada*, Madrid 2010, pàgina 291

²² CANALS Enric, Op. cit, pàgina 36

²³ CANALS Enric, *Delators La Justicia de Franco*, Barcelona 2007, pàgina 45

DECRET DE 23 DE SETEMBRE DE 1939, AMNISTIA ALS NACIONALS

Quan es publica? El 23 de setembre de 1939

Què diu? es va aprovar un decret que declarava l'amnistia per a tots aquells, afins a la causa nacional, que haguessin comès actes delictius abans de l'Alçament del 18 de Juliol de 1936.

A qui afecta? Aquest decret afectava a tots aquells delinqüents afins a la Causa Nacional que haguessin comès actes delictius abans de 1936, és a dir durant la II República.

Conseqüències en la repressió: Aquest decret comporta deixar en llibertat a molts criminals que en molts casos no van ser condemnats per la seva ideologia política. S'alliberen els presos afins al nacionals per a deixar espai a les presons per als presos polítics republicans.

LA LEY DE REORGANIZACIÓN DE LA POLICÍA

Quan es publica? El 8 de Març de 1941

Què diu? es va aprovar la Llei de Reorganització de la Policia que establia un estat policial inspirat en l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista (*así podrá la nueva policía española llevar a cabo la vigilancia permanente [...] Que en los estados totalitarios se logra merced a una acertada combinación de técnica perfecta y lealtad*²⁴). Amb aquesta llei la Policia adquiria més poders entre els quals s'inclouïa el de vigilar, registrar i detenir qualsevol sospitós d'anar en contra del règim.

A qui afecta? La reforma afecta als cossos policials, que es constitueixen en policia política, una eina més per al control i repressió dels enemics del règim franquista. La nova policia estava formada per tres cossos: el Cos General de Policia i Policia Armada, la Guàrdia Civil i la Milicia del partido. Aquesta última era la branca militaritzada de la Falange

Conseqüències: Aquesta reforma va facilitar el seguiment i la vigilància dels republicans en llibertat. Mitjançant aquest sistema d'organització policíaca la detecció i detenció de republicans actius era molt més ràpida. Va permetre també, imposar fortament l'autoritat del règim en la població, a través de la coacció.

LEY DE REPRESIÓN AL COMUNISMO Y LA MASONERIA

Quan es publica? Es va publicar el de 1940

Què diu? Aquesta llei declarava il·legals totes les organitzacions maçòniques o comunistes, i les derivades d'aquestes que el govern considerés oportunes. En dissoldre's aquestes organitzacions els seus béns eren confiscats per l'administració. També es declarava il·legal tota aquella propaganda "*que exalte los principios o los pretendidos beneficios de la masonería o del comunismo o siembre ideas disolventes contra la Religión, la Patria y sus instituciones fundamentales y contra la armonía social*"²⁵. Amb aquesta llei també es volien castigar les activitats polítiques contra el franquisme que fossin posteriors al final de la guerra.

Sanció Segons aquesta última afirmació, aquest tipus de propaganda era castigada amb la supressió i expropiació de béns dels mitjans que ho promoguessin i les organitzacions que els financessin. Per als principals culpables s'imposava una pena de reclusió major (entre 20 i 30 anys) i per als cooperadors una pena de reclusió menor (entre 12 i 20 anys). A més, es negava qualsevol càrrec de poder i responsabilitat

²⁴ CANASLS Enric, *Op. cit.*, pàgina 34

²⁵ *Ley de Represión al Comunismo y la Masonería*, 2 de Març de 1940, articles 1-3

pública a tots aquells vinculats amb el comunisme o la maçoneria

A qui afecta? Afectava a tots aquells vinculats directament a la maçoneria o al comunisme, a aquells que els promoguessin i també a aquells vinculats indirectament (per exemple algú que tingués un parent llunyà afí a alguna d'aquestes ideologies no podia formar part de tribunals d'honor).

LA LEY CONTRA EL BANDIDAJE Y EL TERRORISMO

Quan es publica? Es va aprovar el 15 d'Abril de 1947

Què diu? Complementava la *Ley de Seguridad del Estado de 1941*. Segons aquesta llei es considerava delictes qualsevol "exaltació" a la rebel·lió. De manera que es considerava delictes qualsevol crítica al règim franquista, la defensa d'un sindicat o de la república en públic.

Sanció? La pena podia ser de fins a 14 anys de presó, per dir tan sols "Viva la República".

2.4.-EL SISTEMA PENITENCIARI FRANQUISTA

La condemna a presó era la sentència més comú per als presos republicans. El Règim franquista havia ordenat una neteja a fons a les zones de la rereguarda. Així, a finals de 1937, les presons espanyoles ja estaven desbordades de presos²⁶. La conquesta franquista del nord d'Espanya, una zona amb un alt percentatge de població d'ideals republicans, va comportar una gran onada de detencions que va forçar una reforma del sistema penitenciari. La Junta Militar va aprovar un decret en el qual es reconeixia el "dret" al treball dels presos. El decret deia: "*Tal derecho al trabajo, viene presidido por la idea de derecho-función o de derecho-deber, y en lo preciso, de derecho obligación*"²⁷, de manera que el dret al treball es convertia en obligació al treball. Així doncs es donava sortida a l'excedent de presos legalitzant el treball forçós sota el lema de la "*Generosidad de Franco*"²⁸.

Durant la guerra, aquests presos van ser destinats a batallons disciplinaris de treballadors en camps de concentració. El 1938 ja s'havien instal·lat 45 camps de concentració. Les tasques dels reclusos estaven orientades a cobrir les necessitats del front: englobaven des de la construcció de fortificacions i trinxeres a la reparació d'infraestructures estratègiques i l'explotació de produccions *de interés nacional*. Aquell mateix any es va crear la *Dirección de Prisiones*, una institució governamental que concentrava totes les competències sobre l'organització i el funcionament de les presons, abans repartides en diverses entitats públiques com la *Inspección* i la Comissió de Justícia. Amb aquesta reforma es centralitzava i s'unificava el sistema penitenciari i s'incrementava el grau de control a les presons.

²⁶ PRADA RODRÍGUEZ Julio, *La España Masacrada*, pg.227

²⁷ MENDIOLA GONZALO Fernando i BEAUMONT ESANDI Edurne, *Batallones Disciplinarios de Soldados Trabajadores: castigo político, trabajos forzados y cautividad*, RHA, Vol. 2, Núm. 2 (2004), pàgina 34.

²⁸ PRADA RODRÍGUEZ Julio, *La España Masacrada*

Tot i el decret de 1937, la superpoblació de les presons seguia sent un greu problema, principalment econòmic; hi havia més oferta de presos que demanda en les construccions de l'Estat. És per això que, en acabar la guerra, les autoritats van convertir la superpoblació en una atractiva mà d'obra barata i qualificada que es destinava al manteniment i construcció d'obres públiques, a la reconstrucció de *Regiones Devastadas* o s'oferia a empreses públiques i privades. Ja no era únicament el govern sinó també civils qui explotaven a altres civils, que abans havien sigut els seus iguals. El govern exigia pagar a les empreses el sou mínim que cobraria un treballador lliure. La diferència entre el sou que rebien els reclusos i el sou pagat (diferència de més d'un 70%) anava a parar al Ministeri d'Hisenda, "*para compensar la carga que suponían para el estado*"²⁹. La *Dirección General de Prisiones* anunciava orgullosa "*haremos constar además, con sumo gusto, que no queda en el país un servicio oficial o una empresa de importancia que no se haya que no se haya dirigido en primer término al Patronato Central [...] en solicitud de reclusos trabajadores*"³⁰.

EL 7 d'octubre de 1938 es va crear el *Patronato para la Redención de Penas*, una entitat governamental que podia reduir les penes dels reclusos segons el temps treballat. Aquest projecte es basava en les teories del jesuïta Pérez del Pulgar, que afirmava "*Es muy justo que los presos contribuyan con su trabajo a la reparación de los daños a los que contribuyeron con su cooperación a la rebelión marxista*". Però aquesta entitat estava molt lluny de perseguir un objectiu de generositat cap als presos; en realitat es buscava una manera de disminuir encara més la població reclusa (xifrada en uns 60.000 a finals d'aquell any), que seguia sent inviable per a l'estat. A finals principis de 1940 la població reclusa era de 280.000 i a part del sistema de redempció de penes es van començar a concedir indults. A mesura que es concedien indults, els presos no indultats passaven a ocupar el llocs vacants en el sistema de redempció. De fet, a la Memòria de la *Dirección General de Prisiones* de 1941 s'afirma "*(los presos) no solo se aprovechan del Sistema de Redención de penas sino que producen un ahorro muy importante al Estado y contribuyen en escala considerable a la vida industrial de nuestro país*".

Un número molt considerable d'edificis i infraestructures públiques van ser construïdes per presos republicans. Distingim en primeríssim lloc el mausoleu del *Valle de los Caídos* símbol indiscutible del poder franquista, on les condicions de treball eren deplorables. Hi va haver diversos brots de tifus durant les obres a Cuelgamuros. Com el temps de descans suposava menys temps de llibertat, els presos feien jornades extenuants fins al punt que entraven directament al fonaments recent excavats, a base de detonacions, sense esperar les dues hores de precaució per a que l'aire es purifiqués. En paraules del metge responsable dels destacaments, "*raro era el día en que no había uno de esos accidentes*"³¹. les barraques dels presos, tot i estar ubicades en una zona de clima d'interior extrem, eren de fusta amb el sostre de zinc i no tenien calefacció. Altres instal·lacions públiques on es va utilitzar mà d'obra reclusa van ser

---

²⁹ LAFUENTE Isaías, *Esclavos por la patria*, Madrid 2003.

³⁰ Op. Cita

³¹ Op. Cita, pg.123

l'aeroport de Bilbao, la majoria de centrals hidroelèctriques (que van generar un gran benefici per a les companyies elèctriques espanyoles), i una gran quantitat de centres penitenciaris per a alleujar la sobrecàrrega de les presons del moment. És una broma cruel el fet que els presos haguessin de construir la seva pròpia presó.

En cal remarcar Dragados y Construcciones, que actualment forma part del grup ACS. Dragados era la major empresa de construcció espanyola el 1951, posició adquirida gràcies a la contínua utilització de presos en les seves construccions. Un altre cas escandalós és el de la constructora Banús, propietat de José Banús, famosa per haver construït el complex de *Nueva Andalucía*. José Banús es va convertir en un dels homes més rics d'Espanya gràcies a la utilització de mà d'obra forçada (es calcula que la seva constructora es servia d'uns 600 reclusos). L'empresa va participar en la construcció del Valle de los Caídos. Banús SA és un dels responsables de la urbanització massiva del terra espanyol. La construcció del *Barrio del Pilar* de Madrid, amb utilització de presos i aixecant el doble d'habitatges permesos per la llei, va multiplicar els ingressos de la companyia. Però no eren només les grans empreses les que col·laboraven amb el *Patronato para la Redención de Penas*. La demanda de les empreses petites i mitjanes també era molt alta de manera que el *Patronato* i la *Dirección General de Prisiones* van acordar la creació de destacaments reduïts (de menys de 50 presos), de fins a una sola persona (destacaments unipersonals). Els responsables del Patronat, en posar en marxa els destacaments reduïts animen a les pimes a disposar d'aquesta mà d'obra encara que sigui molt reduïda, fent als empresaris còmplices de la repressió. "Los peticionarios, pues, no deben desistir de pedir reclusos porque su número sea muy reducido"³². Als tallers penitenciaris es produïen productes per a les empreses a preu molt baix.

Quan un pres republicà era indultat o havia complert la condemna, escurçada amb el seu treball, quedava en llibertat condicional. Així el Règim Franquista, molt lluny de concedir-los finalment el perdó, els podia tenir controlats en tot moment (tenint-los enregistrats en el registre penitenciar), sota l'amenaça de tornar a presó a la mínima incidència i els convertia en ciutadans de segona. Franco va concedir diversos indults fins al 1945. Aquell any concedí el "*Indulto Total*" que va reduir el número de presos que treballava fora de les presons en un 50%; es va passar de 15.000 presos mensuals a 8.122 en un any generant un gran estalvi a l'erari públic. A partir d'aquí el sistema d'explotació de presos, que havia tingut una mitjana mensual de 17.000 presos treballant en obres públiques i empreses en el seu apogeu, desapareixia com a sistema massificat. Cinc anys més tard només quedaven deu destacaments amb una mitjana mensual de 700 presos.

El complex sistema penitenciar estava compost pels següents organismes estatals:

- ***Dirección General de prisiones***: La *dirección general de prisiones* era la principal institució que gestionava el sistema penitenciar. Englobava altres àrees com el *Patronato para la Redención de Penas* i la *Inspección General de Campos de Concentración*. Estava composta per funcionaris civils i militars. Exercia directa o

---

³² LAFUENTE Isaías, *Esclavos por la patria*, Madrid 2003, pg.70

indirectament totes les funcions relacionades amb l'empresonament de presos polítics, des del seu manteniment, les ampliacions dels centres penitenciaris, i la gestió dels destins als que eren enviats.

- ***Inspección General de Campos de Concentración (més tard anomenada Jefatura de Campos de Concentración)***: Aquest organisme gestionava totes les activitats relacionades amb els camps de concentració o de treball forçat i els batallons i altres unitats de presos treballadors. Es va crear el 1939 i es va fixar la seu a Burgos. Estava estructurada en cinc seccions: *Personal; Intendencia e Intervención; Sanidad y Farmacia; Trabajos y Obras*, i *Justicia*. Estava vinculat directament al gabinet de Franco, el *Cuartel del Generalísimo*, de manera que podia rebre ordres directes del cap d'Estat.

- ***Patronato para la Redención de Penas***: El *Patronato para la Redención de Penas* va sorgir el com a solució a la superpoblació de les presons. Estava format per i depenia de la *Dirección General de Prisiones*. Gestionava totes les sol·licituds de presos per a reduir penes, feia arribar l'escàs salari provinent del treball dels reclusos a les seves famílies, i a més exercia un control sobre aquestes per a detectar possibles desafectes. A cada poble hi havia una representació del *Patronato* formada per "un delegado del alcalde del municipio correspondiente, afiliado a Falange, un párroco o sacerdote y "una mujer de reconocida caridad y celo"³³ vinculada generalment a *Acción Católica*.

2.5.- FORMES DE REPRESSIÓ

Segons la gravetat dels crims, suposadament comesos, i el perill que comportaven per a l'ordre de la *Nueva España*, hi havia diversos destins per als presos, els quals venien determinats pels tribunals militars.

2.5.1.- RECLUSIÓ EN UN CENTRE DEL SISTEMA PENITENCIARI

Per a organitzar i rendibilitzar la gran massa de treballadors reclusos el Règim franquista va elaborar un complex pla de destins. Tots aquests destins menys el "destí dins de les pròpies presons" servien per a subministrar mà d'obra a l'Estat (a través d'algun ministeri) o a empreses públiques i privades. Distingim doncs els següents destins:

BATALLONES DISCIPLINARIOS DE TRABAJADORES

Quan s'instauren: Aquest destí va ser la primera i més rudimentària forma de treballs forçats. Va ser utilitzat pels republicans i pels franquistes. En el bàndol franquista es va començar a aplicar el 1937 i va durar fins el 1940, quan van ser substituïts pels *Batallones Disciplinarios de Soldados Trabajadores*. Va conviure amb els *Destacamentos Penales*, que pertanyien al *Sistema de Redención de Penas*.

³³ http://presodelescorts.org/sites/default/files/memories_patronat_es.pdf

A qui reclutaven: Inicialment es destinaven a aquests batallons els presos dels camps de concentració considerats desafectes al Règim o que no tenien suficients avals a favor. No era necessari que hi hagués cap condemna ni cap tipus de denúncia contra aquests presoners; una gran part d'ells estava en espera del judici o de l'aparició d'avals suficients per a alliberar-se. Aquells que, havent complert condemna, pertanyien a una quinta mobilitzada eren cridats a files, però degut al seu estatus de llibertat condicional i el seu origen republicà eren destinats als batallons. Els condemnats a penes menors que, segons la legalitat franquista, no podien reduir les seves penes als Destacamentos Penales també hi eren destinats. Aquella gent sense condemna, i per tant presumptament innocent, a qui el règim considerava desafecte era esclavitzada mitjançant aquest mecanisme. Els *Batallones Disciplinarios de Trabajadores* estaven exclosos del sistema de redempció de penes degut a l'absència de condemna en els presos o en altres casos a la impossibilitat de reduir la condemna. Es calcula que durant els primers mesos de 1940 va arribar a haver fins a 90.000 presos destinats en batallons de treballadors.

Què feien: Durant la guerra el lloc dels batallons era a la rereguarda, on desenvolupaven tasques duríssimes de reconstrucció; també es té constància de batallons al front que s'encarregaven de construir trinxeres i estructures de defensa així com reparar infraestructures per a facilitar el pas de l'exèrcit franquista. Després de la guerra les tasques es van orientar principalment a la reconstrucció d'infraestructures (ferroviàries, militars, elèctriques...), la mineria i l'agricultura.

Com s'organitzaven: Cada batalló estava manat per un comandant i estava dividit en diverses companyies i destacaments (no s'han de confondre amb els Destacamentos Penales), que es distribuïen en destins propers entre sí, i que en total sumaven uns 600 presos. L'uniforme estava compost per uns pantalons caqui, una camisa blanca amb una lletra "P" i el número de pres, i una gorra cilíndrica. Els batallons depenien directament de la *Inspección de Campos de Concentración de Prisioneros (ICCP)*.

Per a justificar el manteniment d'aquesta estructura pròpia de la guerra, en temps de postguerra, el govern franquista, a través del *Ministerio Militar*, aprova la *Orden del 20 de diciembre de 1939 sobre Servicio Militar y Marina*. Aquesta ordre crida a files els joves de les quintes compreses entre el 38 i el 42, que han de tornar a fer el servei militar. El 15 de Gener de 1940, l'ICCP, que passa a anomenar-se *Jefatura de Campos de Concentración (JCC)*, dicta les normes per a la classificació dels joves cridats a la mili. Estableix una escala amb els graus d' *Afecto-Indiferente-Desafecto*. La informació sobre els joves és facilitada per les autoritat locals, de manera que la classificació en bastants casos és subjectiva i correspon a venjances entre gent de la mateixa localitat. Els que són classificats com a *desafectos* passen a formar part del nou cos de batallons, els *Batallones Disciplinarios de Soldados Trabajadores*. Els joves destinats a aquests cossos, simplement declarats desafectos (no són culpables de cap crim), són separats de la resta i enviats a camps de concentració. El juliol de 1942 la Jefatura de Campos de Concentración anuncia que hi ha hi ha 46.678 *Soldados Trabajadores (reemplazos en filas clasificados <D>)*³⁴, que passen a ser el principal cos de la JCC.

³⁴ MENDIOLA GONZALO Fernando i BEAUMONT ESANDI Edurne, *Batallones disciplinarios de soldados trabajadores: castigo político, trabajos forzados y cautividad*, RHA, Vol. 2, Núm. 2 (2004), pàgina 38.

COLONIAS PENITENCIARIAS MILITARIZADAS

Quan s'instauen? Les colònies penitenciàries militaritzades es van crear per llei el 8 de setembre de 1939. El seu objectiu, especificat en la Memòria del 1942 era "contribuir a la ejecución del Plan de Obras Públicas empleando mano de obra reclusa"³⁵. El Plan de Obras Públicas de 1940 va ser la base de la recuperació econòmica i no s'hauria pogut executar amb tanta eficiència si no fos pe la utilització de mà d'obra reclusa. Aquest pla incloïa la renovació energètica d'Espanya basada en la instal·lació massiva de centrals hidroelèctriques per tot el país.

A qui recluten? Les colònies penitenciàries eren desplegaments de durada limitada i podien nodrir-se de presos de qualsevol branca del sistema penitenciari. Els presos que eren enviats a aquest destí no podien reduir les seves penes amb aquest tipus de treball i cobraven un salari molt reduït destinat a que s'enviava a les famílies. Si els presos no disposaven d'uniforme es descomptava el preu d'aquest del jornal.; no obstant això més endavant podien formar part d'un altre unitat com els destacamentos que els permetés reduir penes i cobrar una subvenció.

Què feien? Es va concebre aquest destí per abastir de reclusos a totes les obres de departaments ministerials o empreses públiques i privades que fossin decretades d'interès nacional. El criteri per a fundar colònies era elegir les obres que en el termini més curt fossin més productives, i per tant, per a agilitzar la seva construcció s'utilitzava el màxim possible de mà d'obra reclusa. La diferència que tenien amb els batallons era que les colònies eren grans concentracions de presos treballadors, que ve podien contenir diversos batallons. Els batallons tenien caràcter més estable i intervenien de manera més independent tot i que podien passar a treballar a una colònia.

Com s'organitzaven? La organització de les colònies era molt complexa. Tenien caràcter militar i estaven dividides en batallons i agrupacions comandades per personal militar. No obstant, la mà d'obra penada era proporcionada pel Ministeri de Justícia, a través de la *Dirección General de Prisiones*. El Ministeri d'Obres Públiques dirigia i feia inspeccions a les obres que li depenien. Era la Presidència del Govern qui decidia a quines obres calia utilitzar les colònies i qui coordinava els diferents ministeris que hi intervenien.

TALLERES PENITENCIARIOS

Quan s'instauen? El primer taller penitenciari es va crear el 30 d'abril de 1939 a Alcalá de Henares. Va ser el primer dels centenars que s'obrien en els anys següents.

A qui recluten? A aquests destins hi podia accedir qualsevol tipus de pres. No permetien reduir penes però sí pagaven un reduïdíssim salari de 50 cèntims la jornada. Amb aquest salari, que a vegades no s'arribava a percebre, el pres no podia fer pràcticament res. Per a comunicar-se amb les famílies s'havia de pagar 1,25 pessetes, l'equivalent a dos dies i mig de treball.

Què feien? A diferència de les colònies penitenciàries, els tallers eren instal·lacions dins de les pròpies presons destinades a produir productes bàsics per a la població. També elaboraven productes per a empreses a preu molt baix per afavorir la recuperació econòmica d'aquestes. El preu baix i l'alta rendibilitat del negoci es devia principalment al salari mínim que rebien els presos. En els anys de postguerra, quan faltaven matèries primeres i el consum havia caigut a nivells mínims, els tallers eren les úniques indústries capaces de generar beneficis sòlids. El 1941 van generar uns guanys a l'Estat de 641.974 pessetes; per cada pesseta que l'estat va invertir en la

³⁵ LAFUENTE Isaías, *Esclavos por la patria*, Madrid 2003, pàgina 60

instal·lació, l'equipament i el manteniment dels tallers en va obtenir 4 de benefici net. El 1942 es van augmentar els beneficis fins a 700.000 pessetes. Aquest sistema d'explotació va ser molt rentable els primers anys, mentre les presons van estar repletes de presos republicans. A partir de 1945 amb l' Indulto Total, la producció va caure junt amb la població reclusa.

Com s'organitzaven? Els tallers s'estructuraven com empreses comercials. S'encarregava a cada pres una part del procés de producció. Hi havia un responsable del taller que dirigia el procés i havia de pagar el salari als presos, tot i que moltes vegades aquest es perdia pel camí i no arribava mai als reclusos.

DESTÍ DINS DE LES PRÒPIES PRESONS

Quan s'instauren? El 24 de febrer de 1939 es van dictar les lleis que regulaven els destins dintre de les presons.

A qui recluten? Afectaven als presos amb menors penes. Entre aquests hi havia professionals com per exemple metges, mestres, barbers... Aquest sistema permetia reduir les condemnes fins a un 50% però no es pagava un salari ni un subsidi a les famílies, excepte en el cas dels metges.

Què feien? Els presos s'encarregaven de les feines de la pròpia presó com neteja, cuina, barberia. Si els presos tenien les capacitats es podien dedicar a feines especialitzades com infermeria i educació. Aquests últims també podien desenvolupar aquestes tasques en hospitals penitenciaris o destacaments penals.

Les diferències entre la gran varietat de destins eren mínimes; tenien les funcions molt similars. És molt interessant la reflexió que fa Isaías Lafuente en el seu llibre "*Esclavos por la patria*". Diu: "*En el fondo, las diversas denominaciones no fueron más que eufemismos que el régimen utilizó para designar de manera suave lo que en realidad eran campos de concentración, campos de trabajo forzado*"³⁶. Certament, el treball a que eren forçats els presos era el que s'obligava a fer als camps de concentració, on s'allotjava una gran part dels reclusos.

Les condicions de vida eren infrahumanes; per a obtenir algun recurs més per a les seves famílies molts presos augmentaven les seves jornades laborals extenuants entre un 20% i un 60%, arriscant la seva vida. No tenint suficient amb el grans beneficis que comportava aquest augment de la jornada, el govern va imposar una taxa del 25% al salari percebut en hores extres, que es destinava a un suposat "*Fondo de Educación de Hijos Desvalidos de Penados*"³⁷. Els càstigs que rebien eren brutals i desproporcionats. Un exemple és el del 3er batalló de treballadors, destinat a Madrid, on per cada intent de fuga s'obligava als presos a fer una instrucció després del treball que consistia en córrer durant un temps concret (normalment una hora) mentre rebien pallisses dels oficials. Un antic pres d'aquest camp recorda: "*nos tuvieron así des de las seis hasta las doce de la mañana, corriendo, pegándonos, porque alguien le había robado una maleta a un oficial [...] Hasta que apareció el culpable, al que más tarde fusilaron*"³⁸. Un altre cas impactant és el del batalló de treballadors número 68 de Guadalajara on

³⁶ LAFUENTE Isaías, *Esclavos por la patria*, Madrid 2003, pàgina 63

³⁷ Op. cit, pàgina 195

³⁸ LAFUENTE Isaías, Op. cit, pàgina 146

un alferes castigava als presos fent-los portar un "saco de terrero de 50 kilos a las espaldas, con alambres, y se introducía en las carnes"³⁹; això durant el treball i per dormir segons el testimoni d'un antic reclus, que afirma que el motiu era "solo por llegar un poco tarde a la cola de la comida"⁴⁰. Un altre testimoni, que va estar destinat a la colònia penitenciària del *Bajo Guadalquivir*, recorda que una vegada, dos presos que van intentar fugir els van ser assassinats pels guàrdies. Un va morir degut a la pallissa que va rebre a la presó de Sevilla i l'altre va ser afusellat davant de tots els presos del campament.

2.5.2.-EXECUCIONS

La pena de mort es va legalitzar a Espanya a través del Codi Penal de 1870⁴¹. Tot i així es té constància d'execucions anteriors a aquesta data, per exemple les execucions dictades per la Inquisició. La II República va posar fi a aquest tipus de pena, mantenint només la pena de mort per delictes de jurisdicció militar. No obstant, el govern de la CEDA va restablir la pena de mort per a certs delictes a través de la Llei de l' 11 d'octubre de 1934, responent als fets d'Octubre. La llei del 2 de juny de 1935 ampliava la pena de mort als delictes de terrorisme.

El govern franquista decideix restablir la pena de mort, com a una eina més de repressió. Així doncs, la Llei del 5 de juny de 1938 la inclou com a condemna per alguns delictes comuns, és a dir, delictes que pot cometre qualsevol persona, sense ocupar un estatus o posició de terminada. També s'inclou a delictes polítics.

2.5.3.-REPRESSIÓ DE LES FAMÍLIES DELS REPUBLICANS:

Es té constància de tot tipus d'abusos contra les famílies de presos republicans.

Per començar cal esmentar els abusos econòmics als quals eren sotmesos familiars de presos rojos, que podien anar des del pagament de multes, la prohibició d'ocupar llocs de responsabilitat en el treball o la política, fins a l'embargament de béns i inclús de l'habitatge. Els embargaments sovint es produïen quan les famílies no podien pagar la multa. No obstant això, la propaganda del govern deia tot el contrari: es mostrava les autoritats com a entitats compassives i generoses que perdonaven els rojos, d'acord amb els valors cristians, per a construir plegats una nova Espanya. Tant era la repressió que s'inculcava als fills dels republicans aquestes idees, per a que se sentissin avergonyits i alienats de la ideologia dels seus pares.

També es va donar la repressió física contra els parents dels presos polítics. Durant la Guerra Civil, a la zona Nacional, quan l'exèrcit franquista entrava a una localitat violava a les dones dels rojos. Després se les feia desfilar pel poble amb el cap rapat i havent begut oli de ricí (que produeix una descomposició extrema), per a humiliar-les. Si se les culpava d'algun delicte relacionat amb les activitats dels seus marits, se les podia arribar a executar. Un cas molt impactant és el de "*Las Rosas de Guillena*" també

---

³⁹ LAFUENTE Isaías, Op. cit, pàgina 147

⁴⁰ ídem

⁴¹ PRADA RODRÍGUEZ Julio, *La España Masacrada*, pg.184

conegudes com les 17 Roses Andalus, que van ser detingudes, torturades i posteriorment assassinades. Destaca la crueltat amb que es va cometre aquest crim; es va alliberar les dones al cementiri i quan aquestes intentaven escapar eren caçades pels soldats com si d'animals salvatges es tractés.

En altres casos, les autoritats locals o l'església obligaven a les dones i fills dels presos a treballar per als rics del poble, fent les feines de la casa per exemple.

2.5.4.-REPRESSIÓ INDIRECTA:

Quan es parla repressió indirecta ens referim a tots els actes repressius encoberts destinats a inculcar la ideologia del règim en la població. L'església espanyola⁴², el sistema educatiu (sovint vinculat a l'església) i els mitjans de comunicació van ser els principals focus de repressió indirecta. Es va aconseguir excloure de la societat als republicans; si aquests abandonaven la seva ideologia se'ls deixava reincorporar-s'hi amb moltes condicions, però sinó eren perseguits i no tenien cabuda a la "Nova Espanya" del "perdó i la reconciliació". El sistema educatiu, a través d'una educació conservadora i limitada va transmetre els principis franquistes a les generacions futures i va estendre el sentiment de rebuig a la República; un exemple clar és l'assignatura d'història en temps franquistes, en que s'utilitzaven llibres d'història d'acord la versió del Règim i es començava estudiant la prehistòria per així no arribar a la història contemporània. En expressions populars com "si no haces esto vendrá el maqui"⁴³ (utilitzada per a atemorir als nens) es pot veure clarament fins a quin punt van arrelar les idees discriminadores franquistes.

2.6.- FUNCIONAMENT DEL SISTEMA REPRESSIU

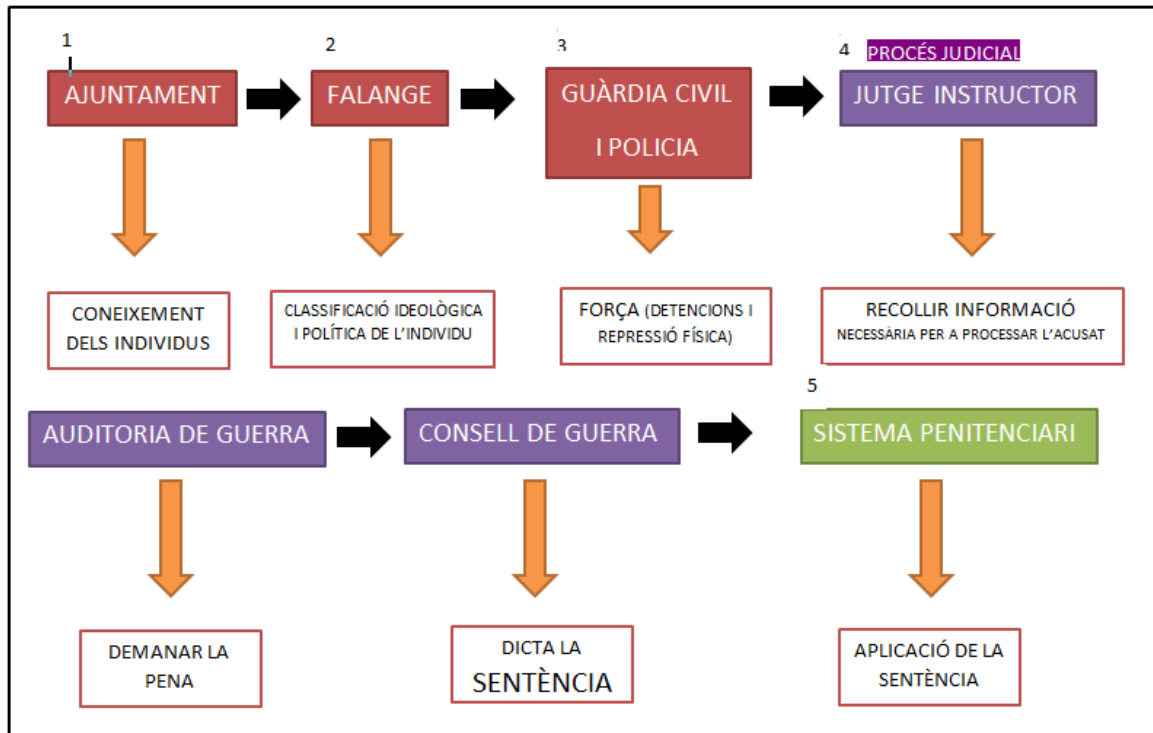
Al acabar la guerra es van dissoldre els ajuntaments republicans i es van instaurar noves comissions gestores. Amb aquest primer pas s'implantaven les noves administracions franquistes, que havien de tenir un paper fonamental en la localització i detenció d'individus.

La repressió institucional requeia principalment en els ajuntaments (formats per falangistes i antics funcionaris que havien passat la depuració), la falange, la Guàrdia Civil i la policia i finalment, l'Auditoria de Guerra i el Poder Judicial. Cada una d'aquestes parts tenia una funció específica, explicada al gràfic inferior, amb l'objectiu final d'assolir la purga política de la *Nueva España*.

---

⁴² CUEVAS Tomasa, *Cárcel de Mujeres (1939-1943)*, pg.137,140

⁴³ Maquis: guerrillers republicans que combatien el règim franquista a través de guerrilles i que van formar la resistència republicana, esperant una ajuda de les democràcies europees i americana que mai va arribar.

FONT: Elaboració pròpia

La policia de l'Estat va ser reformada en la Llei de Reorganització de la Policia per a facilitar la tasca repressiva. Com s'esmenta en l'apartat "Manipulació del sistema legal" la policia es va veure dotada de més poders. Aquesta reforma dividia la policia en tres parts: El Cos General de la Policia i Policia Armada, La Guàrdia Civil i la *Milicia del partido*. Aquesta última era el braç militaritzat de la Falange i volia lligar el partit també al poder militar. A l'Alemanya nazi també es va militaritzar una part del partit nazi formant el cos policial de les SS. Principalment estava format per les joventuts del partit i s'encarregava d'eliminar els adversaris del règim⁴⁴. A Itàlia es va crear la OVRA (Organització per a la Vigilància i la Repressió de l'Antifeixisme). Aquesta policia secreta tenia l'objectiu principal d'eliminar els opositors de Mussolini.

La repressió feta directament per l'Estat contra una persona física seguia un procediment pausat, que implicava totes les institucions repressives de l'Estat.

L'acció contra aquesta persona començava quan un individu, un col·lectiu o una organització (com la Falange), la denunciava davant la Guàrdia Civil⁴⁵. Les denúncies es basaven en testimonis propis, testimonis de segons i tercers o a través de registres i dades dels Ajuntaments. Un cop presentada la denúncia el cos policial, i fins i tot a vegades membres de la mateixa Falange, procedien a la detenció immediata de l'individu. Es prenia declaració a l'acusat i aquest ingressava a presó (encara que no hi hagués sentència). Llavors Guàrdia Civil enviava els documents del cas al jutge

⁴⁴ *Muy Historia nº 58, Ascenso y caída del Tercer Reich*

⁴⁵ CUEVAS Tomasa, *Cárcel de Mujeres (1939-1943)*, pg.100-102

instructor, que s'encarregava de recopilar tota la informació necessària per a processar el denunciat; sempre es comptava com a prova amb els Informes que la Falange de cada municipi havia elaborat sobre els desafectes a la Causa Nacional, on es feia constar el que es sabia de cada individu (a la part pràctica s'ha pogut corroborar que els informes de la Falange es basaven en rumors i afirmacions poc rigoroses que quasi mai es corresponien amb la versió de l'acusat). Quan el jutge instructor havia recollit la informació enviava els documents a l'Auditoria de Guerra i decretava el processament de l'acusat. L'Auditoria de Guerra actuava com una fiscalia, des de la qual s'analitzava la informació des del Codi Penal Franquista i es demanava una pena per a l'acusat. La resolució del cas requeia en mans d'un Consell de Guerra, o Tribunal Militar, que dictava la sentència.

Un cop la sentència era ratificada pel Capità General es procedia a la seva aplicació. L'aplicació de la sentència requeia en mans del Sistema Penitenciari.

2.6.1.- LA CAUSA GENERAL

Les autoritats franquistes van emetre un decret el 26 d'Abril de 1940 que encomanava al Ministeri Fiscal (dependent del Ministeri de Justícia) la feina de recopilar tots els actes criminals (segons la legalitat franquista) comesos en la Zona Republicana *para interés de los poderes públicos y en interés de la Historia*⁴⁶. És a dir que, teòricament, aquesta recopilació era purament informativa i no havia de servir com a prova inquisitorial, simplement havia de ser un inventariat de delictes de guerra i els possibles sospitosos de cometre'ls. En la pràctica va resultar ser el contrari: els noms de molts processats estaven registrats també a la Causa General. Les dades eren proporcionades pels civils. El règim premiava la delació i animava a la població a delatar veïns i gent sospitosa del seu entorn. El document on està tota la informació, que inclou delacions, testimonis i acusacions, s'anomena Causa General, i encara es conserva als Arxius Nacionals.

2.6.2.- CELEBRACIÓ DEL CONSELL DE GUERRA

Quan una persona havia estat processada i havia estat classificat com a contrari al Moviment Nacional o "izquierdista" era jutjat per un Consell de Guerra⁴⁷, que dictava la sentència basant-se en el Codi de Justícia Militar Franquista. El judici era un pas més per a oficialitzar la condemna del pres.; era un judici sense garanties, on l'acusat ja entrava com a condemnat. I es que en la majoria dels casos, la sentència estava escrita molt abans de començar el procés legal, de manera que tot el que venia a continuació era un simple tràmit en forma d'espectacle grotesc. Com s'ha explicat a la pàgina 22, els Consells de Guerra estaven formats per cinc oficials, un dels quals havia de ser jurista de carrera que ocupava el càrrec de *Jurídico Militar* i era qui dictava la pena. Per a que s'aprovés una sentència havia d'obtenir tres dels cinc vots. En molts casos la sentència era molt semblant a la pena demanada pel Fiscal i acusava el processat de càrrecs que negava.

---

⁴⁶ CANALS Enric, *Delators La Justícia de Franco*, Barcelona 2007, pàgina 57

⁴⁷ PRADA RODRÍGUEZ Julio, *La España Masacrada*, pg. 176

III. TREBALL DE CAMP

La segona part del treball és una investigació que permetrà fer el seguiment de les causes judicials instruïdes contra un grup de republicans de Sant Feliu de Codines, denunciats a la Causa General. Aquests republicans, acabada la Guerra Civil seran represaliats i també, per tant, víctimes de l'Holocaust Espanyol.

Anteriorment s'han fet diverses investigacions sobre les víctimes republicanes a Sant Feliu de Codines, com la realitzada per Jaume Casas que comprèn una llista amb tots els noms dels republicans exiliats o condemnats a mort del poble. No obstant això, aquesta és la primera investigació a víctimes republicanes partint de la Causa General completa, el document que les mateixes autoritats franquistes redactaren per a conèixer els delictes comesos a la Zona Republicana durant la Guerra Civil i els possibles sospitosos.

Aquesta investigació amplia l'estudi de en Jaume Casas doncs afegeix el seguiment dels processos judicials de les persones denunciades i afegeix el nom i el seguiment judicial d'altres republicans que van ser condemnats a presó.

Amb aquesta investigació no es pretén justificar els delictes comesos per persones afins a la República, ni tampoc es vol culpabilitzar a ningú. Es tracta de l'anàlisi objectiu de dades recollides de fonts històriques primàries, per tal de comprendre i conèixer alguns processos repressius seguits pel franquisme una vegada finalitzada la guerra. Entre les víctimes republicanes que s'investigaran pot haver-hi assassins i pot haver-hi persones innocents; això no es demostrarà en aquest treball, aquí es reflectirà què va comportar la victòria dels franquistes per a aquestes persones.

1.-OBJECTIUS

Els objectius específics que es proposen complir realitzant aquest treball són els següents:

- 1.-Analitzar les denúncies de la Causa General de Sant Feliu de Codines.
- 2.-Analitzar els processos judicials contra els veïns de Sant Feliu de Codines denunciats a la Causa General.
  - 2.1.-Reconstruir els processos judicials
  - 2.2.-Identificar la condició sociocultural dels processats i els testimonis
  - 2.3.-Analitzar el desenllaç dels processos en funció de la causa instruïda.
  - 2.4.-Identificar possibles irregularitats existents en els processos judicials estudiats, en les denúncies i els testimonis, els informes de la Falange i L'Ajuntament, les decisions judicials i els certificats de defunció.

3.-Conèixer la situació dels veïns de Sant Feliu de Codines que van ser denunciats a la Causa General, és a dir conèixer que va suposar per a ells el fet d'estar considerat un sospitós republicà.

4.-Identificar indicis sobre l'ús arbitrari de la Causa General com a eina de repressió ideològica del franquisme.

2.-METODOLOGIA I DISSENY DE LA INVESTIGACIÓ

Aquesta investigació s'emmarca dins el paradigma descriptiu-interpretatiu propi de la recerca en les Ciències Socials. S'empra la metodologia qualitativa i quantitativa per descriure els processos judicials del franquisme instruïts a partir de la Causa General i s'analitza la possible funció repressiva. Aquesta metodologia és la més indicada per a interpretar i comprendre els fenòmens estudiats

2.1.-MOSTRA

La mostra d'estudi en aquest treball són 31 acusats, veïns de Sant Feliu de Codines, denunciats a la Causa General d'aquesta localitat, dels quals, 14 tenen expedients judicials localitzats a l'Arxiu Militar Territorial.

2.2.-INSTRUMENTS

En aquesta recerca s'utilitzen els següents instruments i estratègies de recerca:

- **Anàlisi documental:** s'aplica a la Causa General (**PARES**) i als expedients judicials arxivats a ***l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercero***, per tal d'identificar categories d'anàlisi i extreure'n la informació rellevant.
- **Taula de continguts:** s'utilitza per a classificar la informació segons les categories descriptives i d'anàlisi seleccionades i comparar la informació extreta de la Causa General i els expedients judicials.
- **Gràfics estadístics:** s'utilitzen per presentar els resultats de l'anàlisi quantitatiu de les categories que descriuen els expedients judicials i la seva distribució.

2.3.-PROCEDIMENT

La investigació ha seguit els procediments descrits a continuació organitzats en 3 fases o moments diferenciats.

- **Primera fase: localització de possibles processats a la Causa General**

A l'Arxiu Militar s'han de buscar els processats pels seus noms i cognoms; no existeix la possibilitat de localitzar-los per àrea geogràfica. Per tant, l'única manera de localitzar

uns processats d'una localitat dels quals no es té dades, és acudir al registre de la Causa General⁴⁸.

S'ha accedit a la **Causa General** a través del PARES⁴⁹, el portal digital de l'*Archivo Nacional*, on es troben tots els documents digitalitzats.

Un cop s'ha tingut accés als documents de la Causa General de Sant Feliu de Codines (formats per 160 fulls), s'ha procedit a extreure'n tots els noms de sospitosos i totes les dades rellevants respecte a aquests: el lloc on comet el suposat delictes, la data de la delació, la data del suposat crim, els delators, l'acusació o denúncia, el nom del delatats, el lloc on es trobava l'acusat en el moment de la delació i altres dades rellevants dels delatats. Amb aquestes dades s'han creat taules comparatives i s'han analitzat.

- **Segona fase: localització dels processats a l'Arxiu Militar**

La següent fase consistia a localitzar els noms de la Causa General a l'**Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercero**, amb seu a l'edifici de Governació Militar. En aquest arxiu consten tots els expedients de persones jutjades per Consells de Guerra a la Quarta Regió Militar (que inclou Catalunya, Aragó, Navarra i les Illes Balears).

S'ha contactat amb el President del Tribunal Militar via mail sol·licitant els expedients de les persones localitzades a la Causa General. Les persones de la Causa General que no tenen expedients oberts, o no han sigut mai processades o han estat processades en una altra Regió Militar.

- **Tercera fase: anàlisi i comparació de les dades dels processats**

S'ha procedit a la lectura i extracció d'informació dels processos judicials i s'ha elaborat un resum de cada procés judicial. Després s'ha omplert una taula amb les següents variables: el número d'acusats en comparació amb els de la causa general, el sexe dels acusats, l'edat de l'acusat en començar procés, la residència de l'acusat, si sap llegir i escriure, la seva professió, si està casat, si havia estat processat abans, els testimonis en contra, a favor i altres testimonis, les denúncies, els denunciants i les seves professions, les acusacions del fiscal, la resposta de l'acusat, la sentència, el desenllaç, quan es va produir la seva mort (si aquesta va ser deguda a la condemna), la duració del procés, i les irregularitats percebudes. A continuació s'ha inclòs una comparació i un anàlisi escrit de les variables, acompanyat de gràfics sectorials i de barres.

- **Quarta fase: extracció de conclusions dels anàlisis fets.**

En aquesta darrera fase s'han revisat els resultats per tal de respondre els objectius proposats en la nostra investigació.

---

⁴⁸ Veure apartat 2.6.1 del Marc Teòric

⁴⁹

http://pares.mcu.es/ParesBusquedas/servlets/Control_servlet?accion=11&idAgrupacionSel=2600914&novedades=fals e#A2600914

3.-RESULTATS

En aquest apartat s'exposen els resultats de la investigació. Hi ha quatre subapartats que es corresponen als quatre objectius plantejats per al Treball de Camp.

- **Al subapartat Causa General** s'analitza la Causa General de Sant Feliu de Codines i les denúncies que conté responnent a aquest mateix objectiu.
- **Al subapartat Processos Judicials** s'analitzen els processos judicials, s'identifica la condició sociocultural dels processats, s'analitza el desenvolupament i el desenllaç dels casos i s'identifiquen possibles irregularitats en la justícia.
- **Al subapartat Història de les víctimes** s'expliquen detalladament els casos de les 31 persones denunciades a la Causa General.
- **Al subapartat Causa General i repressió** es fa una valoració de la funció repressiva de la Causa General.

3.1.-CAUSA GENERAL

La Causa General de Sant Feliu de Codines denuncia 15 delictes d'assassinat i 6 de saqueig i destrucció de propietats i béns, i acusa a 31 persones amb nom i cognoms.

3.1.1.-DELACIONS PER DELICTE D'ASSASSINAT

S'ha pogut observar que dels 15 delictes d'assassinat denunciats 10 es perpetuen contra residents del poble (Taula 1). D'aquests 10 assassinats només es culpa a persones concretes en 5. Aquestes persones, totes veïns de Sant Feliu sumen un total de 16 sospitosos. En 6 delictes restants es culpa a col·lectius com elements de Sabadell o la Columna Marxista Lister.

Els altres 5 delictes d'assassinat denunciats es cometen contra persones no residents a Sant Feliu (Taula 2) el cos de les quals és trobat en l'àrea municipal. En aquests casos no hi ha possibles sospitosos.

Taula 1: Relació d'expedients en la Causa General de Sant Feliu de Codines per assassinats a veïns i residents.

LLOC	DATA DE LA DELACIÓ	DATA DEL DELICTE	DELATOR	DENUNCIA	DELATAT
S. Feliu de Codines	1940-41	Agost del 36	Don Ramón, Doña Rosa María, Don Tomás Garriga Masplans	Detenció i assassinat de José Garriga Armengou: propietari, tinent d'alcalde CEDA	Pedro Alemany
S. Feliu de Codines	id	id	id	id	Feliu Suller
S. Feliu de Codines	ibídem	Ibídem	Ibídem	ibídem	Manuel Torrus
S. Feliu de Codines	ibídem	Ibídem	Ibídem	ibídem	Pedro Jordà

S. Feliu de Codines	ibídem	17 de Setembre de 1936	Ajuntament S. Feliu Codinas	Assassinat de Francisco Corderas Viladeralls: propietari, jutge, alcalde, regidor de la Lliga.	Pedro Alemany
S. Feliu de Codines	ibídem	Id	id	id	Feliu Suller,
S. Feliu de Codines	ibídem	Ibídem	ibídem	ibídem	Manuel Torrus
LLOC	DATA DE LA DELACIÓ	DATA DEL DELICTE	DELATOR	DENUNCIA	DELATAT
S. Feliu de Codines	ibídem	Ibídem	ibídem	ibídem	Pedro Jordà
S. Feliu de Codines	ibídem	Ibídem	ibídem	ibídem	Isidro Berenguer
S. Feliu de Codines	ibídem	Ibídem	ibídem	ibídem	Domingo Rourell
Entorns de Sabadell	1940 (Ajuntament) i 8/ 05/ 1941 els germans	Juliol de 1936	Ajuntament S. Feliu de Codinas. Luis, Enrique, Luisa i Elvira Ullar Margenat	Assassinat de Francisco Ullar Margenat: propietari, president d'acció ciutadana i ideologia de dretes.	Pedro Alemany Berenguer (1)
Entorns de Sabadell	id	Id	id	id	Feliu Vernet
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	id	Pedro Jordà Pou
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	id	Esteban Parets Torrena (1)
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	id	José Garriga Bancó
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	id	José Parets Torrena
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	Feia guàrdia durant l'assassinat de Francisco Ullar Margenat	José Torras Nadal (3)
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	id	Francisco Valls Linares (3)
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	ibídem	Fidel Casas Prats (1)
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	ibídem	Bartolomé Servicé Castro (2)
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	ibídem	Pedro Valls Bosch (1)
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	ibídem	Pedro Suller Serra (3)
Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	ibídem	Salvador Pratcorona Garriga

Entorns de Sabadell	ibídem	Ibídem	ibídem	ibídem	Pedro Durán
Entorns de Sabadell	durant el 1940-41	Juliol de 1936	Ajuntament S. Feliu Codinas	Assassinat del Rvdo. Juan Germá Humbert: prebisteri	Pedro Jordà Pou
LLOC	DATA DE LA DELACIÓ	DATA DEL DELICTE	DELATOR	DENUNCIA	DELATAT
S'ignora	id	1 de febrer de 1939	Ajuntament S. Feliu Codinas	Assassinat de Juan Mestres Calaf: pintor, d'ideologia d'esquerres	Membres de la "Columna marxista Lister"
S'ignora	ibídem	30 de setembre de 1936	Ajuntament S. Feliu Codinas	Assassinat de Cayetano Miralda Oliveras: oficial de l'Ajuntament i de dretes	"Elementos de Sabadell"
Entorns de Sabadell	ibídem	Juliol de 1936	Ajuntament S. Feliu Codinas	Assassinat de Juan Capell Giró: secretari d el'Ajuntament i tradicionalista	"Elementos de Sabadell y Granollers"
S. Feliu de Codines	ibídem	30 de setembre de 1936	Ajuntament S. Feliu Codinas	Assassinat de José Carbonell Bachs: industrial i regidor per la Lliga Regionalista	"Elementos de Sabadell y Granollers"
Entorns de Sabadell	ibídem	Juliol de 1936	Ajuntament S. Feliu Codinas	Assassinat del reverend José Maria Viadiu Soler: prebisteri	"Elementos forasteros"
S. Feliu de Codines	ibídem	Gener de 1939	Ajuntament S. Feliu Codinas	Assassinat de Juan Ventura Bartra: contramestre i de dretes	S'ignora

Font: Elaboració pròpia.

- (1) En el moment de la denúncia el delatat es troba a la Presó de Poblenou de Barcelona.
- (2) En el moment de denúncia el delatat es troba a Granollers.
- (3) En el moment de denúncia el delatat es troba a França.

Taula 2: Relació d'expedients a Sant Feliu de Codines en la Causa General per assassinats a no residents.

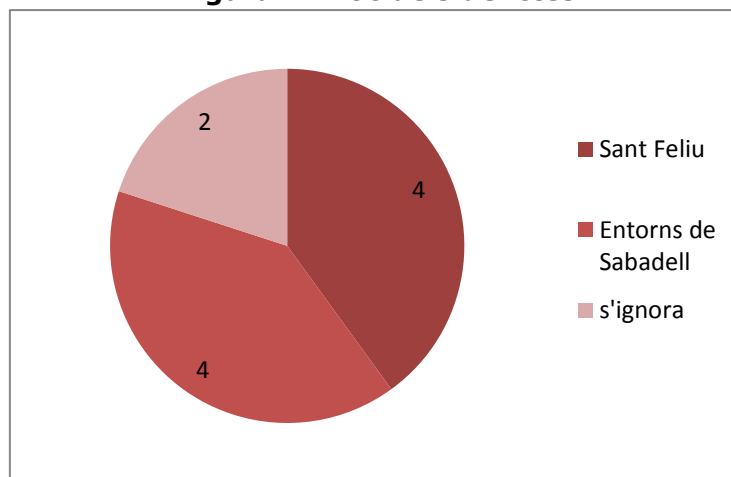
LLOC	DATA DEL COMUNICAT	DATA EN QUE ES TROBA EL CADÀVER	COMUNICANT	CADÀVER TROBAT	POSSIBLE CULPABLE
S. Feliu de Codines	durant el 1940-41	El cadàver es troba l'Agost del 41	Ajuntament de San Feliu de Codines	Assassinat d'un "hermano de San Juan de Dios, de San Baudilio de Llobregat"	S'ignora el possible culpable.
S. Feliu de Codines	id	3/ 11/ 1939	Ajuntament de Sant Feliu de Codines	Assassinat de Timoteo Iglesias Canals: llaurador	S'ignora el possible culpable.
S. Feliu de Codines	ibídem	17/ 02/ 1939	Ajuntament de Sant Feliu de Codines	Assassinat de José María Alaberra Sensada: comerciant	S'ignora el possible culpable.
S. Feliu de Codines	ibídem	30/ 01/ 1939	Ajuntament de Sant Feliu de Codines	Assassinat de Antonio Vicioso Torres (natural d'Alsares-Guadalajara)	S'ignora el possible culpable.

S. Feliu de Codines	ibídem	El cadàver es troba l'Agost del 41	Ajuntament de Sant Feliu de Codines	Cos no identificat	S'ignora el possible culpable.
---------------------	--------	------------------------------------	-------------------------------------	--------------------	--------------------------------

Font: Elaboració pròpia.

L'anàlisi dels llocs dels fets mostra que dels 10 residents de Sant Feliu inscrits a la Causa General i assassinats entre 1936 i 1939 només 4 són assassinats a Sant Feliu. Dels altres 6, 4 són assassinats als entorns de Sabadell i 2 s'ignora on van ser assassinats (Figura 1).

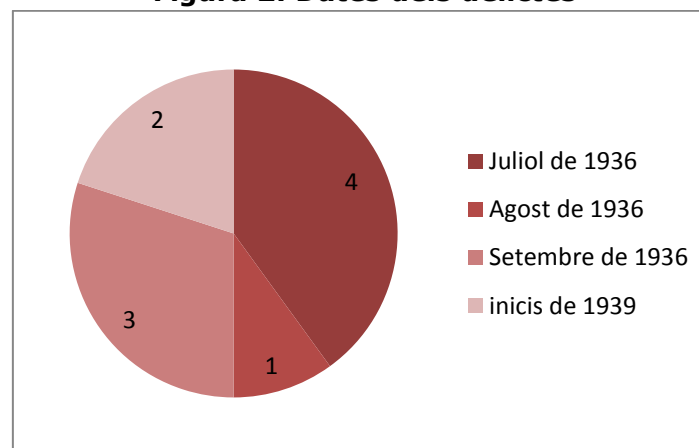
Figura 1: Lloc dels delictes

Font: Elaboració pròpia.

Respecte a les dates en les que es produeixen els delictes, l'anàlisi de les dades mostra que dels 10 residents de Sant Feliu inscrits a la Causa General i assassinats entre 1936 i 1939, 8 són assassinats l'any 1936 i 2 a l'inici de l'any 1939. El període més cruent és el juliol de 1936, l'inici de la guerra, en que es produeixen 4 assassinats, seguit del setembre de 1936 en que es produeixen 3 assassinats. A l'agost de 1936 es produeix 1 assassinat (Figura 2).

Figura 2: Dates dels delictes

Font: Elaboració pròpia.

Totes les delacions són fetes per l'ajuntament durant el 1940-41. El document principal de la Causa General de Sant Feliu de Codines data de 1941. A la declaració de l'alcalde i el Secretari de l'Ajuntament s'afegeixen les de Don Luis, Don Enrique, *Doña* Luisa y *Doña* Elvira Ullar Margenat respecte a l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, i les de Don Ramón, *Doña* Rosa María, Don Tomás Garriga Masplans.

Com es fa esment al paràgraf anterior el principal delator és l'Ajuntament de Sant Feliu de Codines a través de l'alcalde i el secretari de l'ajuntament, al qual es sumen les declaracions de Don Luis, Don Enrique, *Doña* Luisa y *Doña* Elvira Ullar Margenat respecte a l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, i les de Don Ramón, *Doña* Rosa María, Don Tomás Garriga Masplans.

Dels 10 assassinats que es van cometre contra residents de Sant Feliu, en 9 s'acusa a alguna persona o més. En el de Juan Ventura Bartra, comès el gener de 1939, a la casella de possibles culpables de la Causa General hi figura un "*se ignora*". En els altres 9 assassinats, a 5 es culpa a "*elementos de Sabadell i Granollers*". Dels 4 restants s'acusa a 9 persones del poble. Pere Jordà és la

Els 4 assassinats dels quals es culpa a habitants de Sant Feliu són el de José Garriga Armengou, del qual s'acusa a 4 persones a la vegada; el de Francisco Corderas Viladeralls, del qual es culpa també a 4 persones a la vegada; el de Francisco Ullar Margenat, del qual es culpa fins a 6 persones a la vegada; i el del reverend Germà Humbert, del qual es culpa a una persona, Pere Jordà Pou.

Respecte a l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, també es culpabilitza a 8 persones a la vegada de fer guàrdia mentre aquest era assassinat. Així doncs, la Causa General de Sant Feliu involucra a 14 persones en l'assassinat d'un sol individu.

Contant aquests últims sospitosos de fer guàrdia mentre es cometia l'assassinat, podem dir que la Causa General de Sant Feliu involucra a 18 persones en 4 assassinats.

L'Ajuntament coneix la ubicació de 8 dels 18 acusats de participar o col·laborar en els assassinats. En el moment de redactar la Causa General consta que Pere Alemany, Esteve Parés, Fidel Casas Prats i Pere Valls són a la Presó del Poblenou de Barcelona; que Josep Torras, Francisco Valls Linares (després de verificar el nom és Francesc Llinares), i Pere Suller són a França; i que Bartolomé Servicé es troba a Granollers.

3.1.2.-DELACIONS PER DELICTES DE SAQUEIG I DESTRUCCIÓ DE BÉNS I PROPIETATS

Es denuncien 6 delictes de saqueig i destrucció a Sant Feliu i s'acusa a 23 persones. Totes les persones referides (Taula 4, Annex 2) són inculpades com a integrants del Comitè Revolucionari responsable dels fets. Els delictes es produeixen en els aldarulls de juliol de 1936 i són delatats entre 1940 i 1941, com les delacions d'assassinat,

sense que consti data exacta dels fets. Concretament, els delictes denunciats són els següents:

- 1) Destrucció de la Capella del Cementeri i el Panteó de la casa Comas;
- 2) Destrucció de la Capella de la casa Rodó;
- 3) Destrucció de la Capella del Mas Villá;
- 4) Destrucció de la Capella de San Clemente;
- 5) Saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer;
- 6) Saqueig d'objectes religiosos de diverses cases del poble: *"El Comité obligó al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo"* (Causa General).

Taula 3: Relació de persones denunciades per saqueig i/o destrucció a Sant Feliu de Codines.

Nº	Nom i cognoms
1	Alemany Berenguer, Pedro
2	Berenguer Puget, Isidro
3	Carner (Josep Carné)
4	Casas Vallcorba, Fidel
5	Casas Vallcorba, Fidel
6	Codina Graó (Quim Codina Grau)
7	Corderas Maynou-Manuet, Francisco
8	Dachs Rius, Antonio
9	Davi Graner, Jaime
10	Humet Cruells, José
11	Jordà Pou, Pedro
12	Jové Valls, José (Josep Jover Valls)
13	Parés Torrens, Esteban (Esteve Parés Torrent)
14	Parés Torrens, José (Josep Parés Torrent)
15	Pratcorona Garriga, Salvador
16	Roura Esturgó, Francisco
17	Solo Prat, Juan (Joan Sala Prat)
18	Suller Serra, Feliu
19	Torras Nadal, José
20	Valls Bosch, Antonio
21	Valls Bosch, Pedro
22	Valls Linares, Francisco
23	Vernet Serrats (Feliu Vernet Serrats)

Font: Elaboració pròpia.

De les 6 delacions que es fan, l'Ajuntament intervé directament en dues, en la que es fa constar que *"se obligó al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter*

religioso a la plaza pública en donde se quemó todo" i que es va produir el saqueig d'objectes religiosos de diverses cases, i en una altra conjunta amb els de Casa Comas, per denunciar la destrucció de la capella de la casa. Alfonso Rodó, familiar de l'exministre de Franco Laureano López Rodó, denuncia la la destrucció de la capella de la Casa Rodó. La casa dels Rodó va ser expropiada per a ser la seu del Comitè. Magdalena Umbert denuncia la destrucció de la capella del Mas Villà. El Marquès de Dou denuncia la destrucció de la Capella de San Climent. Per últim, Margarita Casas, Enrique Ribalta, Marcelino Jorba, Maria Perañer i novament Alfonso Rodó denuncien el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer.

Dels 9 delators que són persones físiques (s'exclou l'Ajuntament), 4 denuncien la destrucció d'una capella, per tant es pot deduir que no tenen una postura hostil davant la religió. Dels 9 delators, 8 denuncien la destrucció o saqueig d'una de les seves propietats (no s'ha pogut verificar si Magdalena Umbert era la propietària del Mas Villà), per tant es pot dir que pertanyen a la classe benestant, ja que totes les propietats són torres o capelles de grans cases, propietats que no tenia la gent de la classe obrera. Aquests indicis permeten suposar que els denunciants pertanyien o estaven vinculats a la classe benestant.

3.1.3.-VALORACIÓ DE LA CAUSA GENERAL

En total la Causa General de Sant Feliu acusa a 33 persones, 18 d'assassinat, i 22 per delictes de saqueig i destrucció de les quals 7 també estan acusades d'assassinat. Per a no deixar escapar el possible criminal es violava la presumpció d'innocència; no es va dubtar a acusar directament a 17 persones d'estar involucrades en 4 assassinats, i a 22 persones de participar a la vegada en 6 actes de saqueig i destrucció de propietat privada.

El principal brot de violència durant la Guerra Civil a Sant Feliu es va donar durant l'estiu de 1936 quan es van produir la majoria d'assassinats i de saquejos. Cal destacar també els 2 assassinats de principis de 1939. Durant els dos anys següents d'acabar la guerra, consta a la Causa General que es van trobar diversos cossos de persones no residents a Sant Feliu, al terme municipal.

Més de la meitat dels assassinats comesos a Sant Feliu van ser presumptament comesos per elements externs al poble. Aquest fet s'explica perquè els individus anarquistes o comunistes violents de Sant Feliu anaven a reprimir a la veïna població de Centelles, mentre que a Sant Feliu solien venir individus de Sabadell, on hi havia bastants feliuencs emigrats.

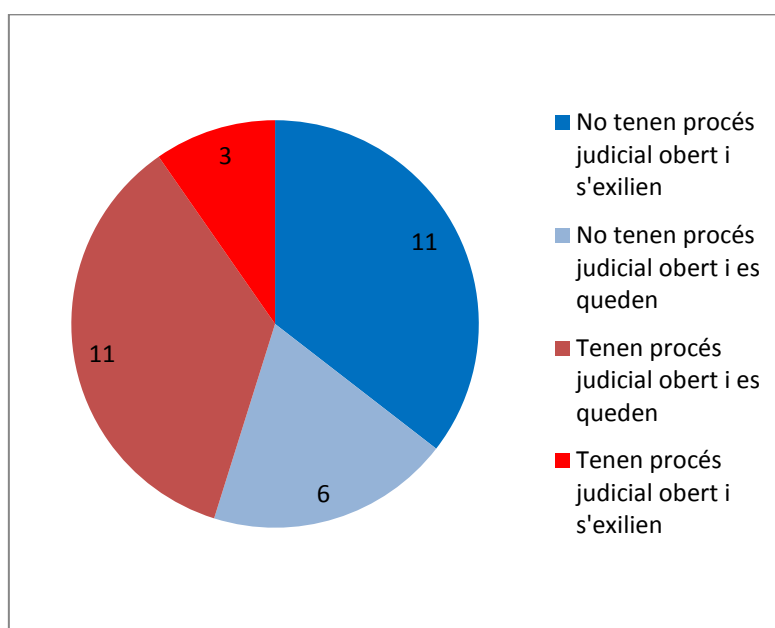
S'ha pogut observar que tots els denunciants a la Causa General eren propietaris, entre els quals figuren persones de la noblesa i persones vinculades a l'elit política.

Per últim, analitzant la Causa General s'han trobat indicis de com la repressió franquista es va aplicar sobre la llengua catalana, ja que havent preguntat el nom dels acusats testimonis del poble, s'ha pogut comprovar que els noms escrits a la Causa General són la traducció al castellà dels noms reals dels acusats.

3.2.-PROCESSOS JUDICIALS

De les 33 persones denunciades a la Causa General 14 van ser processades per la justícia franquista. Si es té en compte que 11 de les 22 persones no processades es van exiliar a França i que 3 dels 14 acusats també van aconseguir fugir abans de que es celebrés el Consell de Guerra, podem concloure que, de les 33 persones acusades a la Causa General 22 es van quedar a Espanya un cop acabada la guerra o es van exiliar i van tornar poc després. D'aquestes 22 persones 11 van ser processades, és a dir que un 50% dels acusats a la Causa General que no es van exiliar van ser processats.

Figura 3: Situació dels 33 acusats a la Causa General en acabar la guerra

Font: elaboració pròpia

S'ha analitzat un total de 601 pàgines dels 14 expedients judicials per a extreure la informació que es presenta a continuació.

3.2.1.-PROCESSOS

Les causes per que es van obrir els 14 processos són diverses i presenten molts matisos pel que s'ha establert una tipologia de causes segons l'acusació del fiscal per a poder-les classificar. Es distingeixen les següents causes:

- Acusació per delictes d'adhesió a la rebel·lió militar amb participació en un assassinat, ja sigui en la detenció com en la mort de l'individu. Es castiga amb la pena de mort o la reclusió perpètua o a 30 anys.
- Acusació per delictes d'adhesió a la rebel·lió militar sense participació en assassinats. Aquesta categoria inclou les acusacions per delictes que impliquen una acció directa i voluntària en les activitats delictives sense incloure l'assassinat; per exemple delictes

saqueig i destrucció de propietats, anar voluntari al front i fer guàrdia armat pel carrer. Es castiga amb penes menors de 30 anys.

- Acusació per delictes d'auxili a la rebel·lió militar. Inclou els delictes menors d'assistència a les possibles activitats delictives Comitè, com conduir el cotxe on anaven els dirigents d'aquest. L'únic processat que és acusat d'aquest delictes és condemnat a 10 anys de presó.

En aquesta classificació no s'inclouen els delictes de rebel·lió contra l'autoritat perpetrats contra tres dels processats a l'exiliar-se perquè no van ser la causa del seu processament.

Taula 4: Veïns de Sant Feliu de Codines processats amb sentència de pena de mort.

ACUSAT	EDAT	LLEGIR I ESCRIURE	PROFESSION	EST. CIVIL	ANTECEDENTS	DURACIÓ DEL PROCÉS	SENTÈNCIA	DESENLLAÇ
Alemany Berenguer, Pere	56	Sí	Pagès	Casat	No	novembre 1939 - Octubre 1942	Pena de mort	Mort per garrot vil en una presó de Barcelona (6/ 10/ 1942)
Casas Vallcorba, Fidel	38	Sí	paleta	CASAT	NO	22 de març de 1939 - 5 de març de 1943	Primer 30 anys de reclusió, es revisa per pena de mort	Mort al Camp de la Bota (5/ 03/ 1943)
Jordà Pou, Pere	33	Sí	Tècnic de Ràdio i carreter	Casat	No	?? Mesos (8/ 05/ 1939 - 4/ 02/ 1942)	Pena de mort	Mort per fusellament al Camp de la Bota (4/ 02/ 1942)
Parés Torrent, Esteve	33	Sí	Pagès	Casat	No	21 abril 1939 - 28 maig 1941	Pena de mort	Mort al Camp de la Bota (28/ 05/ 1941)
Valls Bosch, Pere	39	No	Llenyataire	Solter	No	14 abril 1939 - 29 maig 1941	Pena de mort	Mort al Camp de la Bota (29/ 05/ 1941)

Font: Elaboració pròpia.

Taula 5: Veïns de Sant Feliu de Codines processats amb sentència de presó.

ACUSAT	EDAT	LLEGIR I ESCRIURE	PROFESSIÓ	EST. CIVIL	ANTECEDENTS	DURACIÓ PROCÉS	SENTÈNCIA	DESENLLAÇ
Carné Mauri, Josep	30	Sí	Ferrer	Casat	No	1 maig 1939 - 11 abril 1944	30 anys de presó	Ingressa a la Model, i surt el 13 de febrer de 1969
Dachs Rius, Antoni	54	Sí	Pagès	Casat	No	13 març 1939 - 17 gener 1942	Pena de mort, es revisa i s'imposa reclusió perpètua	Compleix condemna a presó i surt en llibertat condicional el 28 d'octubre de 1947
Parés Torrents, Josep	45	Sap escriure però no sap llegir (fitxa de la presó)	Pagès	Casat	No	8 març 1939 - 17 novembre 1943	30 anys de presó	Compleix condemna i mor a la presó durant el 1961 (sense certificat de defunció, reclamat per la vídua i concedida la viudetat al 1990).
Rourell, Domingo	30	Sí	Xofer	Casat	No	1 desembre 1939 - 9 desembre 1942	12 anys i 1 dia de reclusió temporal commutatats per 10 anys de presó major	Compleix la condemna i surt de presó el 21 de desembre de 1949
Servicé Castro, Bartolomé	38	Sí	Mecànic i carter	Casat	No	23 març 1939 - 19 desembre 1941	12 anys de presó i 1 dia	Compleix la condemna i surt de presó el 26 de març de 1951
Valls Bosch, Antoni	44	Sí	Barber i paleta	Casat	No	21 abril 1939 - 23 abril 1945	12 anys de presó i 1 dia commutat per 6 anys de presó i 1 dia.	Compleix la condemna i surt de presó el 23 d'abril de 1945

Font: Elaboració pròpia.

Taula 6: Veïns de Sant Feliu de Codines processats amb suspensió del procés.

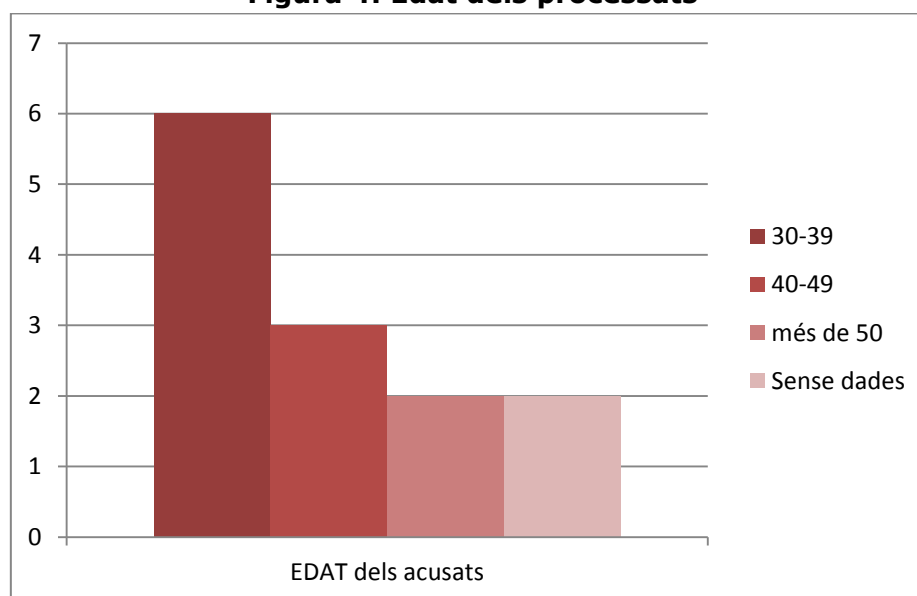
ACUSAT	EDAT	LLEGIR I ESCRIURE	PROFESSIÓ	EST. CIVIL	ANTECEDENTS	DURACIÓ DEL PROCÉS	SENTÈNCIA	DESENLLAÇ
Suller, Feliu	?	?	Boscater	CASA T	?	20 desembre de 1941 - 5 agost de 1942	No es celebra judici.	Suspensió i arxiu de la causa.
Valls Llinares, Francesc	?	?	Lampista	?	?	20 desembre de 1941 - 5 agost de 1942	No es celebra judici.	Suspensió i arxiu de la causa.
Vernet, Feliu	42	?	Pagès	CASA T	?	20 desembre de 1941 - 5 agost de 1942	No es celebra judici.	Suspensió i arxiu de la causa.

3.2.2.-PERFIL SOCIOCULTURAL DELS ACUSATS

S'ha pogut observar que el 100 % dels processats de Sant Feliu que apareixen a la Causa General són de sexe masculí. No obstant això, adjunt a l'expedient de Pere Alemany es troba el de la seva filla Lluïsa que va ser condemnada a presó per delictes de *Auxilio a la Rebelión Militar* però no estava a la Causa General.

Segons els documents judicials consta que 6 dels acusats tenien entre 30 i 39 anys en començar el procés judicial, 3 en tenien entre 40 i 49, i 2 tenien més de 50 anys. Dels dos restants no consta l'edat perquè es van exiliar abans de que comencés el procés i se'ls pogués prendre declaració.

Figura 4: Edat dels processats

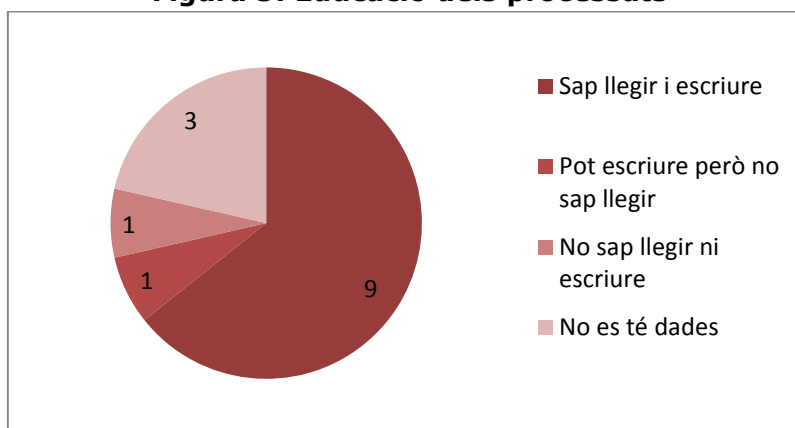

Font: elaboració pròpia

El 100% dels acusats tenien la seva residència a Sant Feliu de Codines.

Segons els documents judicials consta que 9 dels 14 acusats sabien llegir i escriure, 1 podia escriure algunes frases però no sabia llegir i 1 no sabia ni llegir ni escriure. Dels 3 restants no hi ha dades perquè es van exiliar abans de que comences el procés i no se'ls va poder prendre declaració. El percentatge del total d'acusats que sabia llegir i escriure era del 64,2% similar al nacional, en que 8,76 milions de persones sobre un total de 26 milions⁵⁰ no ni sabia llegir ni escriure. No obstant això, si traiem els 3 acusats dels quals no es té dades en aquest camp, el percentatge puja fins al 81,8% sent més elevat que el nacional.

Figura 5: Educació dels processats

Font: elaboració pròpia

Entre els processats la professió més nombrosa era la de pagès, la qual compartien 5 persones. 3 dels acusats compaginaven dues professions: tècnic de ràdio i carreter, mecànic i carter, i barber i paleta. La resta dels acusats tenien les professions de llenyataire, , paleta, xofer, Ferrer, lampista, boscatier. Tots els acusats pertanyien a la classe treballadora.

Als documents judicials consta que 12 dels 14 acusats estaven casats i que 1 no ho estava. De l'acusat restant no es tenen dades perquè va fugir a França abans de que se'l pogués interrogar. Per tant podem dir que 12 dels 14 acusats tenien família i consta d'alguns d'ells que van tenir descendència, com Pere Alemany Berenguer i Feliu Vernet.

Pel que fa als antecedents penals dels processats 11 mai havien estat processats abans, i dels 3 restants no consta perquè van fugir abans de que se'ls pogués interrogar. Per tant, dels acusats que es té dades es pot dir que abans de la guerra, mai havien comès delictes greus (s'ignora si van cometre algun delicte lleu perquè no es fa constar al seu expedient judicial) i mai havien tingut problemes amb la justícia. També es desmenteix el fet que els acusats haguessin tingut una participació rellevant en els Fets d'Octubre de 1934, ja que si l'haguessin tinguda haurien estat processats.

⁵⁰ Alfredo LIÉBANA COLLADO, *La educación en España en el primer tercio del siglo XX: la situación del analfabetismo y la escolarización*

3.2.3.-DESENVOLUPAMENT I DESENLLAÇ DELS PROCESSOS JUDICIALS

Els processos van tenir una durada mitja de 2,75 anys. Inclouen la denúncia inicial, les declaracions i informes demanats pel jutge instructor, l'acusació del fiscal i els documents del Consell de Guerra, a més d'altres documents específics de cada cas (com cartes dels familiars o certificats de defunció).

Taula 7: Processos judicials a veïns de Sant Feliu de Codines amb sentència de pena de mort.

ACUSAT	TESTIMONIS			DENÚNCIES	RESPOSTA DE L'ACUSAT	ACUSACIÓ FISCAL	SENTÈNCIA	IRREGULARITATS PERCEBUES
	CONTRA	ALTRES	FAVOR					
Alemany Berenguer, Pere	31	1	1	Indicar al Comitè de Sabadell on vivia José Carbonell Bachs; participació en els "Hechos de Centellas"; participació en els assassinats de Srs. Garriga, Corderas, Capell, Ullar, Vila, Margenat, Galcerans, Bossols i Rvdo. Miquel Boquet.	Nega la participació en tots els assassinats menys en el del Sr. Corderas i el Sr Boquet on només va participar en la detenció.	Adhesió a la rebel·lió militar	Pena de mort	1. Acusacions especulatives de la Falange i alguns dels declarants. 2. 31 testimonis en contra i només 2 no contraris, que a més aporten dades comprovables
Casas Vallcorba, Fidel	6	0	0	Ser el primer alcalde "rojo", durant el mandat del qual es produeixen els fets delictius. Coautor de tots els delictes comesos, com a alcalde que era. Ser del Comitè. Participació en Fets d'Octubre de 1934. Participació en els <i>Hechos de Centellas</i> .	Nega tots els càrrecs però admet haver sigut alcalde, perquè al ser assassinat l'anterior ell com a tinent d'alcalde va accedir al càrrec, on va estar 5 setmanes després de dimitir descontent pels actes que s'estaven cometent i afirma haver pres part en els Fets d'octubre de 1934 obligat per ERC, partit al que estava afiliat.	Adhesió a la rebel·lió militar	Primer 30 anys de reclusió, es revisa per pena de mort	1. Acusacions especulatives de la Falange i l'Ajuntament, coresponsabilitzant-lo de tots els càrrecs, com a alcalde que va ser, sense afirmar que participés directament en algun delicte ni donar proves. 2. Incongruències entre les declaracions (ha participat-no ha participat en l'assassinat de José Carbonell). 3. Testimonis desconeguts. 4. Celebració de dos consells acusant-lo dels mateixos càrrecs. 5. Al registre Civil consta defunció per hemorràgia interna.
Jordà Pou, Pere	23	0	0	Participació en els assassinats de Sr. Garriga, Sr. Boquet, Sr. Galcerans, Sr. Vila Bossols. Saqueig de la propietat de Ramiro C. de Sobregrau. Participació en els " <i>Hechos de Centellas</i> "	Nega haver comès els assassinats. Confessa la participació en els fets de Centelles, detenint el fill de la casa "Aligué". Saqueig de la propietat de Ramiro C. de Sobregrau. Anar al cotxe on anaven el Sr. Vila Bossols i el Sr. Galcerans el dia de la seva mort.	Adhesió a la rebel·lió militar	Pena de mort	1. Maltracte al pres descrit per Laia Berenguer. 2. Acusacions poc concretes i especulatives de la Falange. 3. Al registre Civil consta defunció per hemorràgia interna. 4. alguns testimonis acusen sense justificar l'acusació.
Parés Torrent, Esteve	5	0	0	participació en els Fets d'octubre de 1934, participació en l'assassinat de José Garriga Armengou, en l'assassinat de Luís Vila, i en els Fets de Centelles.	Admet participació passiva en els Fets d'octubre de 1934, haver anat voluntari al front de Madrid, participació en la	Adhesió a la rebel·lió militar	Pena de mort	1. Se l'acusa de participar activament en els Fets d'octubre de 1934 quan no va ser processat. 2. El Consell de Guerra el sentència a una pena major que la proposada

				Participació en el registre del Mas de Sobregrau, en la crema de l'església parroquial i haver lluitat al Front de Madrid.	destrucció de l'església però no en el saqueig, i participació en el registre del Mas de Sobregrau. Admet ser present en l'assassinat del Sr. Garriga i en els Fets de Centelles sense participar-hi .			pel fiscal.
Valls Bosch, Pere	8	0	1	Patrullar els carrers amb arma llarga, participació en tots els registres, lluitar contra les tropes franquistes a Mallorca i Madrid, descobrir persones de dretes ocultes, obligar al comerciant Pedro Sala a donar-li 50 pessetes per a la gasolina dels cotxes del Comitè, participació en els Fets d'octubre de 1934 apoderant-se de l'Ajuntament amb armes, ser membre del PSUC i ser un dels membres més perillosos de la UGT.	Nega haver pres part en cap altre acte que els testimoniat per Pere Fontserè i Josep Alsina, és a dir que admet haver estat als fronts de Mallorca i Madrid (acusat d'això per Pere Fontserè); Diu que durant els Fets d'octubre de 1934 es va limitar a unir-se a una multitud de 200 ciutadans que va anar a casa del secretari, el Sr. Capell, a reclamar les claus de l'Ajuntament.	Adhesió a la rebel·lió militar	Penal de mort	1. La declaració de l'acusat és manipulada i distorsionada, es diu que reconeix càrrecs que després nega totalment davant el jutge. 2. Els informes de la Falange, l'Ajuntament i la Guardia Civil es sustenten en els testimonis dels tres mateixos veïns que obren la causa contra Pere Valls. 3. Hi ha incoherències en les dates. 4. En el Consell de Guerra s'amplien els càrrecs, que no constaven en la investigació duta a terme pel jutge instructor. 5. El Capità General no accepta la commutació de pena per la de reclusió perpètua proposada pel Consell de Guerra,(sense motiu aparent).

Font: elaboració pròpia

Taula 8: Processos judicials a veïns de Sant Feliu de Codines amb sentència de presó.

ACUSAT	TESTIMONIS			DENÚNCIES	RESPOSTA DE L'ACUSAT	SENTÈNCIA	ACUSACIÓ FISCAL	IRREGULARITATS PERCEBUES
	CONTRA	ALTRES	FAVOR					
Carné Mauri, Josep	9	1	2	Fer de milicià des de la C.N.T., participar en la detenció de Francisco Corderas, en la crema de l'església, en els Fets de Centelles i haver anat voluntari al front.	Nega tots els càrrecs menys participar en la detenció de Francisco Corderas, haver anat voluntari al front i patricular els carrers amb arma.	30 anys de presó	Adhesió a la rebel·lió militar	1. L'informe de la Falange i l'Ajuntament es basa en els testimonis de veïns que habitualment declaren en tots els processos. 2. Un dels tres testimonis, Francisco Valls, diu no conèixer de res a l'acusat. 3. Cap autoritat judicial accepta l'escrit de dos veïns exculpan l'acusat fins després de celebrat el Consell de Guerra. 4. El fiscal manté l'acusació de participaci en els Fets de Centelles sense tenir en compte els testimonis . 5. Els informes de la Falange i l'Ajuntament es suavitzen molt en els segon procés, quan comencen a aparèixer testimonis de dretes a favor de l'acusat. 6. Els testimonis acusadors, en veure la seva foto diuen no conèixer-lo de res. 7. La condemna es manté malgrat les nombroses evidències en favor de l'acusat-
Dachs Rius, Antoni	11	0	4	Participar en la detenció i assassinat de José Carbonell, en els Fets de Centelles, en la crema de l'església, en la detenció del Secretari de l'Ajuntament i fer guàrdia a les ordres del Comitè	Nega tots els càrrecs menys haver fet guàrdia davant de l'Ajuntament a les ordres del Comitè.	Pena de mort, es revisa per reclusió perpètua	Adhesió a la rebel·lió militar	1. Testimonis basats en suposicions i rumors. 2. no es pot provar que l'acusat cometi cap delictes de sang i tot i així se'l condemna a mort. 3. els testimonis favorables no pareixen fins dictada la sentència i contradiuen totalment els 11 testimonis cridats pel jutge.
Parés Torrents, Josep	6	0	0	Participar en les detencions dels assassinats senyors Galcerán, Boquet, Corderas i Luís Vila (acusació del fiscal). I haver participat en Fets d'octubre de 1934, en saquejos, crema de l'església i haver anat voluntari als fronts de Mallorca i Madrid.	Nega tots els càrrecs menys haver estat als fronts de Mallorca i Madrid, i haver fet guàrdia (únicament) al davant de l'ajuntament a les ordres del Comitè.	30 anys de presó	Adhesió a la rebel·lió militar	1. La declaració inicial davant la guàrdia civil no coincideix en res davant la declaració davant el jutge instructor. 2. Es fan suposades citacions literals del que va dir l'acusat 3 anys enrere, com a prova. 3. Acusacions poc concretes de la Falange i l'Ajuntament, denunciades pel mateix defensor, que és un soldat franquista. 4. L'acusat mor a la presó però no hi ha certificat de defunció on digui com ha mort.
Rourell, Domingo	0	6	1	Haver exercit com a xofer obligat pel Comitè i haver conduït el cotxe on anava Francisco Corderas quan va ser assassinat.	Admet els càrrecs, però remarca que en tots va ser obligat pel Comitè.	12 anys i 1 dia de reclusió temporal commutats per 10 anys presó major	Auxili a la rebel·lió militar	1. Hi ha una declaració firmada de l'acusat, que el mateix acusat diu davant del jutge que no li va ser presa ja que la primera que feia era aquesta. 2. No se li explica perquè està detingut fins que compareix davant el jutge i no se li notifica a la seva dona. 3. La Falange canvia el seu informe suavitzant els càrrecs i remarca que l'acusat sovint votava a les dretes.
Service Castro,	8	0	0	participació en la detenció de diverses persones de	Nega tots els càrrecs menys	12 anys de presó	Adhesió a la	1. L'acusat és empresonat en fer-se la denúncia sense ordre

Bartolomé				dretes (la de Francisco Ullar Margenat i el Sr. Capell entre altres), retenir la correspondència de persones de dretes , delatar individus que s'amagaven per a no anar al front, anar voluntari al front, ser espia del front popular.	haver anat de voluntari al front, segons ell per a veure la seva família, originaria d'Osca.	i 1 dia	rebel·lió militar	d'empresonament. 2.Els informes de l'ajuntament i la guàrdia civil es basen en les declaracions dels tres denunciants, no aporten res de nou. 3. L'advocat defensor que en teoria és afí al règim diu que no ha fet cap delictes a part d'anar al front. 4. Es considera delictes anar voluntari al front i pertànyer a grups d'esquerra. 5. Les apel·lacions de la defensa no serveixen per a res perquè el Consell de Guerra dicta la pena demanada pel fiscal.
Valls Bosch, Antoni	15	1	3	Expropiar-se del "Camp de Dalt" propietat de l'assassinat Sr. Garcerán, custodiar el camió que havia de pujar a Sant Feliu amb armes robades del Quartell de Sant Andreu, unir-se a Feliu Vernet per a "hacer un trabajo" a Caldes de Montbui quan aquest va demanar voluntaris al bar Sport.	Nega tots els càrrecs menys haver-se expropiat del Camp de Dalt, amb permís de l'Ajuntament, per a extreure'n llenya.	12 anys de presó i 1 dia commutat per 6 anys de presó i 1 dia.	Adhesió a la rebel·lió militar	1. L'acusat és directament empresonat en fer-se la denúncia, sense ordre d'empresonament. 2. S'acusa al processat de participar en registres i detencions però no s'especifica en quins. 3. El processat és acusat de càrrecs falsos que són desmentits per ell i altres testimonis. 4. La fiscalia manté l'acusació d'haver-se unit a Feliu Vernet al bar <i>Sport</i> tot i que ha estat desmentida pel propietari del bar. 5. Tot i els avals de dos propietaris i els arguments de la defensa el processat és condemnat a reclusió .

Font: elaboració pròpia

Taula 9: Processos judicials a veïns de Sant Feliu de Codines amb suspensió del procés.

ACUSAT	TESTIMONIS			DENÚNCIES	RESPOSTA DE L'ACUSAT	SENTÈNCIA	ACUSACIÓ FISCAL	IRREGULARITATS PERCEBUES
	CONTRA	ALTRES	FAVOR					
Suller Serra, Feliu	4	0	0	Participació en l'assassinat de Luís Vila, assassinat i tortura del Sr. Garriga, i detenció del Sr. Capell. Participació en la crema i saqueig de l'església. Obligar al fill del Sr. Garriga a treballar en la fàbrica col·lectivitzada que abans era del seu pare i haver-lo torturat. Participació en l'assassinat de Francisco Ullar.	No compareix perquè ha fugit del país	No es celebra judici i s'arxiva la causa.	No hi ha judici, però se l'acusa de REBEL·LIÓ per no comparèixer	1. És imputat en el procés contra Fidel Casas després de que es celebri el 1er Consell de Guerra, quan en teoria està tot clar i investigat. 2. Només compareixen 4 testimonis acusant-lo, i que no havien aparegut abans del 1er Consell
Valls Llinares, Francesc	4	0	0	Participació en els Fets d'octubre de 1934, membre del Comitè, participació en detencions i assassinats, saquejos i destrucció de propietats privades, i <i>Hechos de Centellas</i> .	No compareix perquè ha fugit del país	No es celebra judici i s'arxiva la causa.	No hi ha judici, però se l'acusa de REBEL·LIÓ per no comparèixer	1. És imputat en el procés contra Fidel Casas després de que es celebri el 1r Consell de Guerra, quan en teoria està tot clar i investigat. 2. Només compareixen 4 testimonis acusant-lo, i que no havien aparegut abans del 1er Consell
Vernet, Feliu	4	0	0	Participació en Fets d'octubre de 1934, responsable de defensa del Comitè i les seves detencions, incloses les dels Fets de Centellas. Participació directa en la detenció del Sr. Capell, l'assassinat de Luís Vila, en la crema de l'església i saqueig del IMas de Sobregrau i torre Ribalta.	No compareix perquè ha fugit del país	No es celebra judici i s'arxiva la causa.	No hi ha judici, però se l'acusa de REBEL·LIÓ per no comparèixer	1. És imputat en el procés contra Fidel Casas després de que es celebri el 1r Consell de Guerra, quan en teoria està tot clar i investigat. 2. Només compareixen 4 testimonis acusant-lo, i que no havien aparegut abans del 1er Consell

Font: elaboració pròpia

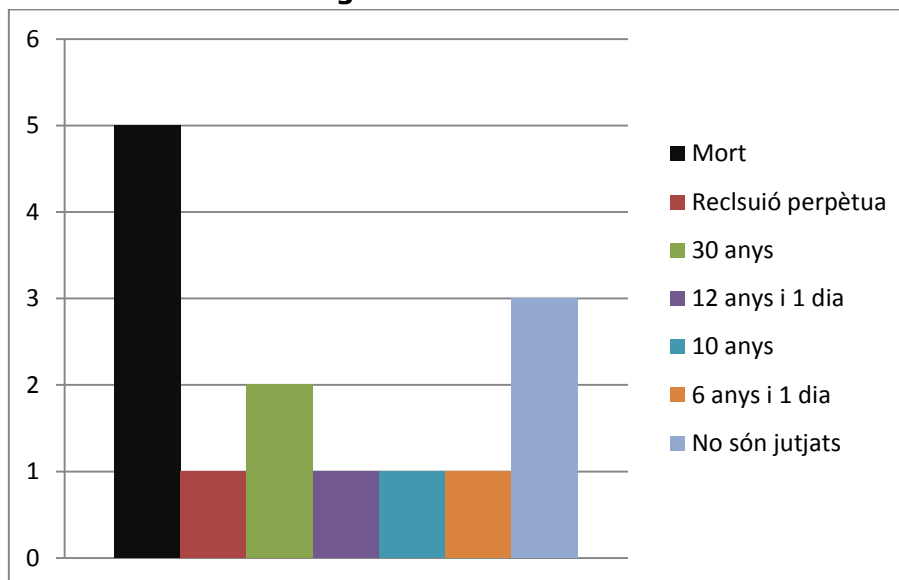
Taula 10: Composició dels Consells de Guerra que van jutjar als veïns de Sant Feliu de Codines.

ACUSAT	CONSELL DE GUERRA	SENTÈNCIA
Alemany Berenguer, Pere	Coronel Julio Ingunza Santo Domingo, Capitán Julio Calvo Herrera , Teniente Teodoro Miralles Carnicer, Teniente Prudencio Ibáñez, Maisó.	Mort per garrot vil
Carné Mauri, Josep	1r Consell: Comandante Fernando Lefort Venavente, Teniente Alfredo Mena Uribe, Teniente Juan José Prieto Gómez, Teniente Diosdado Pascual Chicote // 2on Consell: Teniente Coronel Ernesto Orenzans Tarongí, Capitán José María Sicart Llopis, Capitán Adolfo Giménez Porras, Capitán Antonio Martínez Carrillo, Capitán Juan Ortiz Carrizo, Capitán José Carreras Ferrero.	30 anys de presó
Casas Vallcorba, Fidel	1r Consell: Coronel Juan Díez Miró , Capitán Manuel Quiró Gabarca, Capitán Ramiro Visán Redilla, Capitán José Espín Muñoz, Capitán José Torrella Margarit, Capitán Carlos Figueroa Ferreti Pena. // 2on Consell: Coronel José Laguare Aranguru i els capitans Pablo Vícho Iguacela, Tomás Vives Moreno, Juan Casademunt Fortet, Hilarión Gómez de Domingo, Ramón de Colubi Chanez.	Primer 30 anys i després Mort
Dachs Rius, Antoni	Teniente Coronel Juan Díez Miró , Capitán Mnauel Quiroga Barca, Capitán Ramiro Visán Revilla, Capitán Juan José Espín Muñoz, Capitán Santiago Gómez García, Capitán José Torrellas Margarit.	Primer mort i després reclusió perpètua
Jordà Pou, Pere	Fernando Pérez Porro coronel de artillería, capitán Timoteo Miquel Merino, Teniente José Blanco López, Teniente Vitaliano García Valle	Mort per afusellament
Parés Torrent, Esteve	Teniente Coronel Juan González Mora, Capitán Fabriciano Rodríguez F., Teniente Pedro Tornero Sagardoy, Teniente Alfredo Coco Martínez	Mort
Parés Torrents, Josep	Coronel Francisco Serra Amoero, Capitán Mateo Pérez González, Capitán Cayo Valcuce García, Capitán Rodolfo Barbudo Cantarero, Capitán Luís Prat Riera, Capitán Joaquín Monrás Casas	30 anys de presó
Rourell, Domingo	Coronel Juan Díez Miró , Capitán Manuel García Carreira, Teniente Prudencio Ibáñez Maisó, Teniente José García Triani,	12 anys i 1 dia de reclusió, commutats per 10 anys.
Servicé Castro, Bartolome	Teniente Coronel Juan Castro Orantes, Capitán Julio Calvo Herrera , Teniente Ricardo Cuenca Muñoz, Teniente Javier Gil Valdrés	12 anys de presó i 1 dia
Valls Bosch, Antoni	Teniente Coronel Rafael Serichol Ibáñez, Capitán Alfredo González Julve, Teniente Juan José Prieto Gómez, Teniente Adolfo García Arceo	12 anys de presó i 1 dia, commutat per 6 anys i 1 dia.
Valls Bosch, Pere	Comandante Guillermo Reileín Calzada, Capitán Ciríaco López Gómez, Capitán José María Gutiérrez C, Teniente Francisco Conde Díaz de Q.	Mort

Font: elaboració pròpia

Dels 14 acusats, 5 són finalment condemnats a mort; 1 és condemnat a mort però se li commuta per la pena de reclusió perpètua; 2 són condemnats a la pena de 30 anys de presó; 2 són condemnats a la pena de 12 anys i 1 dia, dels quals a 1 se li commuta per la de 6 anys i 1 dia; 1 és condemnat a 12 anys i 1 dia de reclusió temporal però se li commuta per la de 10 anys de reclusió major; i no es dicta sentència contra 3 els acusats exiliats perquè s'arxiva la causa.

Figura 6: Sentències

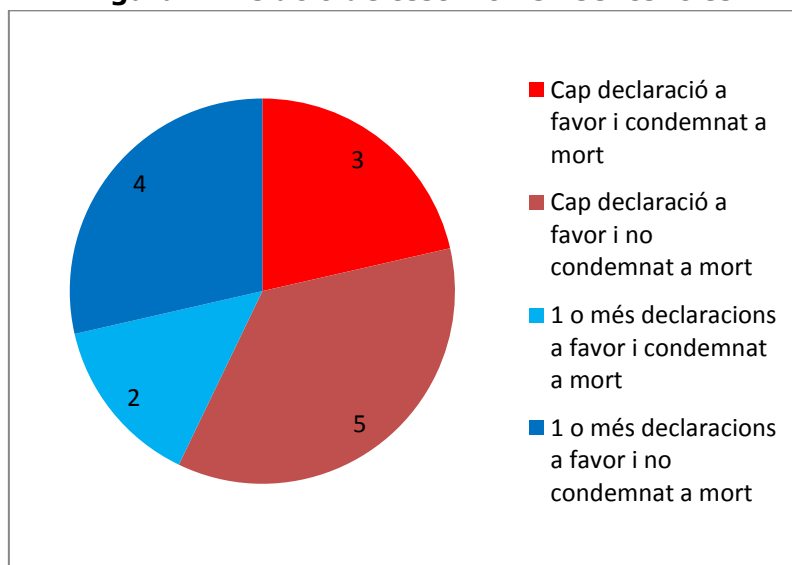
Elaboració pròpia a partir de la *Taula de processos judicials*

La sentència més nombrosa és la de mort, aplicada a 5 dels 11 acusats jutjats, és a dir en un 45,5% dels casos.

En 13 dels 14 casos hi va haver més testimonis en contra que a favor, en aquests 13 casos els que tenien menys testimonis en contra en tenien 4, i el que més tenia comptava amb 31 testimonis contraris. En el cas restant hi va haver 1 testimoni a favor i 6 testimonis que no desmentien la defensa de l'acusat.

Hi ha 8 casos amb 0 declaracions a favor, 3 dels quals acaben en pena de mort i 3 s'arxiven perquè no es pot localitzar als processats. Hi ha 6 casos amb declaracions a favor, dels quals 2 acaben amb pena de mort, i en un tercer s'acaba commutant la pena de mort per la de 30 anys.

Figura 7: Relació de testimonis i sentències

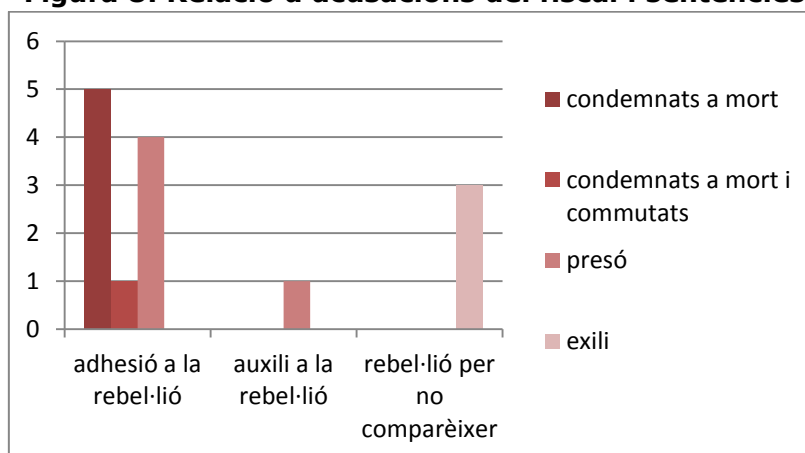

Font:elaboració pròpia

Alguns declarants intervenien en contra en diversos casos, com és el cas de Jaime Carbonell Bachs, que va participar directament en denúncies i declaracions de 5 investigacions, i Francisco Macià Serrats, que va declarar en 3 casos.

En 10 casos, el fiscal va acusar els processats d'*adhesió a la rebel·lió militar*, dels quals 6 van ser condemnats a mort (però 1 va ser commutat per la pena de reclusió perpètua). En el cas restant el fiscal el va acusar d'*auxili a la rebel·lió militar* i va ser condemnat a 12 anys i 1 dia de presó, una pena major que la mínima que es va imposar per *adhesió a la rebel·lió*, que va ser la de 6 anys i 1 dia. Els 3 acusats restants són declarats rebels en no comparèixer davant el jutge però el fiscal no els acusa perquè s'arxiva el cas. Per tant, dels 3 tipus de delictes identificats el d'*adhesió a la rebel·lió militar* era el que comportava l'aplicació de sentències més greus.

Figura 8: Relació d'acusacions del fiscal i sentències

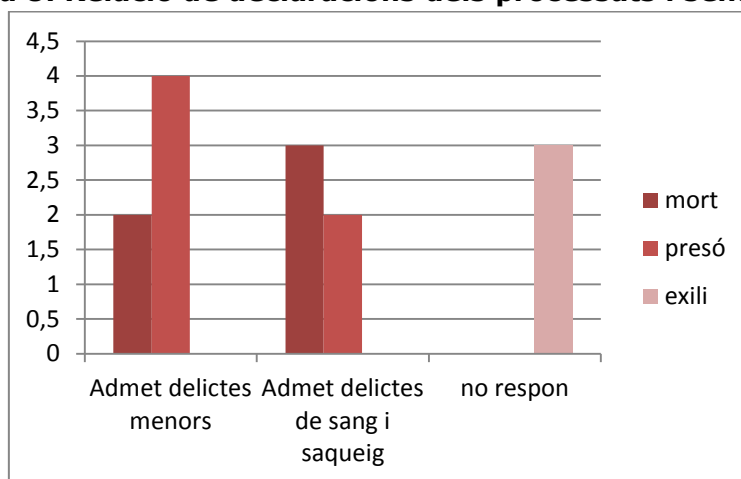
Font: elaboració pròpia

En total 6 acusats admeten haver comès delictes menors (delictes segons la legalitat franquista) com anar al front d'Aragó per trobar-se amb la família a Osca o extreure llenya del *Camp de Dalt* amb permís de l'Ajuntament. D'aquests 6 acusats 3 són condemnats a mort però a 1 se li commuta la pena per la de 30 anys; aquest últim va admetre haver fet guàrdia davant l'ajuntament a les ordres del Comitè.

Uns altres 5 admeten haver comès delictes de saqueig i/o detencions, dels quals 1 admet tots els càrrecs però diu haver estat obligat pel Comitè. D'aquests 5 acusats 3 són condemnats a mort.

Els 3 acusats restants no responen perquè s'exilien i no compareixen davant el jutge.

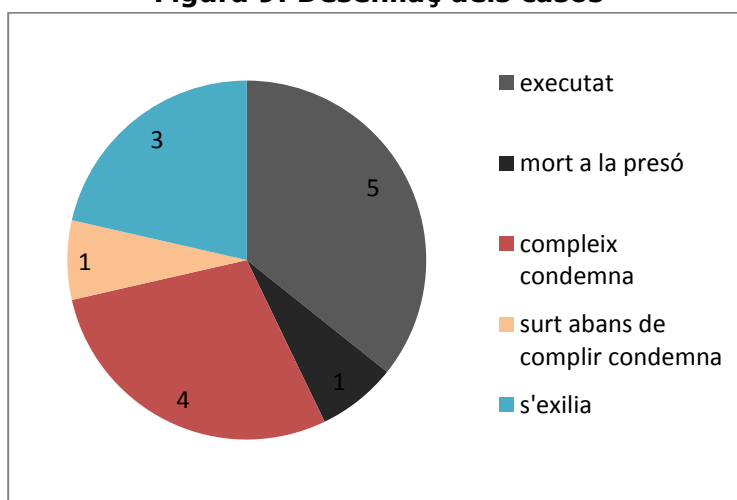
Figura 8: Relació de declaracions dels processats i sentències

Font: elaboració pròpia

Finalment, després de que el Capità General aprovi la sentència, 5 acusats són executats; 1 mor a la presó per causes no especificades; 4 compleixen la seva condemna a la presó; 1, condemnat a cadena perpètua, surt en llibertat condicional; i 3 s'exilien i davant la impossibilitat de localitzar-los s'arxiva la causa contra ells. La taxa de mortalitat dels acusats és del 42%, ja que moren 6 dels 14 acusats.

Figura 9: Desenllaç dels casos

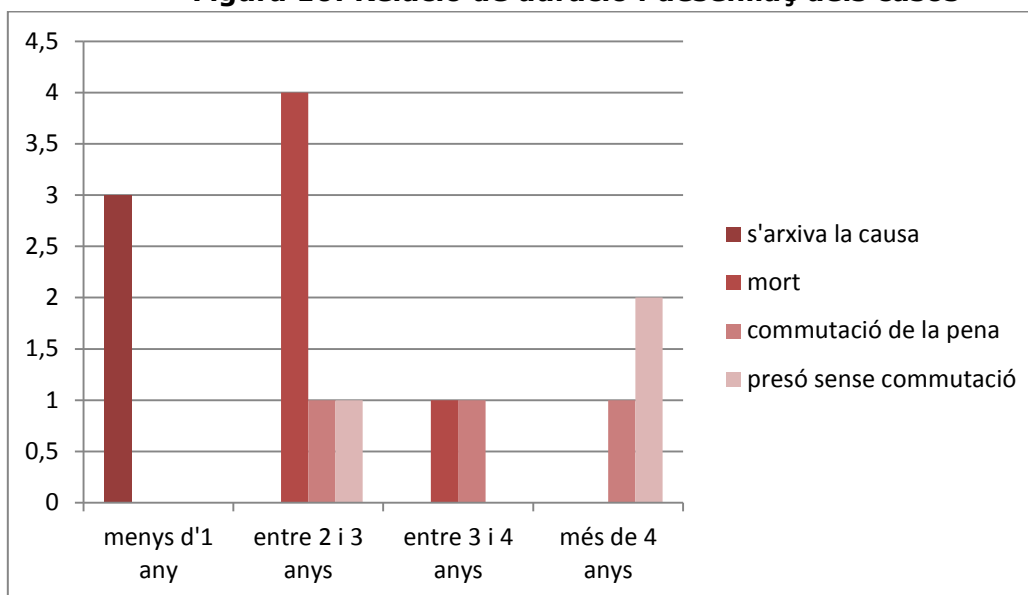

Font: elaboració pròpia a partir de la *Taula de processos judicials*

Per a poder classificar els processos segons la seva duració se'ls ha dividit en 4 grups:

- Els processos que duren menys d'1 any, són els dels 3 acusats que s'exilien i no compareixen davant el jutge; els seus casos s'arxiven.
- Els processos que duren entre 2 i 3 anys, que inclouen 6 acusats dels quals 4 són condemnats a mort.
- Els processos que duren entre 3 i 4 anys, que inclouen 2 acusats dels quals 1 és condemnat a mort.
- Els processos que duren més de 4 anys, que inclouen 3 acusats.

Figura 10: Relació de duració i desenllaç dels casos

Elaboració pròpia a partir de la *Taula de processos judicials*

Per tant podem concloure que, els processos més curts són els que s'arxiven perquè els acusats que no compareixen; de les 3 commutacions que procedeixen, 2 es donen en casos que duren més de 3 anys, i l'altra es dona en un cas que dura entre 2 i 3 anys; 4 de les 5 penes de mort es dicten en casos que duren entre 2 i 3 anys, els casos més curts amb sentència. Així doncs es pot afirmar que en els processos judicials contra persones presents a la Causa General de Sant Feliu de Codines, els casos que acabaven amb la mort de l'acusat duraven menys que els altres.

3.2.4.-VALORACIÓ DE LES IRREGULARITATS EN LA JUSTÍCIA

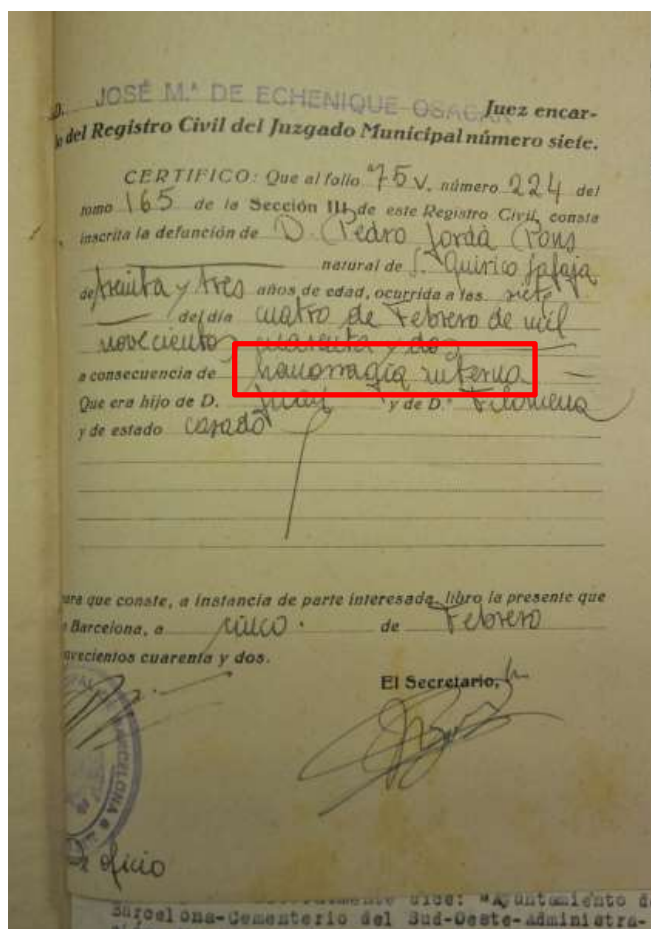
En 13 dels 14 casos s'ha percebut més d'una irregularitat respecte al funcionament de la justícia. Les irregularitats més comuns es detecten en:

- Testimonis: en tots els casos el número de testimonis en contra quadruplica o més el número de testimonis a favor; la diferència més desproporcionada és de 31 a 2. Molts testimonis fan acusacions basades en intuïcions i rumors del poble, i fan afirmacions tan greus com aquesta d'una veïna de Caldes "que aunque no recuerda con absoluta seguridad afirmarí que tomó parte en los sucesos de octubre del treinta y cuatro pues siempre se distinguió en todos los actos

terroristas”⁵¹. A més hi ha diversos testimonis, com Jaime Carbonell que intervenen en diversos casos que parlen de fets diferents. En el cas de Josep Parés, el defensor, que en teoria és un soldat afí al règim, denuncia que les acusacions i declaracions són poc concretes.

- Informes de la falange i els ajuntaments: aquests informes, essencials en totes les acusacions, acusen sistemàticament als imputats de pertànyer a grups polítics d’esquerra i d’haver pres part en els Fets d’octubre de 1934. En només 3 casos es confirma que els acusats participessin als Fets d’octubre, i en molts casos l’acusat diu no estar afiliat a cap partit polític o estar-ho en un diferent al que diu l’informe. La informació d’aquests documents està basada en els rumors del poble i testimonis que declaren en contra de l’acusat, alguns fins i tot es basen en el testimoni dels denunciants.
- En els certificats de defunció: en els 5 casos d’executats es fa constar que l’ajusticiat ha mort per hemorràgia interna, sense especificar-ne la causa. En el cas de l’acusat que mor a la presó, no hi ha certificat de defunció i es sap de la seva mort perquè el 1990 la seva dona envia una carta demanant el certificat de defunció i la pensió de viudetat.

IMATGE1: EXEMPLE DE MANIPULACIÓ DEL CERTIFICAT DE DEFUNCIÓ

FONT: Expedient judicial de Pedro Jordà Pous

⁵¹ Expedient judicial d’Antoni Dachs Rius

- Decisions judicials sense justificar: en diversos casos es va demostrar la falsedat d'algunes acusacions i no obstant això, en el Consell de Guerra el fiscal va mantenir els mateixos càrrecs, un exemple és el cas d'Antoni Valls, en que el propietari de l'establiment desmenteix que l'acusat estigués al bar *Sport* amb Feliu Vernet però es manté l'acusació. Cal destacar el cas de Pere Valls en que el Capità General no accepta la commutació de la pena de mort proposada pel Consell de Guerra, sense justificació aparent. En el cas d'Antoni Dachs hi ha 4 testimonis a favor que no són interrogats pel jutge instructor ni la Falange o l'Ajuntament, i que contradiuen totalment les versions dels 11 declarants; aquests testimonis favorables són acceptats un cop dictada la sentència . No obstant això, s'aconsegueix que es celebri un nou Consell i que la pena de mort es commuti per la de reclusió perpètua).

3.3.-HISTÒRIA DE LES VÍCTIMES

A través del *Recull històric de persones que foren víctimes de la Guerra Civil 1936-39 A Sant Feliu de Codines*, elaborat per Jaume Casas, i els documents de la Causa General i l'Arxiu Militar s'ha pogut reconstruir la situació dels 33 denunciats a la Causa General durant la postguerra. No es jutjarà als republicans ni se'ls justificarà, només s'explicarà les dades escrites que queden avui dia d'aquestes persones.

3.3.1.-ELS PROCESSATS

PERE ALEMANY BERENGUER (i la seva filla LLUÏSA que no apareix a la Causa General):

fill de Josep Alemany i Dolors Berenguer, de professió pagès, casat amb Maria Tura Oller, amb qui va tenir una filla, Lluïsa Alemany Berenguer. Va formar part del Comitè, una organització que durant els dos primers anys de guerra va desplaçar l'ajuntament com a entitat de gestió del poble. El Comitè estava vinculat a la CNT i la UGT. Pere Alemany en va ser un dels membres més actius. Va treballar com a masover per al senyor Francisco Corderas Viladeralls, propietari, jutge, i alcalde i regidor de la Lliga Regionalista, qui va ser assassinat el 17 de Setembre de 1936 a casa seva. Francisco Corderas estava vigilat pel Comitè i per això la seva família l'amagava a la seva era cada dia, d'on sortia per la nit. Es creu que José Garriga Bancó, membre del Comitè, li passava informació a Francisco Corderas de tot el que es parlava al Comitè.

Abans de la guerra mai havia estat processat. A la Causa General de 1940 es va acusar a Pere Alemany Berenguer junt amb Feliu Suller, Manuel Torrus, Pedro Jordà, Isidro Berenguer i Domingo Rourell de la mort del senyor Corderas; a més de la detenció i assassinat de José Garriga Armengou, propietari i tinent d'alcalde per la CEDA, junt amb Feliu Suller, Manuel Torrus i Pedro Jordà; i l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, propietari, president d'acció ciutadana i d'ideologia de dretes, junt amb Feliu Vernet, Pedro Jordà Pou, Esteban Parets Torrena, Josep Garriga Bancó i Josep

Parets Torrena. La mateixa Causa General també l'acusava, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"⁵², a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

Pere Alemany Berenguer, amb 59 anys, es va exiliar a França amb el seu fill Joan de 14 anys. No se sap a quina data però Pere Alemany va tornar a Espanya el mateix any, coincidint amb les declaracions de Franco de que qui no havia fet res no tenia res a témer. Hi ha testimonis del poble que diuen que el fill d'una de les persones que suposadament va ser assassinada per Pere Alemany Berenguer, va aconseguir un salconduit per a que en Pere Alemany es pogués repatriar i així se'l pogués detenir; no obstant això no s'ha pogut provar la veracitat dels fets. Al poble es diu que en Pere Alemany, en tornar a Espanya, es va trobar a l'estació de d'autobusos un conegut que li va dir que "no anava bé, que desconfiés"; en arribar a Sant Feliu i dirigir-se a casa seva va ser detingut pels membres de la Falange i enviat a Barcelona. El 17 de novembre de 1939 va ser portat davant d'una oficina de depuració (*Rondín antimarxista*). Se l'acusava de formar part del Comitè i haver pres part en el registre armat de la casa del Sr. Garriga, d'on es va emportar 3000 pessetes en plata; també se l'acusava d'efectuar la detenció del secretari de l'ajuntament, el Sr. Capell, "*el cual fue detenido, bárbaramente maltratado y después asesinado, corriendo igual suerte el propietario Sr. Francisco Ullar*"⁵³. Se l'acusava d'haver estat present en la detenció i assassinat del Sr. Galcerans i el reverend Miquel Boquet, junt amb Pere Jordà, Isidre Berenguer i un altre home del Comitè, Valentí Castellet, que no consta a la Causa General. En el mateix document constava que Pere Berenguer declarava haver estat present en l'assassinat de Francisco Corderas junt amb Feliu Suller, Salvador Pratcorona i Francesc Valls. A continuació s'afegia que "*con mucha sorna*"⁵⁴ va declarar estar a l'assassinat de l'advocat Luís Vila Bassols, mort al terme de San Llorenç Savall, junt amb Pere Valls, Pere Jordà Feliu Vernet, Manuel Torrus, Joan Sala, Salvador Pratcorona i Francesc Corderas Maynou-Manuet. També se l'acusava d'aver participat en l'assassinat de 10 veïns de Centelles en l'episodi conegut com "*Los hechos de Centellas*". Per últim se l'acusava de mostrar la casa de José Carbonell Bachs als del Comitè de Sabadell, que segons l'acusació van matar al Sr. Carbonell.

La filla de Pere Alemany, Lluïsa Alemany de 19 anys, s'havia exiliat i havia anat a un camp de refugiats de França. Amb l'excusa que havien de desallotjar el camp la van fer pujar a un autocar, però aquest autocar en realitat anava a Espanya per Irún. Allà va ser detinguda i portada a Barcelona. Va ser conduïda al *Rondín antimarxista* com el seu pare. Se l'acusava de pertànyer a la C.N.T. i de ser la *Presidenta de la sección femenina de las Juventudes Libertarias "decretando y organizando la colectivización de*

---

⁵² Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

⁵³ Expedient judicial de Pere Alemany Berenguer, pg 4

⁵⁴ ídem

talleres de modistería"⁵⁵. A continuació es deia d'ella que "tuvo en todo momento gran empeño en que los que eran llamados a filas se incorporasen ya que en caso contrario, ella era una de las encargadas de ir por los domicilios en donde se suponía podía haber alguien escondido". Unes línies més avall es diu "en todo momento incitó a su padre y a los sujetos que lo secundaban a cometer crímenes y desmanes"⁵⁶. "Se marchó a Francia, juntamente con los elementos rojos de la localidad, instigándoles antes de marchar a que quemasen fábricas y edificios considerados de valor, así como también a que procediesen a asesinar a personas que ellos considerasen afectas al Glorioso Movimiento Nacional"⁵⁷. Al final es feia constar que "lo dicho es la verdad en que se afirma y ratifica después de leído por sí está su declaración y encontrándola conforme por ajustarse a la verdad, la firma conmigo:" i a continuació firmava la mateixa Lluïsa Alemany junt amb tres persones més.

Aquests documents van ser enviats al jutge instructor, de manera que es començava un procés judicial contra Pere Alemany i la seva filla Lluïsa. El 25 de novembre de 1939 eren cridats a declarar. De Pere Alemany consta que va dir "que no intervino en la muerte de Galceran, de Boquet, Capell, Ullar, Garriga, tomando solamente parte en el asesinato de Francisco Corderas"⁵⁸. Lluïsa Berenguer per la seva part fa constar que "algunas veces había pronunciado frases despectivas contra los Nacionales. Que no es verdad que requisara máquinas. Que no fue presidenta, solo fue vocal y después tesorera. Que no es verdad que al marchar hacia Francia dijera frase alguna incitando a la destrucción y asesinato"⁵⁹. El mateix dia, el jutge ordenava l'ingrés a presó de Pere i Lluïsa Berenguer. Però el procés seguia endavant, es va cridar els testimonis a declarar i es van demanar informes a la Falange i a l'Ajuntament.

L'informe de la Falange respecte a Pere Alemany fa constar exactament el mateix que hi ha escrit a la denúncia contra ell. Per tant, la denúncia contra Pere Alemany la fan membres de la Falange de Sant Feliu. L'informe de l'Ajuntament el culpa dels mateixos càrrecs menys de "Los hechos de Centellas" i remarca que "en relación con el Movimiento Rojo separatista en esta villa (...) Tomó parte desde el primer día en el citado movimiento con armas, contra el G.M.M (Glorioso Movimiento Nacional)"⁶⁰. L'informe de l'Ajuntament de Centelles confirma la seva participació en els "Hechos de Centellas".

Pel que fa a Lluïsa Alemany la Falange deia que, "con anterioridad al G.M.N. su conducta fue buena y su ideología religiosa; debido las ideas que seguía su padre logró apartarla de tan celoso camino, siendo así que al iniciar-se el Alzamiento Nacional, pasó a militar en las Juventudes Libertarias y también formó parte del Frente Popular, vanagloriándose y alegrándose en la medida que se sucedían los hechos durante el

---

⁵⁵ Expedient judicial de Pere Alemany Berenguer (i Lluïsa Alemany Tura), pg 5

⁵⁶ Ídem

⁵⁷ Expedient judicial de Pere Alemany Berenguer (i Lluïsa Alemany Tura), pg 5

⁵⁸ Op. Cita, pg 8

⁵⁹ Ídem

⁶⁰ Op. Cita, pg 20

período rojo"⁶¹; després afegia que "al abandonar la població intimaba a los que quedaban a que quemaran las fábricas y acabar con los fascistas que quedaban en el pueblo"; i per últim es feia constar que "en uno de los interrogatorios manifestó que de ser fusilado su padre, se acordaría de los que habían tenido intervención en sus respectivas detenciones"⁶². L'Ajuntament deia que havia actuat com a dirigent i havia intervingut en mítings polítics i socials, formant part de les Joventuts Llibertàries, i afegeix "*haciendo una oposición contraria al G.M.N., además siempre llevaba arma*"⁶³.

Destaca el testimoni de Jaime Carbonell Bachs, germà de l'assassinat José Carbonell Bachs, secretari de Falange de Sant Feliu, de 36 anys i casat, que es un declarant habitual ens els judicis a persones republicanes de Sant Feliu. Acusava a Pere Alemany de tots els càrrecs que se li imputen, i coincideix amb la Falange en que Lluïsa Alemany era d'idees religioses abans del conflicte i l'acusa de ser una espia del Comitè durant la guerra. També destaca el de Teresa Galcerán Boquet, veïna de Caldes de Montbui, de 34 anys i casada, de professió "*sus labores*"⁶⁴, que diu no saber qui va participar en l'assassinat de Francisco Galcerán tot i que considera Pere Alemany com un dels més probables "*por ser uno de los elementos más destacados del pueblo y oír que cuando fueron a su casa a detenerlo, daba muestras de gran alegría*"⁶⁵. Pere Jordà Pou va declarar a favor de Pere Alemany dient que en el viatge que va fer portant els detinguts Sr. Galcerán i Sr. Boquet no hi havia Pere Alemany. En total hi van haver 33 declaracions, 31 de les quals en contra de Pere Alemany. Respecte a Lluïsa Alemany, la gran majoria dels declarants desconeixia quin paper va tenir durant la guerra.

Un cop preses les declaracions es va tornar a demanar les declaracions dels processats. Pere Alemany va tornar a negar tots els càrrecs, menys en el cas del Sr. Corderas, on va afirmar que va participar en la detenció d'aquest i en el cas del Sr. Boquet on també va participar en la seva detenció. El tribunal indagatori li va preguntar que perquè a la declaració feta davant el *Rondín* va afirmar haver participat en l'assassinat del Sr. Corderas, i el processat va contestar que "*no quiso decir que había tomado parte en el asesinato mismo, (sino) que había participado en el registro efectuado en su casa y en su detención*". Lluïsa Alemany, en ser interrogada va tornar a negar tots els càrrecs, afegint que mai va amenaçar els que van detenir el seu pare i només va afirmar haver-se afegit a les *Juventudes Libertarias*. El jutge instructor va enviar tots els documents al *Fiscal Jurídico Militar* per a es procedís amb el Consell de Guerra. El 6 de març de 1942 el fiscal va redactar un document en que demanava pena de mort per a Pere Berenguer i 3 anys de reclusió menor per a Lluïsa Alemany.

El Consell de Guerra es va celebrar el 19 d'agost de 1942. Els jutges van ser el Coronel Julio Ingunza Santo Domingo, el Capità Julio Calvo Herrera, el Tinent Teodoro Miralles Carnicer i el Tinent Prudencio Ibáñez, Maisó. El defensor de Pere Alemany va repetir el que havia declarat aquest, que només va participar en dues detencions, però tot i així

---

⁶¹ Op. Cita, pg 19

⁶² Ídem

⁶³ Op. Cita, pg. 21

⁶⁴ Op. Cita, pg. 46

⁶⁵ Ídem

va demanar reclusió major per a aquest. Per a Lluïsa Alemany va demanar l'absolució. La resolució final del Consell va ser la commutació de la pena demanada pel fiscal per a Lluïsa Alemany per la de sis mesos i un dia de reclusió menor, al·legant un delict de "*auxilio a la rebelión militar*"⁶⁶. Per a Pere Alemany es va sentenciar la pena de mort "*vista la superlativa perversidad del delincuente*"⁶⁷. El 2 d'octubre de 1942 el Capità General aprovava les sentències i escribia que s'executaria a Pere Berenguer per garrot vil. Berenguer va haver d'esperar 4 dies fins a l'execució.

A les 6:30 del 6 d'octubre de 1942, Pere Alemany Berenguer, de 60 anys moria executat negant tots els càrrecs d'assassinat dels que se l'acusava. El seu cadàver va ser enterrat a la fossa comú del Cementiri del Sud-oest, de Barcelona. El jutge del Jutjat Militar de Granollers va liquidar la pena de Lluïsa Alemany l'1 de gener de 1943 perquè aquesta ja l'havia complert en els dos anys i 29 dies presó preventiva. Tres mesos després de l'execució del seu pare, la Lluïsa sortia en llibertat.

47 anys més tard, El 8 de juliol de 1980, la Lluïsa va enviar una carta al Capità General demanant una copia de la sentència contra el seu pare per a acollir-se al Reial Decret 2635-1979 del 16 de novembre i demanar la prestació a familiars de víctimes de la guerra civil

JOSEP CARNÉ MAURI:

Fill de Jaume Carné i Núria Mauri, de professió ferrer, estava casat amb Josefina Maynou i sabia llegir i escriure. A la Causa General de 1940 se'l va acusar, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"⁶⁸, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

L'1 de maig de 1939 Josep Carné va ser detingut a Pamplona. La detenció es va fer arrel d'uns informes de la Falange de Sant Feliu que l'acusava de fer guàrdia a les ordres del Comitè, de participar en la detenció de Francisco Corderas i de marxar voluntari al front on va assolir la categoria de *cabo*. Concloïa dient que la seva família era totalment contrària a les seves idees. Va ser empresonat i la seva causa va passar a mans del jutge instructor de Granollers. No se sap quan va ser deportat a Catalunya. La Falange i l'Ajuntament van enviar un informe durant l'octubre de 1939 on coincidien amb els càrrecs ja esmentats i afegien que havia patrullat armat i que era de la UGT. El 26 de juny de 1941 l'Ajuntament de Sant Feliu va enviar un altre informe acusant-lo de participar en els Fets de Centelles i de ser un "*entusiasta acérrimo por la Causa*

---

⁶⁶ Op. Cita, pg 106

⁶⁷ ídem

⁶⁸ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

*Roja*⁶⁹, a partir dels testimonis de dos veïns habituals en les delacions, Francisco Macià i Jaime Crabonell. El 16 de juliol de 1941 la Falange va enviar el seu tercer informe on augmentava els càrrecs i l'acusava de participar en els Fets de Centelles i de ser un "*entusiasta de la causa roja*"⁷⁰, i es basava en els testimonis de tres veïns, Francisco Valls i els habituals Francesc Macià i Jaime Carbonell.

Van declarar 10 persones de les quals 1 declarant, Francisco Valls Argemir, va dir no conèixer a l'acusat i que per tant no podia dir-ne res al respecte (quan la Falange deia basar-se en el seu testimoni per a fer el seu informe). Dos dels declarants van dir que creien que havia participat en la detenció del Sr. Corderas perquè era el que deia el rumor popular. El 12 d'agost de 1941 l'Ajuntament de Centelles va enviar un informe confirmant la participació de Josep Carné en els Fets de Centelles.

L'agost de 1941 Josep Carné va ser processat i es va fer oficial el seu ingrés a la Model de Barcelona. El 21 d'agost de 1941 Josep Carné va enviar una declaració escrita. Reconeixia haver fet guàrdia amb un fusell, però obligat des del Comitè, negava haver participat en la detenció del Sr. Corderas i deia que estava afiliat a la C.N.T. per treball. Reconeixia haver anat voluntari al front i va negar haver participat en els Fets de Centelles perquè es trobava en un altre lloc (no es pot llegir bé el nom). Dos dies més tard el jutge instructor va deixar la resolució del cas en mans d'un Consell de Guerra. El 7 de novembre de 1941 el fiscal va redactar un escrit demanant la pena de mort per a Josep Carné.

El primer Consell de Guerra es va celebrar el 7 d'agost de 1942. Els jutges van ser el Comandant Fernando Lefort Venavente, el Tinent Alfredo Mena Uribe, el Tinent Juan José Prieto Gómez i el Tinent Diosdado Pascual Chicote. La defensa va dir que el cas podia ser fruit d'una confusió de nom i va demanar misericòrdia per al defensat. El Consell de Guerra va condemnar a Josep Carné a reclusió perpètua.

El 7 d'octubre de 1942 la dona de Josep Carné, Josefina Maynou, va enviar una carta al Capità General demanant que s'acceptessin els escrits de dos veïns, enviats a meitats d'agost, que afirmaven saber que l'acusat no va participar en els Fets de Centelles.

El 14 de desembre l'auditor de guerra va enviar una carta al Capità General demanant que no aprovés la pena de reclusió perpètua sinó que l'elevés a pena de mort.

El 15 de desembre es van acceptar els dos escrits proposats per Josefina Maynou. L'industrial Francisco Galindo Flaqué, casat i veí de Caldes de Montbui, va comunicar que durant els Fets de Centelles, el 20 de febrer de 1937, l'acusat es trobava destinat Badalona junt amb ell i per tant no podia haver participat en els Fets de Centelles. Àngela Peranyer Cabot, veïna de Sant Martí de Centelles que va perdre un cunyat i un nebot en els Fets de Centelles, va assegurar que l'acusat no figurava entre els delinqüents ja que els va reconèixer a tots i ell no hi era.

---

⁶⁹ Expedient judicial de Josep Carné Mauri, pg. 13

⁷⁰ Op. Cita pg. 12

El 28 de gener de 1942 el Capità de Guerra ordenava que es reobris el cas ja que "*los hechos perseguidos no están suficientemente investigados*"⁷¹. Així doncs els cas tornava a les mans del jutge instructor de Granollers. Van ser cridats a declarar nous testimonis. En total van comparèixer 5 persones, 3 que ja havien declarat en l'anterior procés i Francisco Galindo i Àngela Peranyer, dels quals només els últims van declarar a favor de l'acusat. L'Ajuntament va enviar un informe, molt més tènue que els que havia enviat abans, dient únicament que l'acusat va actuar "*con matiz izquierdista sin que se sepa tuviera ningún matiz político antes de este*"⁷². La Falange també va suavitzar els seu informe i només el va acusar de participar en la detenció del Sr. Corderas "*pero se ignora si le acompañaría al cementerio de Montcada*"⁷³.

El 3 de gener de 1943 el jutge instructor va deixar la resolució definitiva del cas en un mans d'un segon Consell de Guerra. El fiscal va demanar la pena de reclusió perpètua acusant-lo de fer de milicià des de la C.N.T., de participar en la detenció de Francisco Corderas, en la crema de l'església i en els Fets de Centelles. En la lectura de càrrecs l'acusat es va mostrar no conforme.

El dia 1 de març de 1944 Martí Pallerols Grau i Jaume Grau Serrats, veïns de Sant Feliu afiliats a la Falange, van enviar una carta a l'Auditoria de Guerra dient que havien anat a Sant Martí de Centelles on vivien els tres veïns que acusaven Josep Carné i van preguntar-los si havien vist l'home de la foto, ensenyant una foto de Josep Carné; els tres veïns van dir que mai havien vist aquest home. A l'expedient judicial no consta que aquesta carta influís en el desenllaç del cas.

El Consell de Guerra es va celebrar el 14 de març de 1944. Els jutges van ser el Tinent Coronel Ernesto Orenzans Tarongí, el Capità José María Sicart Llopis, el Capità Adolfo Giménez Porras, el Capità Antonio Martínez Carrillo, el Capità Juan Ortiz Carrizo i el Capità José Carreras Ferrero. Josep Carné va ser condemnat a 30 anys de presó. El dia 11 d'abril de 1944 el Capità General va aprovar la sentència.

El 6 de novembre de 1945 Josep Carné va enviar una carta a la Capitania General demanant l'indult, acollint-se al Decret del 9 d'octubre de 1945. El fiscal va enviar una carta al Capità General dient que els actes comesos per Josep Carné "*suponen una mayor gravedad y repugnancia (...) Que los expresados en el Decreto del 9 de octubre de 1945*"⁷⁴.

FIDEL CASAS VALLCORBA (el Mustela, de Can Mustela):

fill de Josep Casas i Francesca Vallcorba, de professió paleta, estava casat amb Dolors Mas Roca, amb qui va tenir un fill. Un parent seu era masover a Can Batllori on havia compartit taula amb els altres empleats dels Batllori. Estava afiliat a la UGT i va estar-

---

⁷¹ Op. Cita

⁷² Op. Cita, pg. 69

⁷³ Op. Cita, pg. 81

⁷⁴ Op. Cita

ho a ERC fins els Fets d'Octubre de 1934. Va ser alcalde durant les cinc primeres setmanes després de l'alçament militar. A la Causa General, junt amb els 22 membres del Comitè, va ser culpats de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo"⁷⁵, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases. A més, diverses veus del poble l'acusaven d'haver sigut el que va fer caure les campanes del campanar de l'església del poble.

A la portada del procés de Fidel Casas hi figura un segell que diu "*Fiscalía Jurídico Militar, Asunto de tramitación urgentísimo*". Fidel Casas va ser detingut quan sortia del poble amb la seva dona pels falangistes de Sant Feliu, entre els quals figurava un dels denunciants José Joun Soler,. El van detenir a la mateixa carretera i el van empresonar. El 22 de març de 1939 José Joun Soler posava la denúncia i es començava el procés judicial contra Fidel Casas Vallcorba. El mateix dia van ser cridats a declarar Juan Molits Roca i Jaime Carbonell Bachs per a completar la denúncia. Se'l va acusar de ser el cap del Comitè "*que actuó como tal en todos los sitios delictivos que se cometieron*"⁷⁶, de participar fent guàrdia en l'assassinat de José Carbonell, d'haver participat en l'assassinat de Cayetano Miranda, d'haver participat en els "*Hechos de Centellas*" i d'haver participat en el saqueig i robatori de la finca d'Enrique Ribalta Comellas. Cal destacar els comentaris de Juan Molits que diu "*considerándolo capaz de asesinar a cuantas personas pudiera por su instinto criminal*"⁷⁷ i el de Jaime Carbonell que afirma "*ha intervenido en todos los actos terroristas que se han realizado siendo además el más activo revolucionario y dirigente de esta localidad*"⁷⁸. A més es deia d'ell que havia anunciat els assassinats que havia fet, reproduint els declarants les frases exactes que havia dit, després de suposadament assassinar l'estudiant d'un capellà.

El 26 de Juliol es va enviar l'informe de la Falange que el classificava "*de ideas anarquizantes*" i "*de conducta insolente y criminal*"⁷⁹, i l'acusava d'haver sortit amb armes en els Fets d'octubre de 1934, der ser el primer alcalde *rojo* de la localitat, durant el mandat del qual es van produir "*todos los asesinatos, incendios y desmanes*"⁸⁰; acabava amb el comentari "*se le considera coautor de los asesinatos, detenciones, registros, requisas y demás actos delictivos cometidos en esta población*"⁸¹. L'informe de l'Ajuntament de Sant Feliu el qualificava d'ideal anarquista i l'acusava dels mateixos càrrecs, responsabilitzant-lo també de tots els delictes com a coautor, afegint que "*en iniciarse el Glorioso Movimiento Nacional, tomo parte activa*

---

⁷⁵ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

⁷⁶ Expedient judicial de Fidel Casas Vallcorba, pg 2

⁷⁷ ídem

⁷⁸ Op. Cita, pg. 1

⁷⁹ Op. Cita, pg.7

⁸⁰ ídem

⁸¹ ídem

*con arma contra el mismo*⁸². L'Ajuntament de Caldes de Montbui deia constar les mateixes acusacions.

El 27 de juliol de 1939 van començar les declaracions dels testimonis. Paral·lelament a aquestes, el 29 de juliol de 1939, Fidel Casas va declarar. Primer de tot va dir que va participar en els Fets d'Octubre de 1934 perquè des d'ERC, partit al qual estava afiliat, s'obligava als militants a participar-hi, però quatre dies més tard es va donar de baixa del partit; després va dir que efectivament fou alcalde durant cinc mesos perquè com a tinent d'alcalde al ser assassinat l'anterior alcalde, Josep Paré, va ocupar automàticament el càrrec. No obstant això va negar haver sigut cap del Comitè i ni tan sols haver-ne format part. Va afirmar estar present en els *Hechos de Centellas* però va al·legar que *"en ver el cariz que tomaban los acontecimientos, se retiró a unos quinientos metros, para no tomar parte en semejante hecho"*⁸³. També va dir que tots els actes de saqueig i destrucció en que va participar va ser obligat pel Comitè i la Comarcal i afirmava que el dia que es va cremar l'església parroquial ell era fent guàrdia a l'ajuntament. Per últim negava rotundament en que hagués participat en alguna detenció o assassinat, en paraules d'ell *"extremos que son totalmente inciertos"*⁸⁴. Com a justificació deia que *"una prueba de que no estuvo nunca conforme con toda la serie de detenciones y asesinatos fue que a las cinco semanas de desempeñar el cargo de Alcalde presentó su dimisión, sin volver a ocupar cargo alguno"*⁸⁵. Va concloure dient que *"toda su actuación fue siempre bajo la amenaza de la pistola de los dirigentes de la UGT, a la que pertenecía, y de los tres cabecillas del pueblo Josep Valls, Salvador Pratorcorona (dirigente de todos los actos vandálicos) y Feliu Vernet, todos ellos huidos, que aprovechándose de su buena fe, le obligaron a aceptar la actuación y cargos que ha desempeñado"*⁸⁶. Van declarar 6 persones, totes qualificant-lo de *"el peor elemento del pueblo"* però que no el van acusar de cap assassinat en concret (només deien *"tomó parte en varios asesinatos"*), i van dir que era l'alcalde de la localitat.

El 25 de novembre de 1940 es va decretar que Fidel Casas ingressés a presó argumentant que *"existen indicios de que el encartado Fidel Casas Vallcorba, durante el G.M.N., tomó parte en los desmanes y asesinatos"*⁸⁷. El cas va passar a mans del fiscal, que l'11 de desembre de 1940 acusava Fidel Casas dels mateixos càrrecs, qualificant-lo de *"elemento indeseable, peligroso y de instintos criminales"* per qui demanava la pena de mort. El 25 de gener de 1941 es va procedir amb la lectura de càrrecs a l'acusat, que els va negar novament.

El 25 d'octubre de 1941 es va celebrar el primer Consell de Guerra. Els jutges van ser el Coronel Juan Díez Miró, el Capità Manuel Quiró Gabarca, el Capità Ramiro Visán Redilla, el Capità José Espín Muñoz, el Capità José Torrella Margarit, el Capità Carlos

---

⁸² Op. Cita, pg. 8

⁸³ Op. Cita, pg. 16

⁸⁴ Ídem

⁸⁵ Ídem

⁸⁶ Ídem

⁸⁷ Op. Cita, pg. 22

Figuroa Ferreti Pena. L'advocat defensor va argumentar que l'encartat era un individu d'escassa formació que no havia tingut participació directa en fets delictius, i posava l'exemple de l'assassinat de José Carbonell Bachs, on se suposava que va estar Fidel Casas; Jaime Carbonell, en la seva declaració havia afirmat que "*el encartado no intervino para nada*". També argumentava que era molt estrany que després de dos anys, els declarants es recordessin de la frase exacta que va dir l'encartat després d'haver matat a l'estudiant d'un capellà, a qui només va anar a visitar. La sentència imposava a Fidel Casas la pena de reclusió perpètua, declarant-lo culpable de "*adhesión a la rebelión militar*".

El 20 de desembre de 1941, però, l'auditor de guerra va enviar una carta al Capità General dient que en les declaracions contra Fidel Casas hi havia acusacions greus que de ser comprovades podrien agreujar la pena i afectar a altres persones: Feliu Vernet, Feliu Suller i Francesc Valls. Animava al Capità General a anul·lar la sentència i reobrir el cas. El Capità General va anul·lar la sentència el 27 de desembre. El 5 de gener de 1942 es va imputar als altres tres denunciats i es va demanar informes sobre ells a la Falange i l'Ajuntament. Van ser cridades a declarar 4 persones més. Feliu Suller, Feliu Vernet i Francesc Valls ja havien fugit a França i el 5 d'agost de 1942 i davant la impossibilitat de capturar-los es va arxivar la causa contra ells. El procés contra Fidel Casas va continuar. Segons diversos veïns de Centelles va actuar directament en els *Hechos de Centellas*, i van aparèixer testimonis visuals que no havien aparegut en la primera investigació afirmant la seva participació en "*innumerables crímenes*"⁸⁸ entre els quals figurava l'assassinat de José Carbonell, en el qual Jaime Carbonell havia negat que l'encartat participés directament. El 7 d'octubre de 1942, en la lectura de càrrecs Fidel Casas, amb una lletra molt deteriorada, al·legava a la incompetència de jurisdicció dient que ja l'havien jutjat el 20 de desembre de 1941, i continuava no estant conforme amb els càrrecs. El 3 de novembre de 1942 es va celebrar el segon Consell de Guerra contra Fidel Casas. Els jutges van ser el Coronel José Laguare Aranguru i els capitans Pablo Vicho Iguacela, Tomás Vives Moreno, Juan Casademunt Fortet, Hilarión Gómez de Domingo, Ramón de Colubi Chanez. La defensa va al·legar que l'encartat ja havia estat jutjat i condemnat a 30 anys de presó pels mateixos càrrecs i com que no hi havia de nous havia de prevaldre la sentència. El fiscal refusar-ho dient que aquesta havia estat anul·lada. Finalment el tribunal va decidir que Fidel Casas, condemnat pels a 30 anys de presó un any abans pels mateixos càrrecs, fos condemnat a mort.

El 19 de desembre de 1941 Dolors Roca Mas, la dona de Fidel Casas, va enviar una carta al Tribunal Militar demanant clemència per al seu marit acabant amb la frase de "*gracia que la recurrente espera conseguir del corazón bondadoso de vuestra señoría*"⁸⁹. No obstant la petició de la seva dona, el 5 de març de 1943 Fidel Casas Vallcorba va ser executat al Camp de la Bota i exhumat a la fossa comú del cementiri de Sud-oest, a Barcelona. Aquell mateix dia es feia constar que Fidel Casas havia mort a causa d'una hemorràgia interna.

---

⁸⁸ Op. Cita

⁸⁹ Op. Cita, pg 170

Aquest desenllaç és el que consta escrit als documents de l'Arxiu Militar. No obstant això, el rumor popular diu que Fidel Casas, que es creu havia intercedit per que el pare Batllori fugís a Itàlia en començar la guerra, va rebre avals del mateix per a poder fugir a Veneçuela d'incògnit.

El fill i la dona de Fidel Casas van fugir a Veneçuela, on s'hi van instal·lar.

ANTONI DACHS RIUS:

De professió pagès, fill de Francesc Dachs i Teresa Rius, estava casat i va tenir un fill. A la Causa General se l'acusava, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de *"obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo"*⁹⁰, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

El 13 de març de 1939, Andrés Molins Roca, veí de Sant Feliu i de professió contramestre es va presentar a la Guàrdia Civil de Sant Feliu acusant Antoni Dachs de fer guàrdia armat al servei del Comitè i de participar en la detenció i assassinat de José Carbonell. Afegia que en sentir els tretes contra Josep Carbonell va sortir al carrer i li va preguntar a Antoni Dachs que era per allà que passava, al que l'acusat va respondre *"que no se alarmaran porque tenemos que matar a muchos más"*⁹¹. Antoni Dachs va ser detingut i interrogat per la Guàrdia Civil; consta que va admetre fer guàrdia al servei del Comitè armat d'una escopeta de dos canons, però que va negar haver participat en la detenció i assassinat de José Carbonell. Va declarar també el veí José Soler Mas, de Centelles, acusant Antoni Dachs de participar en els Fets de Centelles, dient que *"por el nombre no lo conoce pero si lo viera lo conocería"*⁹².

El cas va passar a mans del jutge instructor de Granollers que, com als altres casos va procedir a cridar els testimonis i a demanar informes. L'informe de l'Ajuntament l'acusava de participar en la detenció i assassinat de José Carbonell, en els Fets de Centelles, en la crema de l'església parroquial i en saquejos i detencions contra persones de dretes (sense especificar quines). La Falange coincidia amb l'Ajuntament i el qualificava de *"muy charlatán"*⁹³. Van declarar 11 persones, totes en contra. Destaca el testimoni d'Andrés Molist, que afirma saber que l'acusat va votar al Front Popular a les eleccions del 36 sense justificar-ho ni donar cap prova, i convertint aquest fet en acusació. També destaca el d'Aurèlia, veïna de Caldes que diu que *"que aunque no*

---

⁹⁰ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

⁹¹ Expedient judicial d'Antoni Dachs Rius

⁹² Op. Cita, pg. 2

⁹³ Op. Cita, pg. 9

*recuerda con absoluta Seguridad afirmaría que tomó parte en los sucesos de octubre del treinta y cuatro pues siempre se distinguió en todos los actos terroristas*⁹⁴.

El 20 de gener de 1941 es va processar Antoni Dachs Rius i es va fer oficial el seu ingrés a presó. El 21 de febrer va ser cridat a declarar; va dir que en efecte havia participat en els Fets d'octubre de 1934, sota les ordres del cap del cos al qual pertanyia, i va admetre haver repartit paperetes del Front Popular a alguns dels seus veïns. Va negar tots els altres càrrecs, i va especificar que quan va ser detingut José Carbonell es trobava a casa. Va afegir que en una ocasió que membres del Comitè de Granollers van venir a Sant Feliu a cometre diversos assassinats, va fer guàrdia davant l'Ajuntament junt amb 150 veïns del poble i ho van evitar.

El 3 de març de 1941 el jutge instructor va deixar la resolució del cas en mans d'un Consell de Guerra. El 3 de maig el fiscal va fer un escrit acusant Antoni Dachs de participar en la detenció i assassinat de José Carbonell, en els Fets de Centelles, en la crema de l'església, en la detenció del Secretari de l'Ajuntament i de fer guàrdia a les ordres del Comitè; el fiscal va demanar la pena de reclusió perpètua. En la lectura de càrrecs Antoni Dachs es va mostrar no conforme. El Consell de Guerra es va celebrar el 25 d'octubre. Els jutges van ser el Tinent Coronel Juan Díez Miró, el Capità Manuel Quiroga Barca, el Capità Ramiro Visán Revilla, el Capità Juan José Espín Muñoz, el Capità Santiago Gómez García i el Capità José Torrelles Margarit. Quan es va preguntar a l'acusat aquest va dir que *"todo lo que se le acusa es falso, que en el pueblo le quieren mal"*⁹⁵. El tribunal el va condemnar a mort i no va acceptar la commutació de la pena. El 12 de novembre el Capità General va aprovar la sentència.

El 13 de novembre Jaime Dachs, de 22 anys, i Carmen Dachs, de 48 anys, fill i germana de l'acusat, van enviar una carta al Capità General demanant que atenués la pena ja que no s'havia pogut provar que el condemnat cometés cap delictes de sang, i defensaven la seva innocència. Van adjuntar una declaració escrita i firmada per tres veïns de l'acusat on deien que el dia de l'assassinat de José Carbonell, Antoni Dachs va sortir de casa quan ja l'havien mort i va tornar al cap d'un quart d'hora. Van adjuntar també la declaració d'un altre veí que deia que quan es van produir els Fets de Centelles, un diumenge al matí, va veure Antoni Dachs treballant a casa seva. El 6 de desembre l'Auditor de guerra va enviar un escrit al Capità General proposant que es commutés la pena per la de reclusió perpètua. El 7 de gener de 1942 Jaime Dachs, que havia ingressat a la Companyia mixta d'Enginyers de l'exèrcit, i Carmen Dachs van enviar una segona carta suplicant l'atenuació de la pena. El 17 de gener el Capità General va aprovar la commutació de la pena.

El 15 de novembre de 1945 Antoni Dachs va demanar l'indult acollint-se al decret del 9 d'octubre d'aquell any. El Capità General va denegar la petició d'indult el dia 1 de març de 1946. El 28 d'octubre de 1947 Antoni Dachs Rius va ser posat en llibertat condicional.

---

⁹⁴ Op. Cita, pg. 12

⁹⁵ Expedient judicial d'Antoni Dachs Rius, pg. 44

PERE JORDÀ POU, (el "Jordà"):

de professió tècnic de ràdio i carreter, estava casat. La seva dona treballava pels Garriga. Va ser un dels membres més actius del Comitè. A la Causa General se l'acusava de participar en la detenció i assassinat de José Garriga Armengou junt amb Pere Alemany, Feliu Suller i Manuel Torrus; en l'assassinat de Francisco Corderas Viladeralls junt amb Pere Alemany, Feliu Suller, Manuel Torrus, Isidre Berenguer i Domingo Rourell; en l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, junt amb Pere Alemany, Feliu Vernet, Esteve Parés, Josep Garriga Bancó i Josep Parés; i en l'assassinat del Rvdo. Juan Germà Humbert. A més, se'l va acusar, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, en la destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de *"obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo"*⁹⁶, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

El 3 de maig de 1939, José Bochs Umbert, veí de Sant Feliu dedicat al comerç, es va presentar a la comissaria de la guàrdia civil de Caldes de Montbui acusant a Pere Jordà Pou de l'assassinat del reverend Miguel Boquet, del Sr. Garcerán (propietari), de l'advocat Luís Vila, del Sr. Garriga Armengou i de participar en els *"Hechos de Centellas"* en que es van assassinar a 10 persones. A més l'acusava de saquejar la propietat i destrossar la capella de la casa de Ramiro C. de Sobregrau i de participar en el saqueig de l'església i la crema d'objectes religiosos. Per últim afegia que *"se alababa de ser el autor de más de ochenta asesinatos"*⁹⁷. Pere Jordà va negar haver participat en cap dels assassinats, però va afirmar que va participar en les detencions a veïns de Centelles, marxant abans dels assassinats. També va reconèixer que va participar en el saqueig de la propietat de Ramiro C. De Sobregrau i que va fer guàrdia quan es saquejava l'església.

No se sap la data concreta però per aquests dies Laia Berenguer, veïna de Sant Feliu i també processada, va veure a Pere Jordà en una centre de detenció oficial, la *Jefatura* d'en Juan Bravo⁹⁸, on el mal tracte als detinguts era habitual. Sobre Pere Jordà, la Laia Berenguer diu que tenia el cap ple de pus a causa dels cops que havia rebut.

El 8 de Maig, cinc dies més tard, Pere Jordà ingressava a presó preventiva i començava un procés sumaríssim d'urgència. L'informe de la Falange el va qualificar de *"pésimos antecedentes, habiéndose significado ya en los sucesos de 1934"*⁹⁹, per tant se l'acusava d'haver-se significat (no s'especifica com) a favor de les esquerres en els Fets d'Octubre de 1934, fets que van ser amnistiats per la República. Se l'acusava dels

⁹⁶ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

⁹⁷ Expedient judicial de Pere Jordà Pous, pg 2

⁹⁸ Nàdia Varo Moral, *Testimoni i història de les dones durant la Guerra Civil i el franquisme. El cas de Laia Berenguer*, pg

40

⁹⁹ Op. Cita, pg. 8

mateixos càrrecs que en la denúncia de José Bochs Umbert remarcant que "*participó en los asesinatos de (Rvdo. Miquel Boquet, etc...) y otros*"¹⁰⁰, sense especificar quins altres. A més també esmentava que "*fue voluntario del Ejército Rojo en el frente de Madrid y alababa de ser 80 los asesinatos que cometieron*"¹⁰¹. L'informe de l'Ajuntament deia que era d'idees extremistes, i l'acusava dels mateixos càrrecs, la participació en 4 assassinats i en els fets de Centelles, i el saqueig de propietats. El 2 de juny de 1941 el jutge va cridar a declarar a diversos veïns de Sant Feliu i Centelles, entre els quals figurava l'habitual Jaime Carbonell Bachs. El 6 de juny del mateix any, la Falange va enviar un altre informe, elevat el to de les acusacions. L'acusava dels mateixos càrrecs però es feia constar que "*su vida (es) un núcleo de malos sentimientos y poco humano*"¹⁰² i que "*saciado de asesinar, robar y hacer (?) de todas clases, marchose (...) al Frente de Madrid*"¹⁰³. El 12 de juny havien declarat ja tots els testimonis.

El 18 de juny Pere Jordà Pou va ser cridat a declarar; va negar que prengués part en els Fets d'Octubre de 1934 i va negar participar en els quatre assassinats, tot i que admet que va ser al cotxe que transportava a Miguel Boquet i el Sr. Galcerán quan van ser assassinats. Va reconèixer participar en el saqueig de la propietat de Camilo C. de Sobregrau i va reconèixer que durant els "*Hechos de Centellas*" va detenir al fill de la casa "Aligüé" de Centelles, amb qui havia treballat un temps, que després va ser afusellat per uns altres. El dia següent, 19 de juny, el jutge instructor va deixar el cas en mans d'un consell de guerra per a que dictés la sentència. A la lectura de càrrecs Pere Jordà va dir que no tenia res per afegir a les declaracions i que no estava conforme amb els càrrecs i petició formulats pel Ministeri Fiscal, és a dir que tornava a negar els càrrecs.

El Consell de Guerra es va celebrar el 5 de desembre de 1941. Els jutges van ser Fernando Pérez Porro coronel d'artilleria, el capità Timoteo Miquel Merino, el tinent José Blanco López i el tinent Vitaliano García Valle. Pere Jordà, amb 33 anys va ser condemnat a pena de mort per delictes d'adhesió a la rebel·lió militar. El consell va denegar la petició de commutació de la pena. El 21 de gener de 1942 el Capità General de la Quarta Regió va firmar la sentència. El 5 de febrer Pere Jordà Pou va ser afusellat al Camp de la Bota, a Barcelona, el 4 de febrer de 1942; va ser exhumat a la fossa comú del Cementiri del Sud-oest. El 5 de febrer però, el jutge encarregat del registre civil del Jutjat Municipal nº7 feia constar al registre civil que Pere Jordà havia mort per una hemorràgia interna, i no s'afegia res més.

ESTEVE PARÉS TORRENT (el Ros Parés):

fill de Francesc Parés i Maria Torrent, de professió llaurador, estava casat i sabia llegir i escriure. Mai abans havia estat processat. Era ros amb els ulls blaus, de nas gran i

---

¹⁰⁰ Ídem

¹⁰¹ Ídem

¹⁰² Op. Cita, pg. 13

¹⁰³ Ídem

barba poblada, segons el seu expedient judicial, per això tenia aquest sobrenom. A la Causa General se l'acusava d'haver participat en l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, propietari, president d'acció ciutadana i d'ideologia de dretes. A més, junt amb els 22 membres del Comitè, se'l culpava de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de *"obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo"*¹⁰⁴, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

El 21 d'abril de 1939, Francisco Macià Serrats, veí de Sant Feliu i de professió comerciant, va presentar una denúncia contra Pere Valls a la comissaria de la Guardia Civil de Caldes de Montbui. L'acusava d'haver participat en els Fets d'octubre de 1934, i de participar en tota classe de delictes com robatoris i saquejos però especialment en l'assassinat de José Garriga Armengou, en l'assassinat de Luís Vila, i en els Fets de Centelles. A més l'acusava d'haver efectuat el registre del Mas de Sobregrau, d'haver participat en la crema de l'església parroquial i d'haver lluitat al Front de Madrid. El mateix dia va ser detingut i interrogat. Va dir que durant els Fets d'octubre de 1934 estava afiliat a ERC però que va tenir una actuació pacífica ja que es va limitar a escoltar el que es deia per la ràdio mentre treballava. Va admetre participar en el registre del Mas de Sobregrau, i consta que va dir que estava present a l'assassinat de José Garriga i en els Fets de Centelles però que no hi va intervenir. Va dir que havia d'assistir a l'assassinat de Luís Vila però el cotxe en que anava es va desviar del camí i no el va poder presenciar, tot i que consta que diu que l'assassí va ser Feliu Vernet. Per últim va admetre haver participat en la crema i saqueig de l'església.

El cas va passar a mans del jutge instructor, que va procedir a demanar els testimonis i informes pertinents. L'informe de la Guàrdia Civil l'acusava dels mateixos càrrecs i especificava que va prendre part en els fets d'octubre de 1934 sense ser processat. L'informe de l'Ajuntament l'acusava dels mateixos càrrecs i afegia que va participar en la detenció i assassinat dels senyors Galcerán i Boquet. L'informe de la Falange coincidia amb el de l'Ajuntament. Van declarar 5 testimonis, tots en contra.

El 30 de desembre de 1940 el jutge va declarar el processament i ingrés a presó d'Esteve Parés. El dia següent va declarar davant el jutge. Va admetre haver participat en els Fets d'octubre de 1934 de manera passiva, i va admetre haver anat voluntari al front de Madrid. També va reconèixer haver participat en la destrucció de l'església però no en el saqueig. Per últim confessava que va participar en el registre del Mas de Sobregrau i que va ser present en l'assassinat del Sr. Garriga sense participar-hi, es va limitar a fer desaparèixer el cadàver quan li ho van ordenar. Va afegir que en els Fets de Centelles va assistir-hi, sense participar-hi, perquè li van dir que hi hauria un *"encierro"* quedant *"sorprendido de los asesinatos que se cometieron allí"*¹⁰⁵.

---

¹⁰⁴ Ibídem

¹⁰⁵ Expedient judicial d'Esteve Parés Torrent

El 3 de gener de 1941 el jutge instructor deixava la resolució del cas en mans d'un Consell de Guerra. El 14 de gener el fiscal va redactar un document demanant la pena de *reclusión mayor a muerte* per al processat mantenint l'acusació per l'assassinat de Luís Vila i per haver participat en els Fets de Centelles. El 3 de febrer de 1941 la defensa va enviar un escrit al·legant que s'havia comès delictes d'adhesió a la rebel·lió militar pels registres efectuats i que el delictes més greu era encobriment d'un assassinat en el qual no va participar; conclouia demanant la pena de 14 anys, 8 mesos i 1 dia de presó. En la lectura de càrrecs l'acusat es va mostrar no conforme amb els càrrecs dels que l'acusava el fiscal. El 15 d'abril de 1941 es va celebrar el Consell de Guerra. Els jutges van ser el Tinent Coronel Juan González Mora, el Capità Fabriciano Rodríguez F., el Tinent Pedro Tornero Sagardoy i el Tinent Alfredo Coco Martínez. Esteve Parés va ser condemnat a mort i no va procedir la commutació de la pena. El 24 de maig el Capità General va aprovar la sentència.

A les 5:30 del 28 de maig de 1941, Esteve Parés va ser executat al Camp de la Bota.

JOSEP PARÉS TORRENTS:

Fill de Francesc Parés i Maria Torrents, de professió pagès, es va casar i va enviduar, casant-se novament amb Encarnación Pérez Hernández. Va tenir tres fills amb la seva primera dona i una filla amb la segona. Al seu expedient de l'Arxiu Militar consta que no sabia llegir però podia escriure algunes coses. Era germà de l'executat Esteve Parés. Va anar a lluitar al Front de Mallorca i posteriorment al Front de Madrid. A la Causa General se l'acusava de participar en l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, així com, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹⁰⁶, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

El 8 de març de 1939 Jaime Carbonell Bachs es va presentar a la Guàrdia Civil acusant Josep Parés d'haver participat en els Fets d'octubre de 1934, de ser milicià al servei del Comitè, d'haver participat en les detencions dels senyors Galcerán i Boquet, i d'haver anat voluntari al front. El mateix dia Josep Parés va ser detingut i interrogat. Consta que va reconèixer haver estat al servei del Comitè fent tot el que se li ordenava, haver participat en les detencions i haver anat voluntari al front de Mallorca.

La Guàrdia Civil va enviar el cas al jutge instructor que va procedir a demanar informes i testimonis. El 23 d'abril de 1939 l'Ajuntament va enviar un informe on deia que Josep Parés era propagandista dels "*rojos*", va participar en els fets de Centelles ja que en tornar va dir a tothom que "*había matado un conejo de dos piernas*"¹⁰⁷, i va anar voluntari al front de Mallorca. La Falange el va acusar de participar amb reserves en els

¹⁰⁶ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

¹⁰⁷ Expedient judicial de Josep Parés Torrents, pg. 13

Fets d'octubre de 1934 i de participar en les detencions dels senyors Corderas, Galcerán i Boquet. A més en l'informe constava que "*siempre manifestaba que su mayor gloria sería el día que podrían mandar los suyos, pues de esta forma tendría ocasión de eclipsar a personas de derechas que para su régimen les eran un simple estorbo*"¹⁰⁸. Van declarar 6 persones, totes elles en contra de l'acusat. Destaca el testimoni de Joaquin Mombeu Mauri que deia "*por rumor sabe que intervino en la quema de la Iglesia y en registros*"¹⁰⁹, sense especificar quins registres i basant-se únicament en el rumor popular. El 14 de juny de 1941 es va processar l'acusat i es va oficialitzar el seu ingrés presó, tot i que ja hi havia ingressat en ser detingut. El mateix dia es va prendre declaració a Josep Parés, que va negar rotundament tenir cap idea política abans de la Guerra Civil i va dir que es va posar a les ordres del Comitè per poder guanyar un jornal i alimentar els seus fills. Va negar participar en l'incendi de l'església i en saquejos perquè estava destinat a fer guàrdia a l'Ajuntament. També va negar la seva participació en les detencions i assassinats ja que quan es van produir es trobava al Front de Mallorca i va dir que no va participar en els Fets de Centelles perquè el dia que es van cometre acabava d'arribar del Front de Madrid i es va quedar a casa seva. El 19 d'agost de 1941 el jutge va cridar a Jaime Carbonell i Pere Jordà Pou, que era a la presó, en un cara a cara on el primer li va preguntar al segon si es recordava de les paraules que van dir després d'assassinar Sr. Galcerán i el Reverend Boquet, qui va respondre que no van fer cap manifestació. El jutge va suspendre la sessió en veure que els testimonis no es posaven d'acord.

El 30 d'octubre de 1941 el jutge va deixar la resolució del cas en mans d'un Consell de Guerra. El 25 de febrer de 1942 el fiscal va fer un escrit demanant la pena de reclusió perpètua per al processat acusant-lo de participar en les detencions dels assassinats senyors Galcerán, Boquet, Corderas i Luís Vila. El Consell de Guerra es va celebrar el 16 de juny de 1942. Els jutges van ser el Coronel Francisco Serra Amoero, el Capità Mateo Pérez González, el Capità Cayo Valcuence García, el Capità Rodolfo Barbudo Cantarero, el Capità Luís Prat Riera i el Capità Joaquín Monrás Casas. Quan es va cedir la paraula al defensor, aquest va al·legar que els informes de l'Ajuntament i la Falange de Sant Feliu no concretaven la participació de l'acusat en els actes que se li imputaven, i que l'informe de les autoritats de Sant Martí de Centelles desmentien que Josep Parés intervingués en els Fets de Centelles. Finalment l'acusat va ser condemnat a reclusió perpètua. El 8 d'agost de 1942 l'Auditor de guerra va enviar una carta al Capità General demanant que anul·lés la sentència i es dictés la pena de mort per al processat. El 22 de setembre de 1942 el Capità General, sense cedir davant l'Auditor de guerra va aprovar la sentència. No obstant això, el cas va ser portat per la fiscalia al Consell Suprem de Justícia militar que es va reunir el 17 de novembre de 1943. El Consell va ratificar la sentència del Consell de Guerra ordinari i va condemnar Josep Parés a 30 anys de presó major.

El 7 de gener de 1945 Josep Parés va fer una petició d'indult que no va ser acceptada. A l'expedient de Josep Parés hi ha un document de la *Dirección de Prisiones* que diu

---

¹⁰⁸ Ídem

¹⁰⁹ Op. Cita, pg. 15

que va morir de malaltia a la presó el 1961, però no hi ha cap certificat de defunció. La seva vídua, Encarnación Pérez, va reclamar la pensió de viudetat i el certificat de defunció 29 anys més tard, el 1990, argumentant que fins al moment mai havia percebut cap pensió de l'Estat.

DOMINGO RAURELL VERNET:

fill Josep Raurell i Dolors Vernet, de professió xofer, casat amb Mercedes Oliver, sabia llegir i escriure. Es creu que era l'encarregat de transportar les persones que suposadament es feien assassinar des del Comitè, i de transportar els seus cossos un cop morts. A la Causa General de 1940 va ser acusat d'assassinar Francisco Ullar Margenat, propietari, president d'acció ciutadana i d'ideologia de dretes, junt amb Pere Alemany, Feliu Suller, Manuel Torrus, Pere Jordà Isidre Berenguer. Es creu que era membre actiu del Comitè però no apareix a cap de les denúncies de saqueig i destrucció que es fan contra tots els suposats membres del Comitè.

El dia 1 de desembre de 1939 es va presentar una informe de la Falange contra Domingo Raurell acusant-lo de ser qui conduïa el cotxe on anava Francisco Corderas el dia que el van matar, d'haver anat voluntari al front i de ser membre de la UGT. El 19 de desembre va ser detingut a Sant Feliu per membres de la Falange, qui, segons testimonis visuals, li anaven donant cops de cap contra la paret per a que parlés. Va ser portat a un "*Rondín antimarxista*" on a l'expedient consta que va ser interrogat. A la fitxa de la declaració hi ha escrit que va admetre conduir el cotxe on anava el Sr. Corderas però obligat pels membres del Comitè i diu que va ser Pere Alemany qui va disparar el tir final; a més afegia que va anar al front perquè van cridar als de la seva quinta.

El cas va passar a mans del jutge instructor de Granollers. El 8 de febrer Mercedes Oliver, dona de l'acusat va escriure una carta a l'auditor de guerra demanant que es posés al seu marit en llibertat, del qual o tenia notícies des de feia 4 mesos i encara no havia estat interrogat, ja que era persona de "*excelentes costumbres, moral y orden*"¹¹⁰ i havia de mantenir la seva dona i el seu fill. El 12 de febrer de 1940 Domingo Raurell va declarar davant el jutge. Va dir que fins aquell moment no havia sabut perquè estava detingut i fins al moment no se li havia pres declaració. Va afegir que mai va estar afiliat a cap partit polític ni sindicat, que va estar treballant per a Andrés Peranyer fins el 15 de setembre de 1937 i després va marxar al front, on no va tenir cap càrrec, perquè cridaven als de la seva quinta. El 17 de febrer la Falange va enviar un informe més suavitzat al jutge instructor on el classificava de persona apolítica i de bona conducta abans de la Guerra Civil, i l'acusava d'haver conduït el cotxe on anava Francisco Corderas el dia que el van matar, fent constar que per efectes de treball es va veure obligat a afiliar-se a la U.G.T. L'informe de la Guàrdia Civil i el de l'Ajuntament coincidien amb el de la Falange. El de de Domingo Raurell va enviar una declaració escrita de 7 pàgines explicant l'actuació que va tenir com a xofer

---

¹¹⁰ Expedient judicial de Domino Raurell, pg. 19

obligat pel Comitè. Destacava que dos homes armats, un dels quals era anomenat "la Escalera" el van venir a buscar a casa a inicis de la guerra per a que es posés al servei del Comitè. El dia de l'assassinat de Francisco Corderas els del Comitè li van dir que portés a Pere Alemany i uns altres i anés en direcció Granollers; el van fer parar davant la casa del Sr. Corderas i van entrar al propietari al cotxe, i obligat per Pere Alemany va conduir fins a un punt de la carretera on els altres ocupants del cotxe van baixar i assassinar al Sr. Corderas. Va acusar Pere Alemany de disparar el tret mortal.

La Falange i l'Ajuntament van enviar més informes ratificant els anteriors i van ser cridats a declarar diversos testimonis. Van comparèixer 7 persones, que no van acusar el processat de cap altre càrrec que els que ell havia admès. José Lloberas Soler, veí de Sant Feliu de professió Carnicer, deia haver estat patró i veí de Domingo Raurell i deia que li havia dit que tots els actes que havia fet havia estat per por a les represàlies del Comitè; afegia que "*creo que pudiera ser sincero pues lo considera un cobarde*"¹¹¹.

El 22 de gener de 1942 el jutge instructor va deixar la resolució del cas en mans d'un Consell de Guerra. El fiscal va demanar la pena de 20 anys de reclusió menor. El Consell de Guerra es va celebrar el 30 de setembre de 1942. Els jutges van ser el Coronel Juan Díez Miró, el Capità Manuel García Carreira, el Tinent Prudencio Ibáñez Maíso i el Tinent José García Triani. Domingo Raurell va ser condemnat a la pena de 12 anys i 1 dia de presó temporal que va ser commutada per 10 anys de presó major. La sentència va ser ratificada pel Capità General el 9 de desembre de 1942.

Domingo Raurell va sortir de la presó el 21 de desembre de 1949.

BARTOLOME SERVICÉ CASTRO:

natural d'Osca però veí de Sant Feliu de Codines, de professió mecànic i carter, casat, sabia llegir i escriure. Estava afiliat a la C.N.T. Va negar ser membre del Comitè tot i que va ser acusat de pertànyer-ne. A la Causa General se l'acusava de fer guàrdia durant l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, el juliol de 1936. A més se'l va acusar, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹¹², a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

El 23 de març de 1939 es va efectuar detenció de Bartolomé Servicé, que va ingressar a la Presó del Poblenou. L'alcalde el denunciava d'haver participat en la detenció de diverses persones de dretes (la de Francisco Ullar Margenat el juliol de 1936 i la del Sr. Capell durant els Fets d'octubre de 1934, entre altres), de retenir la correspondència de persones de dretes i de delatar individus que s'amagaven per a no anar al front.

¹¹¹ Expedient judicial de Domingo Raurell, pg. 39

¹¹² Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

Acaba dient que és "*persona totalmente contraria al G.M.N., manifestándose des de un principio como elemento comunista*"¹¹³. Seguidament es feien constar tres persones "*de reconocida adhesión al G.M.N*" que podien acreditar els càrrecs, es tractava de Luís i Elvira Ullar Margenat, i Jaime Puigcarbó Miró. Així, començava el procés judicial contra Bartolomé Servicé Castro.

L'acusat en ser detingut va negar tots els càrrecs i va confessar que al començar la guerra es va posar una corbata amb els colors anarquistes per por. L'informe de la Falange el classificava d'espia del Front Popular i l'acusava dels mateixos càrrecs. L'Ajuntament de Sant Feliu deia el mateix. L'informe de la Guàrdia Civil coincidia amb la Falange i l'Ajuntament a més deia que va exercir de sergent al front. Els informes de l'Ajuntament i la Guàrdia Civil es basaven en les declaracions de Luís i Elvira Ullar, i Jaime Puigcarbó. El 29 de juliol de 1939 l'acusat va ser cridat a declarar pel jutge instructor. Bartolomé Servicé va dir que afirmava i ratificava allò declarat davant la Guàrdia Civil i afegia que no va participar en la detenció del senyor Capell perquè es trobava fent salconduits i en veure que aquest era maltractat va marxar a casa seva, a més va afegir que va anar al front per veure si trobava la seva família i en no trobar-la va tornar. Afegia que no va ser sergent sinó *cabo*.

El 14 de maig l'encartat va enviar una carta a l'Auditor de Guerra junt amb una declaració firmada de dues pàgines, on tornava a negar els càrrecs i justificava la seva versió. A la carta exposava que es trobava empresonat per "*denuncias totalmente falsas*"¹¹⁴ i demanava que la seva declaració s'afegís al seu expedient i es reconsiderés la causa. Afegia que amb això esperava que s'evités "*el dolor que desde hace tiempo tengo de verme con el hogar deshecho y ante mi familia como un delincuente por obra de la ignorancia (...) de mis denunciantes*"¹¹⁵. En els dies següents van declarar 8 testimonis, tots contraris a l'encusat. En la seva última compareixença davant el jutge instructor Bartolomé Servicé va tornar a negar tots els càrrecs però va admetre haver anat voluntari al front i portar un mocador de la F.A.I – C.N.T. al coll. Va afegir que enlloc d'obrir correspondència de persones de dretes algun cop fins i tot havia ajudat a aquests a enviar cartes als seus familiars de la Zona Nacional.

El 5 de juliol el jutge instructor deixava el cas en mans d'un Consell de Guerra. El fiscal va demanar reclusió menor per a l'encartat. En la lectura de càrrecs Bartolomé Servicé va dir no estar conforme amb cap dels càrrecs dels que se l'acusava.

El Consell de Guerra es va celebrar el 22 de juliol de 1941. Els jutges van ser el Tinent Coronel Juan Castro Orantes, el Capità Julio Calvo Herrera, el Tinent Ricardo Cuenca Muñoz i el Tinent Javier Gil Valdrés. El defensor de va argumentar que no hi havia cap acte delictiu en les accions de Bartolomé Servicé Castro i va considerar que l'únic delictes era haver anat al front, per el qual demanava 3 anys de reclusió menor. Finalment va ser condemnat a 12 anys i 1 dia de reclusió menor. El 19 de desembre de 1941 es ratificava la sentència.

---

¹¹³ Procés judicial contra Bartolomé Servicé Castro, pg. 2

¹¹⁴ Op. Cita, pg. 19

¹¹⁵ Ídem

El 26 de març de 1951, Bartolomé Servicé va sortir de la presó.

FELIU SULLER, (l'Esquirol):

de professió boscatier, estava casat amb Joaquina Pou Astals i va tenir diversos fills (es creu que set o vuit). Va formar part del Comitè. A la Causa General de 1940 se l'acusava de participar en la mort del senyor Corderas; a més de la detenció i assassinat de José Garriga Armengou. A més se l'acusava, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹¹⁶, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

Es va exiliar a França. Al poble es diu que quan els falangistes van entrar a buscar-lo a casa seva per a detenir-lo acabava de fugir i encara hi havia un cigar encès a la taula. La seva dona i els seus fills el van seguir més tard.

El 20 de desembre es va revisar el procés de Fidel Casas Vallcorba i es va decidir imputar també a Feliu Suller, Feliu Vernet, Francesc Valls Llinares. L'informe de la Falange el culpava de l'assassinat de Luís Vila, l'assassinat i tortura del Sr. Garriga, i la detenció del Sr. Capell durant els Fets d'octubre de 1934. També l'acusava de participar en la crema i saqueig de l'església. Se l'acusava d'haver obligat al fill del Sr. Garriga a treballar en la fàbrica col·lectivitzada que abans era del seu pare i d'haver-lo arribat a torturar. L'Ajuntament coincidia amb la Falange i a més l'acusava de participar en l'assassinat de Francisco Ullar Margenat. No obstant això, quan es va iniciar el procés, Feliu Suller estava il·localitzable, i ja havia fugit a França. El 10 d'abril de 1942 es va publicar al Butlletí Oficial de la província Barcelona una ordre requisitòria del jutge instructor que obligava els tres imputats a comparèixer en un termini de vuit dies sota l'amenaça de ser declarats en rebel·lió. El 10 de juny de 1942 la *Jefatura Superior de Policía* enviava un escrit al jutge instructor de Granollers comunicant que les operacions per a la busca i captura dels tres imputats no havia donat resultat. El 12 de juny de 1942 el jutge instructor declarava rebels als tres imputats, que no havien comparegut. El 5 d'agost de 1942, davant la impossibilitat de capturar els tres encartats, l'auditor de guerra declarava la suspensió i arxivament de la causa, continuant únicament amb el procés contra Fidel Casas.

L'encartat va refer la seva vida a França i no va tornar mai més.

---

¹¹⁶ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

PERE VALLS BOSCH (de Can Bigai):

de professió llenyataire, era solter i no va tenir descendència. Era de la UGT i estava al Comitè. A la Causa General se l'acusa de fer guàrdia durant l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, junt amb José Torras Nadal, Francesc Llinares, Fidel Casas Prats, Bartolomé Servicé, Pere Suller, Salvador Pratcorona i Pere Durán. A més, junt amb els 22 membres del Comitè, se'l culpava de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de *"obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo"*¹¹⁷, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

El 14 d'abril de 1939 Francisco Macià Serrats, veí de Sant Feliu que havia denunciat a Esteve Parés, va presentar una denúncia contra Pere Valls a la comissaria de la Guardia Civil de Caldes de Montbui. El va acusar de patricular els carrers amb arma llarga, de participar en tots els registres, d'haver lluitat contra les tropes franquistes a Mallorca i Madrid, de descobrir persones de dretes ocultes, d'haver obligat al comerciant Pedro Sala a donar-li 50 pessetes per a la gasolina dels cotxes del Comitè, d'haver participat en els Fets d'octubre de 1934 i de ser un dels membres més perillosos de la UGT. Es van afegir dues declaracions més que van afegir que havia participat en l'assassinat de Luís Vila, la detenció del Sr. Capell durant els Fets d'octubre de 1934 i en diversos registres. El mateix dia Pere Valls va ser detingut i interrogat; consta que va admetre que era al cotxe que transportava Luís Vila i el dia que va ser assassinat, i que va admetre els altres càrrecs afegint que va participar en la crema de l'església. Al document de la declaració consta que l'interrogat no firma perquè no sap i apareix una empremta dactilar. mai armat.

El cas va passar a mans del jutge instructor, que va sol·licitar informes i testimonis. L'informe de l'Ajuntament de Sant Feliu el classificava com a element d'extrema esquerra, afiliat al P.S.U.C. i l'acusava dels mateixos càrrecs que el denunciava. L'informe de la Guàrdia Civil coincidia amb l'Ajuntament i especificava que en els Fets d'octubre de 1934 es va apoderar amb armes de l'edifici de l'Ajuntament però no va ser processat. La Falange l'acusava dels mateixos càrrecs. Els tres informes es basaven en els testimonis dels tres veïns que havien declarat a l'inici del procés de manera que no feien una recerca nova, es limitaven a repetir la denúncia. A continuació van declarar 8 persones de les quals 1 a favor de Pere Valls. José Alsina Sirvent, de professió llaurador, declarava ser veí del processat i deia que no el va veure

El 29 de juliol de 1939 Pere Valls va declarar davant el jutge instructor. Va dir que no havia pres part en cap altre acte que els testimoniats per Pere Fontserè i Josep Alsina, és a dir que reconeixia que va ser als fronts de Mallorca i Madrid (acusat d'això per Pere Fontserè); per últim afegia que durant els Fets d'octubre de 1934 es va limitar a unir-se a una multitud de 200 ciutadans que va anar a casa del secretari, el Sr. Capell,

---

¹¹⁷ Ibídem

a reclamar les claus de l'Ajuntament. Pere Valls va insistir en que tots els càrrecs a part dels que havia declarat davant el jutge eren totalment falsos.

Consta que el dia 11 de gener de 1941 es va decretar l'ingrés a presó de Pere Valls tot i que hi ha evidències de que ja hi estava abans, doncs va ser detingut i empresonat per la Guàrdia Civil al fer-se la denúncia. Igualment aquell dia consta que el jutge instructor va deixar la resolució del cas en mans d'un Consell de Guerra.

El 25 de gener de 1941, el fiscal va redactar un document demanant la pena de mort per al processat. En aquell document, entre altres aspectes, feia constar que el processat tenia 39 anys, els mateixos que deia tenir el processat quan va declarar davant el jutge el 29 de juliol de 1939. Aquest fet condueix a pensar que hi va haver manipulacions en les dates i duració del procés; resulta impossible saber el perquè d'aquesta incoherència en les dates però una possibilitat és que la durada del procés fos molt més curta, i que exclogués alguns tràmits importants.

En fer-se la lectura de càrrecs el processat es va mostrar no conforme. A l'expedient judicial consta que el 18 d'abril de 1941 es va celebrar el Consell de Guerra. Es van afegir dues acusacions més que no constaven al principi, que havia robat 700 pessetes de la casa de, i que havia registrat i maltractat al simpatitzant de les dretes Felix Peranyer. El format de l'acta del Consell és diferent a la de tots els altres casos ja que tot està escrit a màquina i en els altres casos es segueix una plantilla ja impresa amb espais en blanc per a completar. La defensa va demanar la pena de 12 anys i 1 dia de presó al·legant que es tractava de delictes d'adhesió ala rebel·lió militar. Pere Valls va ser sentenciat a mort, però el Consell va proposar commutar la pena per la de reclusió perpètua. Consta que el 26 de maig de 1941 el Capità General va ratificar la sentència de pena de mort i va anul·lar la commutació.

A l'expedient judicial consta que a les 2:00 del 29 de maig de 1941, Pere Valls va ser executat al Camp de la Bota i exhumat al Cementiri del Sud-Oest, a Barcelona. El Tinent metge forense va expedir un certificat on deia que Pere Valls Bosch havia mort a causa d'una hemorràgia interna.

L'expedient de Pere Valls presenta altres irregularitats en les dates, ja que per exemple alguns testimonis a que fa al·lusió l'acusat en la seva declaració davant el jutge (29 de juliol de 1939), daten d'un any i mig després de la declaració.

FELIU VERNET, (el "Mangó"):

de professió pagès, es va casar amb Dolores Saró Olivé i va tenir un fill. Va ser membre de la CNT i del Comitè. Mantenia una relació d'amistat amb Joan Sala Prat. A la Causa General de 1940 se l'acusava d'haver participat el juliol de 1936 en l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, propietari, president d'acció ciutadana i d'ideologia de dretes. A més se l'acusava, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà,

destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹¹⁸, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases. Es va exiliar a França. La seva dona, el seu fill i la seva nora el van seguir poc després.

El 20 de desembre es va revisar el procés de Fidel Casas Vallcorba i es va decidir imputar també a Feliu Vernet i Francesc Valls Llinares. L'informe de la Falange l'acusava de participar en els Fets d'octubre de 1934, i de ser el responsable de defensa del Comitè, i per tant responsable de totes les detencions. També l'acusava d'haver participat directament en la detenció del senyor Capell durant els Fets d'octubre de 1934, l'assassinat de Luís Vila, en la crema i saqueig de l'església i en el saqueig de la torre Ribalta i el Mas de Sobregrau. Per últim se l'acusava d'haver dirigit les detencions durant els *Hechos de Centellas* junt amb Fidel Casas. No obstant això, quan es va iniciar el procés, Feliu Vernet estava il·localitzable, i ja havia fugit a França. El 10 d'abril de 1942 es va publicar al Butlletí Oficial de la província Barcelona una ordre requisitòria del jutge instructor que obligava els tres imputats a comparèixer en un termini de vuit dies sota l'amenaça de ser declarats en rebel·lió. El 10 de juny de 1942 la *Jefatura Superior de Policía* enviava un escrit al jutge instructor de Granollers comunicant que les operacions per a la busca i captura dels tres imputats no havia donat resultat, un informe de la policia deia que Feliu Vernet havia fugit amb els membres del Comitè de Caldes de Montbui a França i que després havia arribat fins a Rússia. El 12 de juny de 1942 el jutge instructor declarava rebels als tres imputats, que no havien comparegut. El 5 d'agost de 1942, davant la impossibilitat de capturar els tres encartats, l'auditor de guerra declarava la suspensió i arxivament de la causa, continuant únicament amb el procés contra Fidel Casas.

S'ignora si Feliu Vernet es va repatriar o va romandre a l'estranger.

ANTONI VALLS BOSCH (de Can Bigai):

de professió barber i paleta, es va casar i va tenir dues filles. Sabia llegir i escriure. Era germà de l'executat Pere Valls Bosch. A la Causa General se'l va acusar, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹¹⁹, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

El 21 d'abril de 1939 Salvador Vila, veí de Sant Feliu de professió *teórico de tejidos*, va presentar una denúncia contra Antoni Valls Bosch que va ser detingut. L'acusava de tenir idees anarquistes, d'expropiar-se del "Camp de Dalt", propietat de l'assassinat Sr.

---

¹¹⁸ ídem

¹¹⁹ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

Garcerán, de custodiar el camió que va pujar a Sant Feliu amb armes robades del Quartell de Sant Andreu per a les milícies de Sant Feliu, de ser un membre influent en el Comitè i de *"estar enterado de todos los actos delictivos que se cometieron"*¹²⁰. El testimoni proposat pel denunciador va afegir que va prendre part en els Fets d'octubre de 1934. Antoni Bosch va admetre haver-se expropiat del Prat de Dalt per a treure'n llenya, però va dir que ho va fer amb permís verbal de l'ajuntament, i també va admetre que obligat pel cap del Comitè de Sant Feliu (no diu qui era) va anar a recollir un carregament d'armes al Quartell de Sant Andreu, però que en ser allà no les va carregar perquè va considerar que ja hi havia prou armes al poble. Va negar els altres càrrecs i va fer constar que en venir els individus del Comitè de Sabadell, aquests li van preguntar si hi havia algun feixista al poble i ell va dir que no; a més va declarar que va ajudar a amagar els vitralls de gran valor de la capella del Mas Murera de Bigues.

Es va obrir el procés judicial contra Antoni Valls i el jutge instructor va demanar l'informe de la Falange i de l'ajuntament, i va cridar els testimonis a declarar. La Falange el va qualificar de *"acérrimo izquierdista y propagandista de esta clase de ideas extremistas"*¹²¹ i el va acusar dels mateixos càrrecs afegint que *"fue autor de muchos registros y detenciones a personas de derechas"*¹²², i que va unir-se a Feliu Vernet per a *"hacer un trabajo"*¹²³ a Caldes de Montbui quan aquest va demanar voluntaris al bar *Sport*. L'Ajuntament es va limitar a dir que *"ha sido de ideas extremistas e izquierdistas contribuyendo algunas veces como dirigente a la oposición del triunfo del G.M.N."*¹²⁴. Els informes de l'Ajuntament i la Falange de Caldes de Montbui deien que no constava que Antonio Valls hi fos quan es van produir les detencions i assassinats al poble, dels quals es va acusar a Feliu Vernet entre d'altres. Van declarar 17 persones de les quals només 2 no ho van fer en contra del processat. Josep Ripoll Robert, veí de Sant Feliu i de professió llaurador, va declarar que coneixia l'encartat perquè va ser el seu barber i que no sabia que tingués cap actuació durant la guerra *"porque el deponente no se movia de su casa"*¹²⁵. Antonio Miró Torrens, també veí de Sant Feliu i propietari del bar *Sport* va dir que no recordava haver vist mai que Feliu Vernet anés a buscar voluntaris al bar i que Antoni Valls s'oferís. El processat va negar tots els càrrecs davant el jutge instructor i només va admetre haver tret llenya del Camp de Dalt amb permís de l'Ajuntament.

El 7 d'agost de 1941 el jutge instructor va deixar la resolució del cas en mans d'un Consell de Guerra. El 13 de desembre de 1941 el fiscal *jurídico-militar* va demanar la pena de *reclusión mayor* per a l'encartat. En la lectura de càrrecs, en els que es mantenia l'acusació d'haver-se unit a Feliu Vernet al bar *Sport* (fet que havia sigut desmentit pel mateix propietari), Antoni Valls Bosch va dir no estar conforme. El 2 de febrer de 1942 va arribar a l'auditoria de guerra una carta de José Alivés Font,

---

¹²⁰ Expedient judicial d'Antoni Valls Bosch, pg. 2

¹²¹ Op. Cita, pg. 8

¹²² Ídem

¹²³ Ibídem

¹²⁴ Op. Cita, pg. 7

¹²⁵ Op. Cita, pg. 35

contractista d'obres i jutge municipal suplent, per qui Antoni Valls havia treballat des de 1927. A la carta deia que el processat *había demostrado siempre un gran amor al Trabajo, como también mirar por los intereses del propietario y contratista, como de una intachable honradez*". Afegia que *durante el G.M.N. manifestó repetidas veces no estar conforme con la colectivización de mi industria y ayudar en cuanto fuera preciso para que la industria pasara de nuevo a mi propiedad*"¹²⁶. El 12 de febrer l'auditoria va rebre una altra carta, aquest cop de Pedro Vila Suñer, que tenia un forn en propietat, afirmant l'honradesa i la bona conducta d'Antoni Valls i declarant que el processat va anar a tallar el cabell al seu fill quan aquest estava sent buscat pels membres del Comitè i que no va dir mai on estava amagat.

El Consell de Guerra es va celebrar el 20 de març de 1942. Els jutges van ser el Tinent Coronel Rafael Serichol Ibáñez, el Capità Alfredo González Julve, el Tinent Juan José Prieto Gómez, i el Tinent Adolfo García Arceo. La defensa va demanar 6 mesos i 1 dia de presó al·legant que només es podia reconèixer el delicte d'haver expropiat el Camp de Dalt. Finalment va ser condemnat a 12 anys i 1 dia de *reclusión temporal*, que es va commutar per la pena de 6 anys i 1 dia de *reclusión mayor*.

El 23 d'abril de 1945 Antoni Valls Bosch va sortir de la presó.

FRANCESC VALLS LLINARES:

de professió lampista, s'ignora si va tenir descendència. A la Causa General de 1940 se l'acusava, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹²⁷, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

El 20 de desembre de 1941 es va revisar el procés de Fidel Casas Vallcorba i es va decidir imputar també a Feliu Suller, Feliu Vernet, Francesc Valls Llinares. Se'l va acusar de participar en els Fets d'octubre de 1934, de formar part del Comitè i de participar en diverses detencions i assassinats, així com saquejos i destrucció de propietats privades, i de participar en els *Hechos de Centellas*. No obstant això, quan es va iniciar el procés, Francesc Valls estava il·localitzable, i ja havia fugit a França. El 10 d'abril de 1942 es va publicar al Butlletí Oficial de la província Barcelona una ordre requisitòria del jutge instructor que obligava els tres imputats a comparèixer en un termini de vuit dies sota l'amenaça de ser declarats en rebel·lió. El 10 de juny de 1942 la *Jefatura Superior de Policía* enviava un escrit al jutge instructor de Granollers comunicant que les operacions per a la busca i captura dels tres imputats no havia donat resultat. El 12 de juny de 1942 el jutge instructor declarava rebels als tres

¹²⁶ Op. Cita, pg. 49

¹²⁷ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

imputats, que no havien comparegut. El 5 d'agost de 1942, davant la impossibilitat de capturar els tres encartats, l'auditor de guerra declarava la suspensió i arxivament de la causa, continuant únicament amb el procés contra Fidel Casas.

S'ignora que va ser de l'encartat després d'exiliar-se.

3.3.2.-ELS DENUNCIATS A LA CAUSA GENERAL QUE NO VAN SER PROCESSATS

ISIDRE BERENGUER PUGET, (de Can Basquens):

De professió agricultor, era solter en acabar la guerra. Va formar part del Comitè, sent-ne un dels membres més coneguts. A la Causa General, junt amb els 22 membres del Comitè, se'l culpava de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹²⁸, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases. A més se'l va acusar de participar en els assassinats de Francisco Corderas i José Garriga, un fet que no era possible perquè Isidre Berenguer es trobava participant en l'ofensiva a Mallorca, que va començar el 3 d'Agost de 1936, en el moment dels assassinats¹²⁹. L'atac va ser un fracàs i un mes més tard es va donar l'ordre de reembarcament. Isidre Berenguer va aconseguir escapar a Múrcia a la bodega d'un vaixell de càrrega de carbó¹³⁰, i d'allà va anar al front de Madrid.

En acabar la guerra va aconseguir fugir a França, per separat però a la vegada que els seus pares i germans, que més tard van tornar a Espanya. Ell va romandre a França. La seva germana, la Laieta Berenguer, va tornar i va ser detinguda a la frontera. Va ser portada a Sant Feliu on els membres de la Falange la van insultar i retenir per interrogar-la, van arribar a oferir-li la llibertat si els deia on estava el seu germà Isidre¹³¹. Després la van empresonar. La denúncia contra ella va ser firmada per deu o dotze persones¹³², amb qui mai havia tingut cap problema; li va sobtar i dordre molt que un dels denunciats fos el seu germà de llet, Josep Garriga Masclans¹³³. En sortir de la presó va establir el seu propi negoci. La gent del poble l'anomenava "la Comunista". Va formar part de l'associació de Les Dones del 36 i les seves memòries orals estan enregistrades

---

¹²⁸ ídem

¹²⁹ Nàdia Varo Moral, *Testimoni i història de les dones durant la Guerra Civil i el franquisme. El cas de Laia Berenguer*, pg. 40

¹³⁰ Nàdia Varo Moral, Op. Cita, pg. 41

¹³¹ Nàdia Varo Moral, Op. Cita, pg. 50

¹³² ídem

¹³³ Ibídem

FIDEL CASAS PRATS i PERE DURAN:

Tan sols se sap d'ells que van ser acusats a la Causa General de Sant Feliu de Codines el 1940 de fer guàrdia durant l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, i que el primer estava a la presó del Poblenou de Barcelona en el moment que es va redactar la Causa General (1940), i que el segon era peixater.

Els testimonis del poble diuen no conèixer els noms i no hi ha cap procés obert contra ells a l'Arxiu del *Tribunal Militar Territorial Tercero*. Es possible que quan es va redactar la Causa General es confongués a Fidel Casas Prats amb Fidel Casas Vallcorba.

QUIM CODINA GRAU (el Quim Salva):

De professió pagès, s'ignora si estava casat. A la Causa General se'l va acusar, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹³⁴, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

Es va exiliar a França i més tard es va repatriar.

FRANCESC CORDERAS MAYNOU-NAUET (de Ca na Cèlia):

De professió lampista, es va casar amb Júlia Jiménez i va tenir una filla. A la Causa General se'l va acusar, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹³⁵, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

Es va exiliar amb 29 anys. La seva dona i la seva filla el van seguir més tard.

JAUME DAVÍ GRANER (de Can Pipes):

De professió pagès, s'ignora si va tenir descendència. Era el president de la UGT a Sant Feliu de Codines. Avui dia hi ha persones del poble que coneixen tot de dites i bromes que feia molt sovint en Jaume Daví. A la Causa General se'l va acusar, junt amb els 22

---

¹³⁴ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

¹³⁵ Ibídem

membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de *"obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo"*¹³⁶, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

Amb 64 anys es va exiliar a França, d'on va tornar poc després. No existeix cap procés contra ell a l'Arxiu Militar Territorial Tercer. Una parenta seva (s'ignora quina relació de parentiu mantenia amb Jaume Daví), Maria Daví Bosch, també es va exiliar i va tornar.

JOSEP GARRIGA BANCÓ (de Can Llavorer):

de professió pagès, casat amb Maria Vilanova Vernet, va tenir un fill. S'ignora si pertanyia al Comitè. Era l'encarregat de vigilar Francisco Corderas i es creu que li passava informació de tot el que es deia al Comitè. Va ser acusat, junt amb Pere Alemany Berenguer, Pere Jordà Pou, Feliu Vernet, Esteban Parets Torrents, Josep Parets Torrents, a la Causa General de 1940 de participar en l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, propietari, president d'acció ciutadana i d'ideologia de dretes.

Va fugir a França amb la seva dona i el seu fill en un carro ple de pertinences. Va morir poc després de travessar la frontera. La dona i el fill es van quedar a França.

JOSEP HUMET CRUELLS, (el "Tunell"):

De professió pagès, estava casat i va tenir diversos fills¹³⁷. A la Causa General se'l va acusar, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de *"obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo"*¹³⁸, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

Tenia 50 anys quan es va exiliar a França amb la dona i els fills.

---

¹³⁶ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

¹³⁷ CASAS SALA Jaume, *Recull històric de persones que foren víctimes de la Guerra Civil 1936-39 A Sant Feliu de Codines*, pertanyent a la Col·lecció Treballs de l'Associació d'Amics del Museu de Sant Feliu

¹³⁸ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

JOSEP JOVER VALLS (el "Fernando"):

s'ignora quina professió tenia abans de la guerra i si va tenir descendència. Va ser membre del Comitè. A la Causa General de 1940 se l'acusava, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹³⁹, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

Al poble es diu que va ser mort pels del seu propi partit, però a la llista del Museu Municipal de Can Xifreda es diu que es va exiliar a França, on morí.

SALVADOR PRATCORONA GARRIGA, (de Can Xora):

de professió pagès, estava casat amb Maria Roca Mumbrú i va tenir un fill. Era membre del Comitè. A la Causa General va ser acusat de fer guàrdia durant l'assassinat de Francisco Ullar Margenat, junt amb José Torras Nadal, Francesc Llinares, Fidel Casas Prats, Bartolomé Servicé, Pere Suller, Pere Valls i Pere Durán. A més, junt amb els 22 membres del Comitè, se'l culpava de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹⁴⁰, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

No existeix cap procés contra ell a l'Arxiu del *Tribunal Militar Territorial Tercero*. Es va exiliar amb la seva esposa i el seu fill a França, per més tard es va repatriar.

FRANCESC ROURA ESTURGÓ:

Treballava en una fàbrica, s'ignora si estava casat i si va tenir descendència. A la Causa General se l'acusa, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹⁴¹, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

---

¹³⁹ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

¹⁴⁰ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

¹⁴¹ Ídem

Es creu que es va exiliar a França, tot i que no apareix a la llista d'exiliats i ajusticiats del Museu Municipal elaborada per Jaume Casas. En aquesta mateixa llista consta que Enric Esturgó Roura (l'Enric Tasà) i Lluís Esturgó Roura (el Tasà), possiblement parents de Francesc Roura Esturgó, van ser executats el 30 de setembre de 1941 i el 13 de gener de 1942 als 54 i 45 anys respectivament. També consta que Enric Esturgó Ribes, fill de l'Enric Tasà va ser executat el 16 de febrer de 1943 als 28 anys.

Aquests tres noms no apareixen a la Causa General de Sant Feliu de Codines, ni com a membres del Comitè ni com a acusats d'algun altre delictes, per això no s'han investigat.

JOAN SALA PRAT (el "Trullols"):

De professió pagès, estava casat. La seva germana estava casada amb el propietari d'una petita indústria tèxtil. Es creu que era un membre influent en el Comitè. Mantenia una relació d'amistat amb Feliu Vernet. Testimonis orals diuen que va salvar les monges de l'Hospital. Va ser acusat el 1940 per la Causa General, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹⁴², a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

Es va exiliar a França junt amb la seva dona, qui més tard va tornar al poble.

PERE SULLER SERRA:

de professió desconeguda, s'ignora si estava casat. Era germà de Feliu Suller Serra. A la Causa General se l'acusava, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹⁴³, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

El seu nom no apareix a la llista d'exiliats del Museu Municipal de Can Xifreda i no té cap procés obert a l'Arxiu del *Tribunal Militar Territorial Tercero*. Cap dels testimonis del poble ha sabut dir que se'n va fer d'ell i si va seguir al poble.

---

¹⁴² Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

¹⁴³ Causa General de Sant Feliu de Codines, Ramo separado 87

JOSEP TORRAS NADAL:

de professió peixater ambulant, s'ignora si va tenir descendència. Formava part del Comitè. Se'l va identificar com a "izquierdoso" perquè sovint portava jerséis de la CNT. A la Causa General de 1940 se l'acusava, junt amb els 22 membres del Comitè, de participar en la destrucció de la Capella del Cementiri i el Panteó de la casa Comas, en la destrucció de la Capella de la casa Rodó, en la destrucció de la Capella del Mas Villà, destrucció de la Capella de San Climent, en el saqueig de les Torres de Gisbert, Ribalta, Jorba, Rodó i Perañer, i de "*obligar al vecindario a llevar cuantos objetos, cuadros, de carácter religioso a la plaza pública en donde se quemó todo*"¹⁴⁴, a més del saqueig d'objectes religiosos de diverses cases.

Es va exiliar a França.

MANUEL TORRUS:

No consta a la llista d'exiliats del Museu Municipal de Can Xifreda¹⁴⁵ ni té cap procés en contra a l'Arxiu Militar Territorial Tercer. Els testimonis del poble no n'han sentit a parlar, per tant potser que habités en algun altre poble i que es traslladés a Sant Feliu per la guerra civil. A la Causa General de Sant Feliu se l'acusava de participar en l'assassinat de José Garriga Armengou i Francisco Corderas Viladeralls. Tampoc apareix junt amb els altres membres del Comitè acusats de saqueig i destrucció d'objectes religiosos per tant pot ser que no pertanyés a aquest Comitè.

3.4.-CAUSA GENERAL I REPRESSIÓ

Malgrat que amb el nostre estudi no podem establir una relació directa entre la Causa General i l'obriment de processos judicials, crida l'atenció que 14 dels 33 noms de la Causa General fossin processats per la justícia franquista.

La Causa General es va presentar com un inventariat de delictes comesos a la Zona Republicana durant la guerra amb els possibles sospitosos corresponents. No obstant això, crida l'atenció que el 100% dels delictes amb sospitosos identificats fossin comesos per republicans i persones d'esquerres, i encara més en les primeres setmanes de guerra en que encara no s'havien estabilitzat els fronts i es vivia una situació de desordre general i de buit de poder, especialment a la Zona Republicana. També crida l'atenció que l'únic assassinat comès contra una persona d'esquerres, el pintor Juan Mestres, no tingués possibles sospitosos.

La Falange i l'Ajuntament així com alguns testimonis utilitzats per a elaborar la Causa General intervenen en els processos judicials com a declarants o com a denunciants,

---

¹⁴⁴ Ídem

¹⁴⁵ CASAS SALA Jaume, *Recull històric de persones que foren víctimes de la Guerra Civil 1936-39 A Sant Feliu de Codines*, pertanyent a la Col·lecció Treballs de l'Associació d'Amics del Museu de Sant Feliu

per tant la font d'informació per a començar o complementar els processos és la mateixa que la que es fa servir en la Causa General. Com es demostra en bastants casos aquesta informació és subjectiva i no està comprovada ja que s'acusa als acusats de càrrecs que després es desmenteixen amb altres testimonis.

La Causa General és un espai de venjança on es denuncien a persones innocents o culpables per igual.

Així mateix cal considerar la càrrega que va suposar ser considerat un sospitós republicà per a les 11 persones denunciades a la Causa General a qui no se'ls va obrir cap procés i es van veure obligades a exiliar-se.

Per tant, tot i que no es pot demostrar que la Causa General servís per a començar els processos judicials, sí es pot confirmar que va ser una eina més de repressió ideològica del franquisme.

4.-CONCLUSIONS

S'han acomplert tots els objectius plantejats inicialment, per tant el balanç del treball es considera molt satisfactori.

- Responent a l'objectiu d'analitzar les denúncies de la Causa General de Sant Feliu de Codines s'ha pogut observar que la Causa General del poble inclou 15 denúncies per assassinat i 6 per delictes de saqueig i destrucció. S'ha vist que dels 15 delictes d'assassinat en 10 s'acusava a individus no identificables (elements de Sabadell o membre de la Columna Marxista Lister), i que en els 5 delictes restants es va acusar a 16 persones. També s'acusa a 23 persones, algunes de les quals també acusades d'assassinat, de participar com a membres integrants del Comitè Revolucionari en 6 delictes de saqueig i destrucció. Això reflecteix la poca concreció de les denúncies de la Causa General i el poc rigor que tenen. També s'ha pogut observar que els denunciants són la Falange i l'Ajuntament i els familiars dels assassinats, o les víctimes afectades pels delictes de saqueig i destrucció de propietat denunciats. Aquestes víctimes constitueixen un total de 9 persones, s'ha demostrat que 8 d'elles propietàries i 4 amb simpatia cap a la religió perquè denunciïn la destrucció d'una capella; a més entre les víctimes denunciants hi ha un personatge de la noblesa i una altra emparentada amb la futura elit política del règim. Aquests perfils es corresponen al de les persones classe mitjana i benestant de la època que majoritàriament es van situar a favor del bàndol franquista.

- Responent a l'objectiu d'analitzar els processos judicials contra els veïns de Sant Feliu de Codines denunciats a la Causa General s'ha pogut observar que 14 dels 33 denunciats a la Causa General són processats per la justícia franquista. S'ha identificat la condició sociocultural dels processats, i s'ha pogut observar que el 100% dels processats tenien professions humils, la més comú la de pagès que compartien 5 dels acusats. Pel que fa a la seva educació, es tenen dades d'onze acusats, el 81,8% dels quals sabia llegir i escriure, un percentatge major al de la mitjana nacional de la època, un 64,2%.

- Comparant el perfil dels denunciants a la Causa General i el dels processats es pot afirmar que a Sant Feliu la Guerra Civil també va ser una guerra de classes ja que tots els acusats, vinculats al Comitè i a sectors de l'esquerra, pertanyien a la classe treballadora i els denunciants a la Causa General estaven vinculats a la classe mitjana-benestant. Això evidentment no justifica els delictes comesos durant la dominació republicana per criminals contra persones considerades de dretes.
- Pel que fa al desenllaç dels processos en funció de la causa instruïda, s'ha pogut concloure que els processats amb acusacions per delicte d'adhesió a la rebel·lió militar amb participació en un assassinat són castigats amb la pena de mort o la de 30 anys; els processats amb acusacions per delicte d'adhesió a la rebel·lió militar sense participació en assassinats són castigats a penes menors de 30

anys; i l'únic processat acusat per delictes d'auxili a la rebel·lió militar és condemnat a 10 anys de presó. La sentència més nombrosa és la de pena de mort que s'aplica finalment en 5 dels 11 processats jutjats. Aquesta dada permet concloure que la taxa de mortalitat dels processats per motiu de la sentència és d'un 45,5%. Si li sumem el processat que va morir a la presó complint la reclusió perpètua, es pot dir que 6 dels 11 processats que van ser jutjats van morir; així doncs la taxa de mortalitat total entre els processats que van acabar el procés judicial s'eleva fins al 54,5%.

- En el 100% dels casos estudiats s'han trobat indicis d'irregularitats. S'han detectat irregularitats en tots els punts dels processos.
  - Els testimonis i els informes de la Falange i l'Ajuntament es contradiuen en diversos casos i fan acusacions poc concretes. Alguns testimonis declaren en diversos casos molt diferents i en alguns casos la proporció de testimonis en contra és 8 o més vegades major a la de testimonis a favor, que en 8 dels 14 processos es van quedar a zero. Cal afegir que en els informes de la Falange i l'Ajuntament s'acusava sistemàticament el processat d'haver participat en els Fets d'octubre de 1934 i en saquejos, fets que després en molts casos no es podien provar.
  - En les decisions judicials també s'han detectat irregularitats; per exemple s'ha pogut corroborar que en tots els casos el tribunal del Consell de Guerra fallava en favor de la fiscalia i dictava penes semblants a les que aquesta demanava i no la defensa, per molts recursos i bona argumentació que es presentés; també cal fer esment de l'anul·lació que va firmar el Capità General, d'acord amb la fiscalia del *jurídico-militar*, d'una commutació de pena de mort proposada pel mateix Consell de Guerra, sense justificació aparent. Això fa pensar que la defensa de l'acusat era un simple tràmit sense importància ja que finalment el Consell o el Capità General acabaven condemnant-lo d'acord amb el fiscal.
  - Per últim, s'han detectat irregularitats en els certificats de defunció, ja que en tots els certificats localitzables es fa constar que l'acusat ha mort per *hemorràgia interna* sense especificar-ne la causa. Destaca també la desaparició d'un certificat de defunció, que va morir a la presó complint la pena de reclusió perpètua, commutada per la pena de mort.
- Aquest conjunt d'irregularitats permet afirmar que en aquests processos la justícia franquista va ser irregular i opaca.
- Pel que fa a l'objectiu de conèixer la situació dels veïns de Sant Feliu de Codines que van ser denunciats a la Causa General, s'han obtingut dades suficients de 25 dels 33 processats. Així doncs s'ha pogut observar que dels 33 acusats 14 van ser processats per la justícia franquista, dels quals 3 van aconseguir fugir a l'estranger. Dels 17 restants, 11 van exiliar-se en la postguerra. Així doncs es pot concloure que el fet de

ser considerat un sospitós republicà va afectar extraordinàriament a 25 dels 33 acusats a la Causa General, que van ser processats o es van veure obligats a fugir.

- Pel que fa a la identificació d'indicis sobre l'ús arbitrari de la Causa General com a eina de repressió ideològica del franquisme, no s'ha pogut establir una relació directa en l'obriment de processos i la Causa General però s'hi han trobat indicis de repressió ideològica, com el fet que tots els presumptes delinqüents denunciats siguin republicans i que s'acusi als veïns del poble vinculats al Comitè sense distinció de participar en els actes de saqueig i destrucció de béns i propietats. També crida l'atenció que s'acusi a 16 persones, la majoria d'elles simpatitzants de la república, de participar en 5 assassinats.
- A part de les conclusions que responen a l'acompliment dels objectius s'han pogut extreure conclusions addicionals de la investigació. La tesi de que la justícia franquista reprimia per ideologia queda demostrada en el cas de Sant Feliu de Codines. Totes les denúncies i declaracions comencen descrivint la ideologia del denunciat (*anarquista, elemento de izquierdas, izquierdoso, afiliado a la C.N.T.*) sovint afegint adjectius negatius i lligant la ideologia d'esquerres a *pésimos antecedentes*. Tots els informes de la Falange i l'Ajuntament començaven descrivint la ideologia de l'acusat i la seva suposada filiació política, considerant-ho un càrrec en contra més. Un exemple de repressió ideològica és l'informe de la Falange sobre Lluïsa Alemany, que associa la bona conducta a la ideologia religiosa i que diu que la citada es va desviar del bon camí en incorporar les idees republicanes del seu pare.
- També s'ha pogut concloure que els presos polítics del poble de Sant Feliu no van poder gaudir de les amnisties de Franco, ni de l'alliberació massiva de presos que es va produir la segona meitat dels anys 40, ja que tots van complir la totalitat de la seva condemna, excepte a Antoni Dachs a qui se li va concedir la llibertat condicional.

Les 14 persones que van ser processades per la justícia franquista i les 19 més que apareixen a la Causa General s'afegeixen a la llista de Víctimes de la guerra Civil identificades al Recull Històric de víctimes elaborat per Jaume Casas. S'entregarà una còpia del treball a l'Ajuntament per a complementar el conjunt de dades que es tenen sobre la Guerra Civil al poble i així contribuir a la recuperació de la memòria històrica.

4.1.-CONTINUACIÓ DE LA INVESTIGACIÓ

La següent fase d'aquesta investigació seria aplicar el mateix procediment, és a dir, buscar noms al registre de la Causa General i fer la posterior anàlisi de processos judicials, a diverses poblacions de Catalunya per a ampliar la mostra i extreure unes conclusions més generals. Primer s'hauria d'estendre a localitats del Vallès Oriental i el Moianès, les àrees més properes a Sant Feliu, que estan més relacionades amb els fets que s'hi van produir.

Una altra línia de recerca a partir d'aquest treball seria localitzar els familiars propers d'aquestes persones (descendents directes, nebots, germans...) i prendre'n el

testimoni per a analitzar els efectes de la repressió en les famílies de les persones denunciades, la manipulació de la memòria i les possibles dificultats socials i econòmiques que van patir.

Tenim intenció, però, d'entregar un exemplar d'aquest treball a les famílies dels represaliats, sempre que aquestes manifestin el seu desig de tenir-lo i de saber una mica més del seu avantpassat. Pensem que seria un bon regal i un acte de recuperació de la memòria familiar.

IV. BIBLIOGRAFIA

1. OBRES DE CARÀCTER GENERAL

CANALS, E.: *Delators, La Justícia de Franco*. Barcelona, L'esfera dels llibres, 2007.

CASANOVA, J., DE RIQUER B. i altres: *40 años con Franco*. Barcelona, Planeta, 2015.

CASAS SALA, J.: *Recull històric de persones que foren víctimes de la Guerra Civil 1936-39 a Sant Feliu de Codines*. Sant Feliu de Codines, Col·lecció Treballs de l'Associació d'Amics del Museu de Sant Feliu.

CASSANAS YMBERT, J. i altres: *Història 2on de Batxillerat*. Barcelona, Santillana, 2009.

CUEVAS, T.: *Cárcel de Mujeres (1939-1943)*. Barcelona, Sirocco Books, 1985.

LAFUENTE I.: *Esclavos por la Patria*. Madrid, Temas de Hoy, 2004.

LIÉBANA COLLADO A.: *La educación en España en el primer tercio del siglo XX: la situación del analfabetismo y la escolarización*. Madrid, Universidad de Mayores de Experiencia Recíproca, 2009.

MENDIOLA GONZALO, F., i BEAUMONT ESANDI, E.: Batallones Disciplinarios de Soldados Trabajadores: castigo político, trabajos forzados y cautividad. *Revista de Historia Actual*, Vol. 2, Núm. 2, 2004.

MARTOS, J. A.: Hitler toma el poder, el huevo de la serpiente. *Muy Historia*, nº 58, pg. 20-25, 2015.

PRADA RODRÍGUEZ J.: *La España Masacrada*. Madrid, Alianza Editorial, 2010.

PRESTON P.: *El Holocausto Español*. Madrid, Debate, 2011

SILVA E. i MACÍAS S.: *Las fosas de Franco: los republicanos que el dictador dejó en la cuneta*. Madrid, Temas de Hoy, 2003.

VARO MORAL N.: *Testimoni i història de les dones durant la Guerra Civil i el franquisme. El cas de Laia Berenguer*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003.

2.-DOCUMENTS D'ARXIU

Causa General de San Feliu de Codinas, Ramo separado 87.

Expedients de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercero (es localitzen amb el nom del processat).

3.-WEBGRAFIA

Número de víctimas mortals de la repressió franquista:

http://elpais.com/diario/2002/10/21/cultura/1035151203_850215.html

Revista sobre *Batallones disciplinarios de soldados trabajadores*: <http://historia-actual.org/Publicaciones/index.php/rha/article/viewFile/345/739>

Ley de represión al comunismo y la masonería:

<http://www.historiasiglo20.org/HE/texto-ley1940.htm>

Patronato para la Redención de Penas:

http://presodelescorts.org/sites/default/files/memories_patronat_es.pdf

V. AGRAÏMENTS

Vull transmetre els més sincers agraïments a totes aquestes persones que han fet possible el treball; a Mª Carmen Gómez, tutora del treball, que ha orientat i dirigit la recerca, m'ha ajudat a dissenyar la investigació, m'ha motivat en els moments més complicats del treball i ha dedicat una gran quantitat de temps; Jordi Longás que ha revisat i rellegit el treball incansablement, i s'ha mostrat sempre disponible per aconseguir bibliografia o acompanyar-me a l'Arxiu Militar; Glòria Bosch que tot i que no treballa en el món de les Ciències Socials s'ha mostrat sempre il·lusionada per ajudar-me en el que calgués; Roser Bosch que ha seguit amb molt interès tot el procés i m'ha donat ànims per acabar el treball; Dolors Bosch que m'ha proveït de molta bibliografia imprescindible; Neus Sala, periodista, pel seu temps i la grandíssima quantitat d'informació que em va proporcionar al començar el treball; Magda Oranich, advocada, per haver-me concedit l'entrevista i per la gran quantitat d'informació que em va proporcionar; Cristóbal Oronzo González, president del *Tribunal Militar Territorial Tercero*, per haver-me atès i haver-me localitzat tots els expedients judicials; Pere Pladevall, Alcalde de Sant Feliu de Codines, pel seu generós temps, per haver-me explicat infinitud d'històries i per haver-me facilitat bibliografia; Jaume Casas, col·laborador del Museu Municipal de Can Xifreda, per cedir-me la llista i per la gran quantitat de temps que em va dedicar; Francesc Pineda, antic alcalde de Sant Feliu de Codines, per haver acceptat parlar amb mi i per la seva franquesa; Salvador Rovira, per la seva disponibilitat.